

**T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ
USA-CHINA RELATIONS IN OBAMA ERA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AHMET KAAAN YEŞİLYURT
(162016002)**

**TEZ DANIŞMANI:
Dr. Öğr. Üyesi Serdar KESGİN**

GİRESUN-2019

**T.C.
GİRESUN ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI**

**OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ
USA-CHINA RELATIONS IN OBAMA ERA**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**AHMET KAAAN YEŞİLYURT
(162016002)**

**TEZ DANIŞMANI:
Dr. Öğr. Üyesi Serdar KESGİN**

GİRESUN-2019

JÜRİ ÜYELERİ ONAY SAYFASI

Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün 14.01.2019 tarihli toplantısında oluşturulan jüri, Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi Ahmet Kaan YEŞİLYURT'un Obama Dönemi ABD-Çin İlişkileri başlıklı tezini incelemiş olup aday 23.01.2019 tarihinde, saat 14.00'da jüri önünde tez savunmasına alınmıştır.

Aday çalışma, sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Sınav Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmzası
Üye (Başkan)	Doç. Dr. Yalçın SARIKAYA	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Serdar KESGİN	
Üye	Dr. Öğr. Üyesi Cemil Doğaç İPEK	
Üye		
Üye		

ONAY

...../...../201..

Doç. Dr. Güven ÖZDEM
Enstitü Müdürü

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora / Sanatta Yeterlilik tezi olarak sunduğum “OBAMA DÖNEMİ ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

23/01/2019

AHMET KAAAN YEŞİLYURT

ÖNSÖZ

ABD-Çin ilişkileri, günümüz uluslararası ilişkiler alanına, uluslararası işbirliğine veya uluslararası sorunların çözümüne doğrudan etkide bulunan, 21.yüzyılın en önemli ilişkilerinden biridir. Çatışma ve işbirliğinin bir arada bulunduğu bir yapıya sahip olan ikili ilişkiler, Çin'in ekonomik, askeri ve diplomatik gelişimini geçen süre boyunca etkili bir biçimde arttırması sonucu daha dinamik bir hal almıştır. Özellikle 2008 küresel ekonomik krizin oluşmasıyla birlikte ABD-Çin arasında da bir ekonomik rekabet ortaya çıkmış ve bu rekabet diğer alanlarda da kendini göstererek hem ABD-Çin ilişkilerinin hem de uluslararası sistemin geleceğine dair birçok sorunun oluşmasına sebep olmuştur. Bu bağlamda Kasım 2008'de başkan olan Barack Obama dönemindeki ABD-Çin ilişkileri hem ikili ilişkiler hem de uluslararası sistem açısından büyük önem taşımaktadır.

Bu tez çalışmasında; ABD ve Çin'in uluslararası sistemdeki yerleri, Soğuk Savaş sonrası değişen sistem düşünceleri, ana hatlarıyla ikili ilişkilerin tarihsel sürecine değinilirken, Obama döneminde gerçekleşen ABD-Çin ilişkileri detaylı olarak incelenmiştir. Bu dönemde gerçekleşen gelişmeler ve rekabetin boyutları tahlil edilerek günümüz ABD-Çin ilişkilerinin yorumlanmasına ve uluslararası sistemin geleceğinin aydınlatılmasına katkı sağlanması amaçlanmıştır. Bu çalışma hazırlanırken Türkiye merkezli Türkçe kaynaklar ve Amerika merkezli İngilizce kaynaklar ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Çalışmamızın en büyük eksikliğini ise Çince dilbilgisi eksikliğinden dolayı Çince kaynakların taranamamış olması ve konuya Çin perspektifinden bakılamamasıdır. Ayrıca Çin ve ABD'ye gidebilme imkanını bulamamak bir diğer eksikliklerdir. Bu nedenle konuyu bizden sonra inceleyecek olan araştırmacıların bu eksiklikleri gidermeleriyle birlikte konuya farklı bakış açıları ve yeni katkılar sunacağını düşünmekteyiz.

Bu çalışmanın sonuna dek desteklerini ve fikirlerini esirgemeyen tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Serdar KESGİN'e teşekkürlerimi borç bilirim. Ayrıca bugünlere gelmemde maddi ve manevi hiçbir desteğini esirgemeyen aileme de teşekkürü bir borç bilirim.

ÖZET

Bu çalışmada, Obama döneminde gelişen ABD-Çin ilişkilerindeki değişimlerin, beklentilerin ve olayların seyrine odaklanılmıştır. İki ülke arasındaki ilişkilerin tarihsel süreci ana hatlarıyla anlatılmıştır. Ayrıca Soğuk Savaş sonrası oluşan yeni düzende dış politikalarındaki algıların ve güç dağılımındaki değişimlerin nitelikleri saptanmaya çalışılmıştır. Çalışmanın analiz düzeyi ise uluslararası sistem olarak belirlenmiştir.

Ticaret ilişkisi temeline dayanarak başlayan ABD-Çin ilişkileri belli dönemde düşmanlık belli dönemlerde ise işbirliğinin gerçekleştiği çok çeşitli ilişki yapısına sahiptir. Soğuk Savaş sonrası dönemde artan işbirliği dönemi, 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında ekonomik rekabete dönüşmüştür. Bu dönemde başkan olarak seçilen Barack Obama, ekonomik krizin etkileri, Irak ve Afganistan savaşlarının durumu, bozulmuş müttefiklik ilişkileri gibi sorunların yanı sıra Çin'in yükselişiyle ABD'ye rakip olarak ortaya çıkma sorunuyla da karşı karşıya kalmıştır. Bu sorunlara karşı genel olarak "akıllı güç" stratejisiyle yaklaşırken Çin'e karşı öncellerinin politikalarında çok fazla değişiklik yapmayarak güvenlik konularında "çevreleme", ekonomik konularda ise "angajman" politikalarını uygulamayı sürdürmüştür. Çin ise "barışçıl yükseliş" düşüncesiyle gelişmesini sürdürürken aynı zamanda yükselişini güvenlik altına almak için çok çeşitli stratejiler geliştirmiştir. Böylece iki ülke arasında oluşan rekabet uluslararası sistemin geleceğine dair belli başlı görüşlerin de ortaya çıkmasını sağlamıştır. Genel olarak baktığımızda ise ABD-Çin arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisinin derinleşmesi ve Çin'in uluslararası liderlik için isteksizliği sebebiyle sistemde bir değişme yaşanması mümkün gözükme de ekonomik alanda bir düzenleme yapılma ihtimali yüksektir.

Anahtar Sözcükler: Amerika Birleşik Devletleri, Çin Halk Cumhuriyeti, Barack Obama, uluslararası sistem, barışçıl yükseliş

ABSTRACT

In this study, has been focused on the course of changes, expectations and events in U.S.-Chinese relations that developed during the Obama era. The historical process of the relations between the two countries is outlined. In addition, in the new order in the post-Cold War period, the characteristics of the foreign policies and the nature of changes in the distribution of power were tried to be determined. The level of analysis of the study was determined as the international system.

The US-China relations, which began on the basis of trade relations, have a wide variety of relations in some periods of cooperation and in some periods of cooperation. The period of increasing cooperation in the post-Cold War period has turned into economic competition after the 2008 global economic crisis. Barack Obama, who was elected president during this period, faced problems such as the effects of the economic crisis, the cost of the wars in Iraq and Afghanistan, the corrupt of allied relations, as well as the problem of rising China as a rival to the US. While the US has generally followed the "smart power" strategy against these problems, it has continued to implement, toward China in priority policy by not making too many changes, on security issues "containment, while economic issues "engagement" policy. China continued its development with the idea of "peaceful rise" while at the same time developing a wide variety of strategies to secure its ascent. Thus, the competition between the two countries led to the emergence of certain opinions about the future of the international system. In general, although there is no change in the system due to the deepening of the inter-dependency relationship between the US and China and the reluctance of China to international leadership, it is likely that there will be an arrangement in the economic field.

Key words: United States of America, People's Republic of China, Barack Obama, peaceful rise

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET.....	II
ABSTRACT	III
KISALTMALAR	VII
TABLolar.....	IX
HARİTALAR.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REALİST/NEOREALİST TEORİYE GÖRE ULUSLARARASI SİSTEM.....	3
1.1. Sistem ve Uluslararası Sistem.....	3
1.1.1. Sistem Kavramı.....	3
1.1.2. Uluslararası Sistem Modelleri.....	5
1.2. Realist/Neorealist Anlayışa Göre Uluslararası Sistem ve Yapısı.....	7
1.2.1. Realist Anlayışa Göre Uluslararası Sistem ve Yapısı.....	7
1.2.2. Neorealist Anlayışa Göre Uluslararası Sistem ve Yapısı.....	11
1.3. Uluslararası Güç Merkezli Sistemler Anlayışı.....	16
1.3.1. Tek Kutuplu Sistem.....	16
1.3.2. İki Kutuplu Sistem.....	17
1.3.3. Çok Kutuplu Sistem.....	18

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ABD VE ÇİN'İN ULUSLARARASI SİSTEME BAKIŞI.....	20
2.1. Realist/Neorealist Anlayışa Göre Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem.....	20
2.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Uluslararası Sisteme Bakışı ve Dış Politika İlkeleri.....	27
2.3. Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Uluslararası Sisteme Bakışı ve Dış Politika İlkeleri.....	35

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ.....	41
3.1. Tarihsel Süreçte ABD-Çin İlişkileri.....	41
3.1.1. 1949-1969 Yılları Arası Amerika-Çin İlişkileri.....	43
3.1.2. 1969-1989 Yılları Arası Amerika-Çin İlişkileri.....	47
3.1.3. 1989-2008 Yılları Arası Amerika-Çin İlişkileri.....	51
3.2. Barack Obama ve ABD Dış Politikasındaki Değişim.....	57
3.2.1. Obama'ya Kalan Dış Politika Mirası.....	57
3.2.2. Obama'nın Dış Politika İlkeleri.....	58
3.2.3. Obama Doktrini.....	61
3.3. Obama Dönemi ABD-Çin İlişkilerinin Diplomatik, Ekonomik ve Askeri Boyutu.....	64
3.3.1. Diplomatik İlişkiler.....	64
3.3.2. Ekonomik İlişkiler.....	68
3.3.3. Askeri İlişkiler.....	71
3.4. İlişkilerdeki Başlıca Sorun Alanları.....	73
3.4.1. Tayvan Sorunu.....	73
3.4.2. Güney Çin Denizi Sorunu.....	75
3.4.3. Kuzey Kore Sorunu.....	77
3.4.4. İran Sorunu.....	79

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SİSTEME UYUM SAĞLAYAN ÇİN'İN ABD İLE REKABETİ.....	82
4.1. Çin'in Atılımları.....	82
4.1.1. Ekonomik Atılım.....	82
4.1.2. Askeri Atılım.....	86
4.1.3. Stratejik Atılım.....	89
4.1.3.1. İnci Dizisi Projesi.....	90
4.1.3.2. Kuşak ve Yol Girişimi	96
4.1.4. Diplomatik Atılım.....	100
4.2. Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması ve ABD'nin Çin'i Dengeleme Stratejisi.....	103
4.3. ABD-Çin İlişkilerinin Geleceği.....	111
SONUÇ.....	123

KAYNAKÇA.....	128
ÖZGEÇMİŞ.....	156

KISALTMALAR

AB: Avrupa Birliği

ABD: Amerika Birleşik Devletleri

AIIB: Asian Infrastructure Investment Bank

APEC: Asia-Pacific Economic Cooperation

ASEAN: Association of Southeast Asian Nations

Bkz: Bakınız

BM: Birleşmiş Milletler

BMK: Birleşmiş Milletler Kuvvetleri

BRI: Belt and Road Initiative

CBM: Confidence-building Measures

ÇHC: Çin Halk Cumhuriyeti

ÇKP: Çin Komünist Partisi

DTÖ: Dünya Ticaret Örgütü

GSYH: Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

HİT: Hegemonik İstikrar Teorisi

IMF: International Monetary Fund

KMT: Kuomintang

NATO: North Atlantic Treaty Organization

OECD: Organisation for Economic Co-operation & Development

PLA: People's Liberation Army

RIMPAC: Rim of the Pacific

SEATO: South East Asia Treaty Organization

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

ŖİÖ: Ŗanghai İŖbirligi Örgütü

TPO: Trans-Pasifik Ortaklığı

v.d.: ve diğerleri

TABLolar**Tablo 1:** Realist/Neorealist Teoriye Göre Kutupluluk**Tablo 2:** Dört Ekolün Düşünce Yaklaşımı**Tablo 3:** ABD-Çin Mal Ticareti: 1980– 2016, milyar USD**Tablo 4:** ABD'nin Çin'e Hizmet İhracatı: 2006-2015, milyar USD**Tablo 5:** Kuşak ve Yol Girişimi'nde Ekonomik Koridorlar

HARİTALAR

Harita 1: Çin'in İnci Dizisi Projesi Kapsamındaki Faaliyetleri

Harita 2: Kuşak ve Yol Girişimi'nin Muhtemel Güzergahları

GİRİŞ

ABD-Çin ilişkilerinin temel yapısını kurumsallaştıran Peng beş yapısal çatışma alanı ve beş yapısal işbirliği alanı ortaya koymuştur. Peng, çatışma alanı olarak Doğu-Batı arasındaki kültür ve medeniyet farklılığını, ideolojik farklılığı, Avrasya ve Batı Pasifik Okyanusu'nda jeopolitik rekabeti, Tayvan konusundaki fikir ayrılıklarını ve son olarak yükselen güç ile varolan hegemon arasında potansiyel çatışmanın yaşanmasını belirlemiştir. İşbirliği alanı olarak ise birbirine bağımlı çıkarlar (ekonomik, ticaret ve güvenlik çıkarları gibi), çağın yeni özellikleri (küreselleşme, daha fazla enformasyon, tehdidin çeşitliliği gibi), uluslararası kurumlara, anlaşmalara katılım ve aktif işbirliği, sadece Çin'in değil aynı zamanda diğer ülkelerinde yükselmesine katkı, son olarak ise ilişkilerin itici gücü olan iki ülkenin birbirine duyduğu karşılıklı ihtiyaçtır.¹

Bu çatışma ve işbirliği alanları, farklı sorunlara göre değişebildiği gibi bir arada bulunabilmektedir. Nitekim Soğuk Savaş sonrası ikili ilişkilerle ilerletilen ekonomik işbirliği, 2008 küresel ekonomik krizi sonrasında yerini ekonomik rekabete bırakmıştır. Fakat ekonomik krizin atlatılmasında Çin, ABD ile işbirliği içerisinde olmuş ve bu dönemden sonra ikili ilişkilerde görülmemiş bir karşılıklı bağımlılık ilişkisi düzeyi geliştirilmiştir. Aynı şekilde Soğuk Savaş döneminde ortak düşman olan SSCB'ye karşı askeri işbirliği yapılırken Çin'in artan askeri gücü ile ilişkiler askeri rekabete dönüşmüş ancak terörist gruplara karşı askeri işbirliğinin sürdürülmesi gibi önemli alanlardaki birliktelik devam ettirilmiştir. Böylece 2008 küresel ekonomik krizi sonrası ABD-Çin ilişkilerinde hem ekonomik hem de askeri rekabetin ağırlıkta olduğu bir hava hakim olmuştur.

Çalışmamızda ABD ile Çin arasındaki ilişkiler, geniş kapsamlı bir şekilde incelenmekle birlikte Obama döneminde gelişen olaylara ve ilişkilerin geldiği noktaya odaklanılacaktır. Realist/Neorealist yaklaşım çerçevesinde incelenecek ilişkiler, uluslararası sistem düzeyinde ele alınacaktır. Bu bağlamda ABD-Çin ilişkilerinde mevcut karşılıklı bağımlılık ilişkisinin kalıcı mı olacağı ya da küresel hakimiyet mücadelesinin galip mi geleceğine ve uluslararası sistem bağlamında ABD-Çin

¹ Yuan Peng, Sino-American relations: new changes and new challenges, *Australian Journal of International Affairs*, Vol. 61, No. 1, March 2007, p. 99.

ilişkilerindeki rekabetin bir çatışmaya mı evrileceğine ilişkin soruların cevapları aranacaktır. Çalışmamızın birinci bölümde, uluslararası sistem ve sisteme dair realist/neorealist teorinin yaklaşımı incelenmiştir. İkinci bölümde; Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemin yapısı incelenmiş olup ABD ve Çin'in mevcut sisteme bakışlarına ve dış politikaya yaklaşımlarına değinilmiştir. Üçüncü bölümde; ABD-Çin ilişkileri ana hatları ile özetlenerek Obama döneminde gelişen ABD-Çin ilişkileri incelenmiştir. Dördüncü bölümde ise uluslararası sistem bağlamında ABD-Çin rekabeti incelenmiş ve özellikle Obama döneminde gelişen rekabetin detayları aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. REALİST/NEOREALİST TEORİYE GÖRE ULUSLARARASI SİSTEM

1.1. Sistem ve Uluslararası Sistem

1.1.1. Sistem Kavramı

Genel olarak sistem, aralarında düzenli ilişkiler bulunan, ortak özelliklere sahip ve birinde meydana gelen bir değişikliğin diğerlerini de etkilediği bağımlı değişkenler dizisidir.²

Sistemin iki temel özelliğinin bulunduğunu söyleyebiliriz. İlk olarak her sistemin gerçekleştirmek istediği belli bir amaç vardır. Bu amaç, bir sistemin var olmasının temel sebebidir. İkinci olarak ise sistemi bir bütün olarak oluşturan parçalar, amacı gerçekleştirmek için birlikte çalışırlar ve çalışma sırasında birbirleri ile etkileşimde bulunurlar. Parçalardan birinde oluşan bir değişim sistemin işleyişini de etkiler.³

Siyaset bilimi alanındaki çalışmalarda yaygın biçimde kullanılan sistem kuramını geliştiren David Easton'a göre, sistem kuramının temel öğeleri "sistem", "çevre", "yanıt" ve "besleyici-yankı"dır. Sistem, siyasal yaşamın sistemsel bir davranış olarak görüldüğünü; çevre, sistemin içinde bulunduğu çevreden farklı ve çevrenin etkilerine açık olduğunu; yanıt, genel olarak sistemin yapı ve süreçlerinde değişimin gerek çevrenin etkilerine gerekse sistemin iç dinamiğinin yarattığı sorun ve baskılara karşı sistem mensuplarının yapıcı seçenekler aradıklarının belirtisi; besleyici yankı ise sistemin karşılaştığı sorunlara karşılık bilgi ve benzeri etkilerin sistemde karar vericilere ve sistem aktörlerine ulaşarak genellikle sistemin sürekliliğini sağlayabilmesi anlamında kullanılmaktadır.⁴

Uluslararası ilişkilerde ise pozitivist bir davranışsal metodolojiden kaçınan akademisyenler sistemi, devletlerin kendi aralarındaki etkileşimi olarak anlamışlardır. 1960 ve 1970'li yıllarda baskın olarak kullanılan sistem kavramı ile çatışma ve

² Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika*, Alfa Yayınları (4.Baskı), İstanbul 2001, ss. 98.

³ Arzu Eren Şenaras, H. Kemal Sezen, Sistem Düşüncesi, *Journal of Life Economics*, Cilt: 4, Sayı: 1, 2017, ss. 39-58.

⁴ Kemali Saybaşı, *Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar*, Doruk Yayınları, Ankara 1999, ss. 44-45.

işbirliğini belirleme amacı güdülerek devletler arasındaki etkileşimleri izlemek ve kodlamak için uluslararası ilişkiler alanında kullanılmıştır.⁵

Uluslararası ilişkiler alanında sistem kuramına önemli katkılarda bulunan Morton A. Kaplan'a göre sistem, kendilerine özgü tanımlanabilen davranışsal düzenlikler ile dış çevreden ayrılan ve aralarında ilişkiler bulunan değişkenler dizisidir. Charles McClelland'a göre ise, sistem kendilerini dış çevreden ayıran ve belirlenebilen sınırlar içinde etkilenmekte olan bir bütündür.⁶ Kal J. Holsti, uluslararası sistemi, siyasal birimlerin bağımsız herhangi bir bütünü olarak değerlendirmiştir. Holsti tezinde, tarihi verileri düzenli imparatorluklardan ulus devlet yapılarına kadar uluslararası sistemin bir bütün olduğunu savunmuştur.⁷ Hedley Bull ve Adam Watson'ın tanımına göre ise devletler uluslararası sistemi sadece kendi aralarındaki ilişkilerde davranışların öngörülmesi için değil, aynı zamanda ilişkilerin yürütülmesi için kurumlar, ortak kurallar ve diyalog yoluyla kurmuşlardır.⁸ Morgenthau'ya göre uluslararası sistem egemen ulus-devletlerden oluşan ademi-merkeziyetçi ve anarşik bir yapıdır.⁹

Uluslararası sistem, çeşitli alt sistemden oluşmaktadır. Sistem, temel kurallarının her birinin alt sistemin girdileri olması oranında, bu birimler üzerinde belirleyiciliğe, hakimiyete sahip olmaktadır.¹⁰ Alt sistemlerde kendi aralarında ayrılmaktadır. Coğrafi sistemler, bir bölge üzerindeki devletlerin kültür, coğrafya, tarih, dil gibi etmenlerle ilişkilerini yoğunlaştırması ve bu yoğunlaşma dışındaki devletlerden farklılaşmaları sonucu oluşan, uluslararası sisteme etki eden, bölgesel sistemlerdir. Fonksiyonel sistemler ise birden fazla devletin örgütlenmesi sonucu oluşan uluslararası yapılanmalardır.

Sistem, gevşek veya sıkı olarak nitelendirilebileceği gibi istikrarlı ya da istikrarsız olarak da değerlendirilebilir. İstikrarlı bir sistem yeni girdilerin alınmasına

⁵ Paul R. Viotti and Mark V. Kauppi, **International Relations Theory**, Boston: Longman (5th ed.), 2012, pp. 54.

⁶ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, ss. 98.

⁷ Şenol Kantarcı, Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:8, Sayı:16, 2015, ss. 48.

⁸ Barry Buzan, From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School, **International Organization**, Volume 47, Issue 3, Summer 1993, pp. 327-352.

⁹ Atilla Eralp, Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealiz-Realizm Tartışması, Der.: Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss. 76.

¹⁰ Faruk Sönmezoglu, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi (4.Baskı), İstanbul 2005, ss. 664.

rağmen normal fonksiyonuna devam ederken, istikrarsız sistemlerde güçlü aktörün veya girdinin sistemi etkilemesi söz konusudur.¹¹ Bu gibi durumlarda sistem eski dengesine dönmek yerine, yeni özellikler taşıyan, eskisinden değişik bir sistem olur. İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrası dünyalar arasındaki fark bu konuda iyi bir örnektir.¹²

1.1.2. Uluslararası Sistem Modelleri

Uluslararası sisteme dair fikir yürüten yazarlar çeşitli sistem modelleri ve sınıflandırmalar oluşturmuşlardır. Bu modeller ve sınıflandırmalarda güç dağılımı temel alınmakta olup, devletlerin sayıları ve aralarındaki ilişki biçimleri de model ve sınıflandırmaların oluşmasında etken olmuşlardır.

Morton A. Kaplan altı tür uluslararası sistem ortaya koymuştur. Bunlar: güç dengesi sistemi, gevşek iki kutuplu sistem, sıkı iki kutuplu sistem, evrensel sistem, hiyerarşik sistem ve birim veto sistemidir. Kaplan'ın sistem yaklaşımında yer alan güç dengesi sistemi ve gevşek iki kutuplu sistem tarihsel olarak gerçekleşmiştir. Ancak diğer sistemler varsayım olarak kalmıştır. Kaplan'ın sonradan daha çok, gevşek iki kutuplu sistemin aldığı farklı biçimler olarak, çok gevşek iki kutuplu sistem, detant sistemi, istikrarsız blok sistemi ve tamamlanmamış nükleer yayılma sisteminden söz ettiği görülmektedir.¹³

Kaplan'ın altı sisteminden, en fazla dikkat çeken güç dengesi sistemidir. Kaplan 19. yüzyıldaki devletler arası ilişkileri düşünerek, asgari beş üyesi olan bir sistem olarak güç dengesi sistemini tarif etmiştir. Bu sistemin kuralları şöyledir;

1. Olanakları artırmak için harekete geç, ancak savaşmaktansa, karşılıklı görüşmeleri tercih et.
2. Olanakları artırmak fırsatını kaçırmaktansa savaşa gir.
3. Vazgeçilmez bir ulusal aktörü ortadan kaldırmaktansa, savaşmayı durdur.
4. Sistemin geri kalan kısmına göre başat duruma geçme eğiliminde olan bir aktörü ya da koalisyonu engelle.

¹¹ Bengü Türk, Uluslararası Sistemde Kronik Bir Sorun: Keşmir, Ed.: R. Kutay Karaca, **Asya'da Güvenlik Sorunu ve Yansımaları**, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2013, ss. 104.

¹² Mehmet Gönübol, **Uluslararası Politika**, S Yayınları (2. Baskı), Ankara 1979, ss. 29.

¹³ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika...**, ss. 666.

5. Uluslararası örgütlenme ilkelerine bağlanma eğilimi gösteren aktörleri durdurmak üzere harekete geç.
6. Yenilmiş ve engellenmiş vazgeçilmez ulusal aktörlerin (devletlerin) sisteme tekrar kabul edilebilir ortaklar olarak girmelerine izin ver, ya da evvelce vazgeçilmez olarak düşünülmeyen bir aktörün, vazgeçilmez aktör sınıflandırmasına katılmasına çalış.
7. Bütün vazgeçilmez aktörlere karşı kabul edilebilir ortaklar olarak davran.¹⁴

Ayrıca Kaplan, her sistemin durumunu incelemeye ve açıklamaya yarayan beş değişken dizisi öngörmektedir. Bunlar:

1. Sistemde dengenin korunması için gerekli davranışları ifade eden temel kurallar
2. Sistemin değişimine neden olan girdilerle ilgili değişim kuralları
3. Aktörlerin yapısal özelliklerine ilişkin, aktörleri sınıflandırıcı değişkenler
4. Sahip oldukları güç öğelerine ilişkin kapasite değişkenleri
5. Aktörler arasındaki iletişim düzeyi ile ilgili enformasyon değişkenleridir.¹⁵

Raymond Aron ise iki değişkenli bir uluslararası sistem tipolojisi oluşturmaya çalışmıştır. Bunlardan biri kutupluluk, diğeri ise homojenlik derecesidir. Aron, homojen ve heterojen sistemler arasındaki temel farkı açıklamaya çalışarak, homojen sistemi devletlerin aynı türe sahip oldukları, aynı politik konsepti paylaştıkları sistem olarak adlandırırken heterojen sistemi farklı ilkeler ve karşıt değerlere göre örgütlenen devletler topluluğu olarak adlandırmıştır.¹⁶ Aron'a göre, denge kavramı tüm uluslararası sistemlerin bir özelliğidir. Ayrıca Aron'un perspektifine göre, uluslararası sistemin üyesi olmak için büyük devletlerin üst düzey mensuplarının güç ilişkilerinde dikkate alınmıyor olmak gereklidir. Bu bağlamda, uluslararası sistem büyük güçlerin stratejisini değiştirebilecek düzeyde güce sahip olan aktörlerden oluşan bir yapıyı

¹⁴ Kenneth N. Waltz, George H. Quester, **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, Çev.: Ersin Onulduran, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982, s. 65.

¹⁵ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, Alfa Yayınları (4.Baskı), İstanbul 2006, ss. 517.

¹⁶ Raymond Aron, **Paix et guerre entre les nations**, Paris, Calmann-Lévy (8e édition), 1984, pp. 108.

temsil etmektedir. Ayrıca, uluslararası sistemlerde her zaman büyük güçler hâkimdir ve bu sistemler sınırlı sayıda aktörü içermektedir.¹⁷

Kal J. Holsti ise sistemleri tarihsel olarak sınıflandırmıştır. Varsaydığı tarihsel sistemleri; tarihi sistemlerin aralarındaki etkileşimleri dış çevreden ayıran sınırlara, sistemdeki siyasal birimlerin başlıca niteliklerine, güç ve etki değişmelerine ve yapısal değişimler, etkileşim biçimlerine, kural ve adetlere göre incelemiştir.¹⁸

Richard Rosecrance, genel açıklayıcı kavramlar olarak tanımladığı güç, denge ve politik yetkinlik gibi kavramlar ile uluslararası sistemdeki her aktörün göstereceği ortak dış politik reflekslere odaklanırken, detaylı ampirik analizler olarak tanımladığı bireysel dış politika kararları ve diplomatik olayları ise uluslararası sistemdeki aktörlerin ortak reflekslerinin içinde yer alan farklı noktalara odaklanmaktadır. Bu yaklaşım çerçevesinde Rosecrance, uluslararası sistemi 1740-1960 yılları arasında dokuz farklı döneme bölerek incelemiştir.¹⁹ Rosecrance, merkezi otoritenin olmadığı anarşik sistemde uluslararası sistemin karışıklığa bürünmesini önleyecek üç sistemsel yapının mevcut olduğunu ifade etmiştir. Bunları: merkezi koalisyonların mevcut olduğu sistem (1815-1822), güç dengesi sistemi (19. yüzyıl esnasında ve 20. yüzyılın başları), caydırıcılık sistemi (1945'ten 1989'a kadar) şeklinde tarihsel dönemlere ayırarak bir sınıflandırmaya tabi tutmuştur.²⁰ Rosecrance'ın başlıca yeniliği ise uluslararası sistem içindeki değişikliklerin, uluslararası dengelerin bozulması ve devletlerin iç buhranları nedeniyle meydana geldiğini ortaya koymasıdır.²¹

1.2. Realist ve Neorealist Anlayışlara Göre Uluslararası Sistem ve Sistemin Yapısı

1.2.1. Realist Anlayış ve Uluslararası Sistem

¹⁷ H. Rumeysa Dursun, Realizmin Realist Bir Eleştirisi Olarak Raymond Aron ve Uluslararası İlişkiler Kuramı, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, Eylül 2017, s.76-77.

¹⁸ Hasan Köni, **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001, ss. 28.

¹⁹ Murat Jane, Samet Yılmaz, Richard Rosecrance'ın Sistem Yaklaşımı Temelinde Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Uluslararası Sistemde İstikrar, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 2016, ss. 162.

²⁰ Yusuf Yıldırım, Richard Rosecrance'nin Sistem Modeli Perspektifinden Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 2, 2015, ss. 184.

²¹ Hasan Köni, **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri**, ss. 28.

Uluslararası ilişkilerin pozitivist teorilerinden birisi olan realizmin kökenleri Thucydides'e kadar uzanan Nicollo Machiavelli, Thomas Hobbes, Edward H. Carr tarafından sürdürülen bir fikir akımı olarak geçerliliğini korumuştur.

Realist düşünceyi savunanlar, uluslararası sistemde devletleri egemen varlıklar olarak görmektedirler. Uluslararası ortam ile egemen devletin hükümran olduğu ulusal ortamı birbirinden farklı olduklarını belirtirler. İç/dış ayırımına bağlı olarak, üst egemenin olmadığı uluslararası alanda devletler arasındaki siyasetin tamamen güç ilişkilerinden oluştuğunu savunurlar.²² Böyle bir ortamda devletlerin nihai hedefi anarşik ortamda güvenliklerini sağlamaktır. Bu sebeple politikaları da ulusal güvenliklerini sağlayacak güç hesaplarıyla belirlenmektedir. Mevcut durumun çıkarlarına uygun olduğunu düşünen devletler statükoyu korumak isterken, aksini düşünen devletler bu durumu güvenlikleri için lehine değiştirmeye çalışarak daha yayılmacı politika izlerler. Böylece reelpolitığın gerçeklerine bağlı olarak ittifakların veya düşmanlıkların oluşumu gerçekleşmektedir.²³

Realizmin temel özelliği olan bu iç ve dış siyaset ayırımı uluslararası sistemdeki değişimin incelenmesini zorlaştıran önemli bir unsurdur. Realizm bütün devletleri yekpare gören bakışıyla, sadece devletler arasındaki güç dengesine bakmakta ve devletlerin iç yapılarının uluslararası davranışlarını nasıl etkilediğini ise göz ardı etmektedir. Bu durum ise güncel birçok uluslararası sorunun temelindeki devletlerin iç yapılarından kaynaklanan sorunlar olduğunu düşündüğümüzde realist bakışla değişimin anlaşılması zordur. Nitekim uluslararası sistemde 1989'dan sonra yaşanan önemli değişimleri öngörme ve incelemede son derece yetersiz kalmıştır.²⁴

Realistler insan arzularının hem değişken olduğunu hem de geniş bir alana yayıldığını kabul ederler. Bununla birlikte insan doğasının kötü ve bencil olduğunu vurgularlar.²⁵ Ancak, insanın doğasında akılcılık da olduğunu belirten realistler sürekli

²² Davut Ateş, **Uluslararası Politika: Dünyayı Anlamak ve Anlatmak**, Dora Yayıncılık (2. Baskı), Bursa 2014, ss. 63.

²³ Mustafa Aydın, Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:51, Sayı:1, Yıl: 1996, ss. 93.

²⁴ Atilla Eralp, Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealiz-Realizm Tartışması, ss. 85-87.

²⁵ Jack Donnely, Realizm, Ed.: Scott Burchill ve diğ., **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Çev.: Muhammed Ağcan, Küre Yayınları (2. Baskı), İstanbul 2013, ss. 54-58.

bir savaşın engellenmesi için toplumsal sözleşmenin oluşturulması gerektiğini savunurlar. Böylece kendilerini koruyan bir güç olarak devletin üstünlüğünü tanırlar.

Uluslararası ilişkiler alanında realizmin özgü kullanımı Hans Morgenthau tarafından uygulanmıştır. Morgenthau, temel görüşlerini *Politics Among Nation*²⁶ adlı kitabında belirterek siyasal gerçekçiliği altı ilkeyle açıklama yoluna gitmiştir.

Bu ilkelerden birincisi, toplum ve siyaset, zaman ve mekân kavramlarına bağlı kalmaksızın evrensel olarak uygulanabilen ve kökleri insan doğasında bulunan objektif, nesnel yasalarca yönetileceğidir. Bu yasaları anlamamanın önemine vurgu yapan Morgenthau ancak bu yasaları anlamakla toplumun gelişeceğini savunur.

İkinci olarak uluslararası politika alanında siyasal gerçekçiliğe rehber olan en temel kavram, güç ile tanımlanan çıkar kavramıdır. Bu kavram, uluslararası siyaseti anlamak için akıl yürütme ile anlaşılması gereken olgular arasındaki bağlantıyı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra kavram, politikaları; ekonomiler, etik ve estetik ya da din gibi diğer alanların dışında özerk bir eylem ve anlayış alanı olarak belirlemektedir. Böyle bir kavram olmadan ulusal veya uluslararası bir siyaset teorisinin oluşturulması imkansızdır.

Üçüncü olarak siyasal gerçekçilik, güç olarak tanımlanan çıkar kavramının evrensel olarak geçerli olan objektif bir kavram olduğunu varsaymakta, ancak bu kavrama sabit ve değişmeyen bir anlamda yüklemektedir. Morgenthau çıkar kavramının siyasetin özü olarak tanımlayıp zaman ve mekân koşullarından etkilenmediğini belirtmiştir.

Dördüncü ve beşinci ilkeler ise siyasal gerçekçilik ile moral öğeler arasındaki ilişki ile ilgilidir. Bu çerçevede somut bazı formülasyonlar biçimindeki evrensel ahlaki ilkelerin, devletlerin eylemlerine uygulanamayacağı görüşü hakimdir.²⁷ Morgenthau'ya göre bu ahlaki ilkelerin zaman ve mekâna bağlı olarak ortaya çıkan

²⁶ Hans Morgenthau, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, McGraw-Hill Education (7 edition), New York 2005, pp. 4-16.

²⁷ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika...**, ss. 111.

somut şartlara göre filtrelenmesi gerekmektedir. Morgenthau, devletlerin, ulusal çıkar peşindeyken bireysel ilişkilerdeki ahlaki ilkeleri göstermediklerini belirtmiştir.²⁸

Son olarak siyasal gerçekçi görüş, siyasal alanın sosyal hayatın diğer yönlerinden otonom olduğu varsayımından hareket etmektedir.²⁹ Ekonomist, hukukçu ya da ahlak bilimci kendi alanına bağlı olarak devlerin eylemlerini incelerken, bir siyasal gerçekçi, güç olarak tanımlanan çıkar kavramı ile devletin eylemlerini incelemek zorundadır.³⁰

Realizm çerçevesinde oluşan teorilerin ana gövdesini oluşturan üç unsur olarak devlet, askeri güvenlik merkezli ulusal çıkar ve bu ikisi üzerine inşa edilen bir uluslararası güç dengesi sistemini gösterebiliriz. Realist anlayışa göre dış politika, üniter bir yapı içinde rasyonel bir yöntemle ve temel olarak devletin güvenliğini sağlama ve arttırma amacına varma üzere yapılmaktadır. Realizm, devlet merkezi olması nedeniyle devlet dışı birimleri ikinci planda tutmaktadır.³¹

Realizm, uluslararası sistemdeki değişimi de esasta güç dengesine indirgemıştır. Uluslararası sistemdeki güç dengesinde büyük güçler önemli olduğundan dolayı, realist değişim incelemeleri de büyük güçlerin yükseliş ve düşüşü ağırlık kazanmıştır. Bu incelemeler ise güç dengesinin ancak savaşlar yoluyla değişebileceğini göstermiştir. Ancak Sovyetler Birliği'nin dağılmasının savaş olmadan gerçekleşmesi realistlerin bu konudaki yetersizliklerini görmemiz açısından önemlidir.³²

Realizme göre aktörler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettikleri için uluslararası sistemde barış imkansızlaşmaktadır. Bu sebeple realistlere göre barışın sağlanmasının önündeki en büyük engel insan doğasıdır. Yani insanın karşı tarafı baskı altına alma ve şiddet kullanma temayülü devletlerin güç ve nüfuz sahibi olma ve savaşma eğiliminin ardında yatan sebeptir. Neorealistler ise uluslararası sistemdeki

²⁸ Tayyar Arı, **Uluslararası İlişkiler Teorileri...**, ss. 189.

²⁹ Faruk Sönmezoğlu, **Uluslararası Politika...**, ss. 112.

³⁰ Brian A. Keaney (2006), The Realism of Hans Morgenthau, Graduate Theses and Dissertations, **University of South Florida**, Tampa, pp. 42-43.

³¹ Ramazan Gözen, **Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül**, Alfa Yayınları, İstanbul 2004, ss. 8.

³² Atilla Eralp, **Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm-Realizm Tartışması**, ss. 85-87.

anarşik yapıyı en büyük engel olarak kabul ederler. Devletlerin “güvenlik ikilemi” algısıyla hareket etmeleri sebebiyle karşılıklı bağımlılığın sağlanması ve işbirliği mümkün değildir.³³ Böylece neorealistler, realizmin belli başlı özelliklerinden yararlanarak modern gerçekliklere uygun, rasyonel modellerle devletlerin davranışlarını, bu davranışları etkileyen faktör olarak sistemin yapısını ve uluslararası sistemi açıklamaya çalışmışlardır.

1.2.2. Neorealist Anlayış ve Uluslararası Sistem

Neorealistlere göre, aktörler ve aktörler arasındaki ilişkiler sistemi belirtirken, devletler, devlet dışı aktörler ve bu aktörler arasındaki ilişkiler de uluslararası sistemi belirlemektedir. Aktörlerin niteliklerine ve birbirleri arasındaki ilişkilerin biçimine önem veren neorealistler, uluslararası sistemi nitelendirebilmek için uluslararası sistemin yapısının belirlenmesi gerektiğini; uluslararası sistemin yapısını belirlenmesi için de güçlü devletlerin sayısı ile aralarındaki güç dağılımının bilinmesi gerektiğini vurgulamışlardır.³⁴

Neorealistlere göre uluslararası sistemde gücün hangi devletin elinde olduğu ve bu gücü ne kadar sürdüreceği önemlidir. Gücü ilelebet elinde tutamayan devletlerin bu gücü gerek kendi hatalarından gerekse diğer devletler tarafından zayıflatılması veya dengelenmesi söz konusudur. Neorealistlerde tarihe bakarak güç dağılımı üzerine uluslararası sistemi sınıflandırmışlardır. Tek kutuplu, çok kutuplu iki kutuplu olarak sınıflandırma yapan neorealistler³⁵, genel olarak iki kutuplu sistemin diğerlerine göre daha istikrarlı olduğu yönünde hemfikirdirler.

Neorealizmin temel prensiplerini açıklayan ve pozitivist gelenek uyarınca, uluslararası ilişkilerin doğal bilimler metodolojisiyle incelenmesini savunmakta olan Kenneth Waltz, 1979 yılında yayınlanan *Uluslararası Politika Teorisi* adlı kitabında görüşlerini ortaya koymuştur. Realizmin yetersizliklerini gideren bir uluslararası

³³ Atilla Sandıklı, Erdem Kaya, *Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış*, Ed.: Atilla Sandıklı, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012, ss. 146-147.

³⁴ Ertan Efeğil, Neziha Musaoğlu, Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, Yaz 2009, ss. 4.

³⁵ Aydın Aydın, Emir Bakıncak, *Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk arasındaki İlişki*, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, 2016, ss. 97.

politika kuramı oluşturmaya çalıştığını belirten Waltz, realizmin indirgemeci yaklaşımının yerine yapısalcı-tümdengelimci yaklaşımı benimsemiştir.³⁶

Waltz'a göre teoriler, bazı şeyleri açıklamadan bırakmakla birlikte, olaylara ilişkin genel trendlerin anlaşılabilmesi, açıklanabilmesi ve tahminlerde bulunulabilmesi için kolaylıklar sağlamanın yanı sıra bir sistemin işleyişinin, değişiminin ve oluşumunun anlaşılmasında da yardımcı olabilmektedir.³⁷

Waltz yapıyı sistem içerisinde etkileşen birimler üzerinde sınırlayıcı ve zorlayıcı bir etki alanı oluşturarak belli tepkilerin benzer durumlarda verilmesine ve böylece tarihi olayların tekrarlanmasına yol açan bir güç olarak tanımlar.³⁸ Waltz'a göre uluslararası politikanın dokusu büyük ölçüde değişmez kalmaktadır. Uluslararası sistemdeki ilişkiler tür ve nitelik bakımından nadiren hızla değişir.³⁹ Waltz'a göre uluslararası sistemin anarşik karakteri hiyerarşik örgütlenmeye dönüşürse değişikliğe uğrayacaktır. Bu taktirde sistem uluslararası bir sistem olmaktan çıkmaktadır. Oysa sistem ancak önemli birimlerin hepsinde kapasite değişiklikleri olursa uluslararası sistem olma özelliğini kaybetmeden değişebilir. Uluslararası sistemler daima anarşıktirler ve onlar daima az sayıda önemli devletin rekabeti içinde bulunduğu sistemler olmuşlardır.⁴⁰

Düzenleyici ilke olan anarşi, rekabetçi bir ortam yaratırken rekabet taklide, taklit ise benzerliğe neden olmaktadır. Böylece Waltz'ın kuramı, siyasal birimlerin, etkileşim öncesi birbirlerinden ne kadar farklı olurlarsa olsunlar, sistemin anarşik yapısı nedeniyle neden aynı biçimi almak zorunda kalacaklarını açıklamaktadır.⁴¹

Waltz'a göre uluslararası sistemin yapısı kendi çıkarları peşinde koşan büyük devletlerin kasıtsız etkileşimi sonucu ortaya çıkar. Başka bir deyişle yapı ve düzen kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışan rasyonel aktörlerin davranışlarının bir yan

³⁶ Burcu Bostanoğlu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitabevi (2. Baskı), Ankara 2008, ss. 101.

³⁷ Deniz Ülkü Arıboğan, **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007, ss. 244.

³⁸ Sadık Ünay, "Yapısal Realizm ve Ötesi Kenneth Waltz'un "Uluslararası Siyaset Teorisi"ne Eleştirel Bir Yaklaşım", **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Sayı:4, 1998, ss. 210.

³⁹ Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, Çev.: Osman S.Binathı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2015, ss. 84.

⁴⁰ Kenneth N. Waltz, George H. Quester, **Uluslararası İlişkiler Kuramı...**, ss. 73.

⁴¹ Faruk Yalvaç, **Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar**, Der.: Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004, ss. 155.

etkisi ve kendiliğinden oluşan bir sonucudur. Ancak yapı oluşur oluşmaz onu yaratan birimlerden bağımsızlaşır.⁴² Devletlerin karar birimleri ve organlarını sınırlandıran ve biçimlendiren yapı, uluslararası sistem içindeki davranışları da etkiler. Yapı, sistemdeki sonuçları doğrudan yaratmaz sadece devletleri ortak sonuca doğru ilerletecek tarzda yönlendirir. Bu yönlendirmede, devletlerin seçtiği kimi davranışları cezalandırırken kimi davranışları ödüllendirme yoluyla etkiler.⁴³

Sistem içindeki tüm aktörlerin birbirleriyle eşit olduğunu savunan Waltz, uluslararası sistemlerin ulus devletlerin anarşik ortamda hayatta kalma çabalarının sonucu olarak ortaya çıktığını belirtmiştir. Bu bağlamda Waltz, siyasal yapılar için düzenleyici ilke, işlevlerin farklılığı ve kapasitelerin dağılımı olarak üç ilke belirtmiştir. Waltz, düzenleyici ilkeyi, uluslararası politikada merkezi bir gücün olmamasından dolayı ademi-i merkeziyetçi ve anarşik olarak tanımlamıştır. Waltz'a göre, anarşik sistemde birimler sahip oldukları farklılıklara rağmen işlevleri açısından yerine getirme anlamında aynıdırlar. Onları birbirinden ayıran ise yaptıkları işler ya da özellikleri değil bu işleri yerine getirme becerileridir.⁴⁴ Uluslararası düzenlerin hepsi anarşik ise ve işlevsel farklılık varsa, bu durumda siyasal yapılar sadece güç ve yeteneklerinin dağılımı açısından farklılardır. Bu farklılık ise sistemdeki büyük güçlerin sayısını belirler.⁴⁵

Böylece Waltz'ın teorisini iki basit varsayım üzerine kurduğunu söyleyebiliriz. Öncelikle devletlerin uluslararası siyasetteki kilit aktörler olduğunu ve anarşik bir sistemde karşılıklı ilişkiler içinde olduğunu varsaymıştır. İkinci olarak, devletlerin birincil önceliğinin egemenliklerini korumak olduğunu belirtmiştir.⁴⁶ Waltz için güç bir amaç değil, anarşik ortamda devletlerin egemenliklerini koruması için bir araçtır. Bu varsayımlardan hareketle neorealist teori açısından devletlerin güç dengesini koruması önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır.

⁴² Klevis Kolasi, **Uluslararası Politikanın Yapısal Teorisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2016, ss. 143-144.

⁴³ Kenneth N. Waltz, **Uluslararası Politika Teorisi**, ss. 93-94.

⁴⁴ Klevis Kolasi, Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:68, No.2, 2013, ss. 162.

⁴⁵ Jack Donnely, Realizm, **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, ss. 60.

⁴⁶ John J. Mearsheimer, "Conversations in International Relations – Interview with John J. Mearsheimer (Part II)", **International Relations**, Vol: 20(2), 2006, pp. 231, 243.

Waltz, “dengeleme” ve “takip etme” stratejilerini, güç dengesi sistemlerinin oluşumundaki yapısal etkilerinin yansımaları olarak algılar. Belli bir konjonktürde en güçlü aktör veya aktörleri desteklemeye dayanan “taklit etme” stratejisi ancak kaybedenler içinde kimi kazanımların mümkün olabileceği duruda mantıklıdır. Alternatif ittifaklar oluşturma yolu ile sistem içerisindeki hâkim güçleri “dengeleme” stratejisi ise kazanan tarafın büyük ihtimalle kaybedenleri tamamen yok etmeyi planladığı koşullarda makul bir seçenek haline gelmektedir.⁴⁷

Robert Gilpin ise tarihin kapsamlı bir incelemesini yaparak, güç dengesinin; yerel kurumlar, doğal engeller, güç kaybındaki düşüm, ekonomik ve teknolojik sınırlar gibi diğer kavramlarla kıyaslandığında hegemonik genişlemenin sınırlandırılmasında belirgin olarak ikincil rol oynadığını savunur.⁴⁸ Gilpin’e göre güç dağılımındaki kaymalar ve devletlerin güç kapasiteleri arasındaki farklılıklar sonucu, sistemde güç dengesizlikleri oluşmakta ve hegemonyacı güçlerin statükoyu korumaları daha zor hale gelmektedir. Bu yüzden de yeni bir güç dengesine geçiş dönemindeki sistemlerde savaş çıkması, daha olası görünmektedir. Gilpin’in en önemli özelliklerinden birisi de, devletlerarası ilişkilerde ekonomik faktörlerin rolünün altını çizmesidir. Ancak Gilpin’e göre devletin gücünün saptanması açısından ekonomik verilerin öneminin büyük olmasına karşın, gücün devamının sağlanması açısından da askeri ve politik yetenekler gereklidir.⁴⁹

Waltz, devletlerin rakiplerinin pahasına güç kazanmaya çalışacağını kabul ederken, çalışmalarında bu amaca ulaşmak için savaşı akıllıca bir yol olarak önermez. Bunun yanı sıra Waltz, büyük güçlerin kendi bölgelerinde veya dünyada hegemonya olmaya çalışmamaları tavsiyesinde bulunur.⁵⁰ Hegemonya arayışındaki devletlere karşı sistemdeki diğer büyük güçlerin dengeleyici bir koalisyon içinde bir araya gelecek ve hegemonya arayışındaki devleti kendi bölgesinde durduracaktır. Bu

⁴⁷ Sadık Ünay, "Yapısal Realizm ve Ötesi...", ss. 211.

⁴⁸ William C. Wohlforth, Gilpinian Realism and International Relations, **International Relations**, Vol: 25(4), 2011, pp. 499–511.

⁴⁹ Deniz Ülke Arıboğan, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, Der Yayınları (3. Baskı), İstanbul 2001, ss. 34.

⁵⁰ John J. Mearsheimer, Reckless States and Realism, **International Relations**, Vol: 23(2), 2009, pp. 241–256.

sebeple Waltz akıllı devletlerin aşırı hırslı olmayacağını ve uygun bir güç kazanmaya çalışacağını savunur.⁵¹

John Mearsheimer konuya Waltz'dan farklı olan bir görüşle yaklaşmıştır. Mearsheimer'a göre devletlerin birbirlerine saldıracaklarını düşünmek için bir nedenleri yoksa o zaman birbirlerinden korkmaları içinde bir sebep yoktur. Ancak devletler sadece egemenliklerini korumak isteseler de kendilerini her zaman tehdit altında hissederler. Bu nedenle devletler diğerlerinin agresif niyetlerinin bulunduğu veya sahip olma ihtimalini düşünerek varsayımlar yapmak zorundadırlar.⁵² Böylece Mearsheimer devletlerin diğer devletlerin niyetleri konusunda emin olmadıklarını bundan dolayı da devletlerin güçlerini azami hale getirmek zorunda olduklarını ve devletlerin hegemonik politikalar izlemesinin akılcı olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda ise Mearsheimer, uluslararası sistemi beş varsayım ile tanımlayarak devletlerin davranışlarını bu varsayımlar üzerine dayandırmıştır. Bu varsayımlar: (1) sistemin anarşik bir yapısı bulunmaktadır (2) bütün büyük güçlerin askeri saldırganlık kapasitesi vardır (3) devletler hiçbir zaman diğer ülkelerin hakkında emin olamazlar (4) devletler yaşamlarını devam ettirmeye çalışırlar (5) büyük devletler ya akılcı aktörlerdir ya da stratejik hesaplayıcılarıdır.⁵³

Robert Gilpin ise, gücün sistemde her zaman eşit olmayan bir şekilde dağılmış olduğu ve kendi ulusal çıkarlarını en üste çıkarmak isteyen güçlü devletlerin karşılıklı etkileşimlerinin uluslararası ilişkilerin belirli bir zamandaki karakterini ve yapısını belirlediği sonucuna ulaşmıştır. Bu sonuca göre, uluslararası ilişkilerdeki en önemli tarihsel süreç en güçlü devletlerin hegemonya peşinde olmalarıdır.⁵⁴

Böylece devletler sistemde etkin birer aktör olarak ortaya çıkmaları veya etkinliğini sürdürmeleri için diğerlerinin görece yeteneklerindeki artışları önlemeyi amaçlamaktadır. Devletler diğer devletlerle olan herhangi bir ilişkide kendi kazançlarını diğerlerinin kazancına göre değerlendirmektedir. Bu sebeple devletler

⁵¹ Kenneth N. Waltz, The Origins of War in Neorealist Theory, *Journal of Interdisciplinary History*, Vol:18, Issue:4, 1988, pp. 615-628.

⁵² John J. Mearsheimer, "Conversations in International Relations...", pp. 231, 243.

⁵³ Tuğçe Varol Sevim, Mearsheimer ve Waltz'ın Realist Bakışı, Ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Beta Basım, İstanbul 2013, ss. 48-49.

⁵⁴ Mustafa Aydın, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004, ss. 33-60.

karakteristik olarak konumsaldır. Grieco'ya göre devletlerin konumsallığı, işbirliği yapma isteklerini de kısıtlayabilir ve bu durum işbirliği için görece kazanç sorunu yaratabilmektedir. Yani bir devlet, ortaklarının nispeten daha büyük kazanımlar elde ettiğine ve edeceğine inanıyorsa, işbirliği yapmaktan vazgeçebilmekte ve koopereatif düzenlemelere katılımın getireceği kazançla rağmen düzenle bağlılığını keskin bir şekilde kısıtlayabilmektedir.⁵⁵

Son olarak realist/neorealist teori uluslararası kurumların temel olarak dünyadaki güç dağılımının bir yansıması olduğunu iddia etmektedir. Teoriye göre uluslararası kurumlar, büyük güçlerin kendi çıkarına olan hesaplamalara dayanmaktadır. Ayrıca uluslararası kurumlar bağımsız olarak devlet davranışını etkileyememektedir. Bu sebeple realist/neorealist teori, uluslararası kurumların önemli bir barış nedeni olmadıklarını ileri sürmektedir.⁵⁶

1.3. Uluslararası Güç Merkezli Sistemler Anlayışı

1.3.1. Tek Kutupluluk

Tek kutuplu bir sistemde bir süper güç, önemli büyük güçler ve birçok küçük güç bulunmaktadır. Süper güç, önemli uluslararası meseleleri tek başına etkili bir şekilde çözebilir ve diğer devletlerin koalisyon oluşturması süper gücün bunu yapmasına engel olamaz. Huntington'a göre bu modele Roma İmparatorluğunun klasik dünyaya, Çin'in Doğu Asya'da olan hakimiyetleri döneminde yaklaşmıştır.⁵⁷

Tek kutuplu sistemde, süper gücün diğer devletlere karşı güç avantajının bulunması ve bu sistemde hegemonik rekabet sorununun bulunması nedeniyle savaşların çıkma ihtimali diğer sistemlere göre nispeten daha azdır. Wohlforth, bu argümanı hegemonik ve güç dengesi teorilerine dayandırmıştır.⁵⁸

Güç dengesi teorisinde anarşik yapıya sahip herhangi bir sistemde denge eğilimi olduğu öngörülmektedir. Bu öngörüyle birlikte aslında güç dengesi teorisinin

⁵⁵ Joseph M. Grieco, Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism, *International Organization*, Vol. 42, No. 3, Summer, 1988, pp. 499.

⁵⁶ John J. Mearsheimer, The False Promise of International Institutions, *International Security*, Vol. 19, No. 3, Winter 1994-1995, pp. 94.

⁵⁷ Samuel P. Huntington, The Lonely Superpower, *Foreign Affairs*, Volume 78, No.2, March 1999, pp.35.

⁵⁸ William C. Wohlforth, The Stability of a Unipolar World, *International Security*, Vol. 24, No. 1 (Summer 1999), pp. 23.

tek kutuplu sistemin uzun süreli olmayacağı inancı taşıdığını söyleyebiliriz. Ancak güç dengesi teorisyenleri tek kutuplu sistemin çatlamaya başlayacağı süreye kadar barışın süreceğini de belirtmektedirler. Bu barışın sebebini ise teorisyenler, tek kutupluluğun sürdürülebilirliğinden ziyade, sistemin devletler arası anlaşmazlıklara olan dayanıklılığı ile ilişkili olduğu belirtmişlerdir.⁵⁹

Tek kutupluluk ile hegemonya arasında farklılıklar olsa da iki kavram arasında yakın bir ilişki vardır. Nitekim süper güç olarak tanımlayabileceğimiz diğer devletlerden daha fazla kapasiteye sahip aktörün bu kapasitesini sistemi denetlemek ya da kendi çıkarlarına uygun olarak dönüştürmek için kullanmak isterse, hegemonya oluşumuna gitmek zorunda kalabilir. Hegemonyaya dayanmayan bir tek kutupluluk uzun ömürlü olamaz.⁶⁰ Bir ülkenin hegemonik bir güce ulaşması diğer ülkelerin koordine olmasına ve disipline girmesine hizmet ederek, her bir ülkenin kendini güvende hissetmesine ve piyasalarını uluslararası rekabete açma ve komşusuna zarar verme politikalarından kaçınmasına yol açar. Bunun tam aksine, hegemonyanın zayıflaması iktisadi olarak içe kapanma, istikrarsızlık ve rekabetçi bölgesel blokların yaratılması sonuçlarını doğurur.⁶¹

1.3.2. İki Kutupluluk

İki kutuplu sistem, iki büyük gücün karşı karşıya olduğu ve bu iki gücün, etrafında diğer devletleri toplayarak, kendi kontrolü altında müttefik ilişki içerisinde koalisyonlar kurduğu ve askeri kapasitelerin büyük önem arz ettiği sistemsel bir yapıdır. Bu sistem, modern tarih boyunca ilk kez II. Dünya Savaşı sonrasında oluşmuştur.

İki kutuplu sistemin ortaya çıkışında, Birinci ve İkinci Dünya Savaşlarının global siyasette iki büyük eğilimi hızlandırılmasının büyük etkisi olmuştur. Birincisi hem barışçıl hem askeri amaçlar açısından Kuzey Amerika kıtasının muazzam potansiyelini kullanma ve geliştirmesini sağlamıştır. Böylece ABD, 1920 sonrasında izolasyonist politikasına geri dönmeyerek Sovyet Birliği'nin askeri, ekonomik,

⁵⁹ William C. Wohlforth, *The Stability...*, pp. 26.

⁶⁰ Göktürk Tüysüzoğlu, Çok Kutupluluk Tatlışmaları ve Karadeniz Havzası'nın Bölgesel Görünümü, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:3, Yıl:2013, ss. 248.

⁶¹ Mehmet Duman, Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4, 2002/2, ss. 10.

ideolojik ve diplomatik meydan okumasına karşılık vermiştir. İkinci olarak ise sınırlı kaynakları olan Avrupalıların önce silahlanma ile sonrasında ise karşılıklı tüketici savaşlarla ekonomilerini zayıflatarak büyük güçlerini kaybetmesine neden olmuştur.⁶² Bunun sonucunda çok kutuplu dönemde on iki olan büyük güç sayısı, II. Dünya Savaşı başlarken yediye, sonunda ise ikiye düşmüştür. Ancak, II. Dünya Savaşı daha önce olduğu gibi “bazı devletlerin gerilemesi diğerlerinin onların yerine geçmesini sağlar” şeklinde olmamış iki büyük gücün karşı karşıya gelmesini sağlamıştır.⁶³

Çok kutuplu sistemde büyük güçler arasında rekabetin olması ve aktör sayısının fazla olması sebebiyle iki kutuplu sistemin daha istikrarlı olduğunu söyleyebiliriz. Buna sebep, iki kutuplu sistemde iki tane süper gücün olması, kendi koalisyonlarında etkin ülkeler olarak dünyanın yönetilmesi ve daha tahmin edilebilir uluslararası politika alanı oluştuğunda istikrarın sağlanması kolaydır.⁶⁴ Böylece yanlış güç hesaplamaları ve karşı tarafı çözümlenmek daha az olduğundan dolayı caydırıcılık fazladır. Caydırıcılığın kolay olması güç dengesizliklerini aza indirir ve dengesizlik daha kolay giderilir.⁶⁵

1.3.3. Çok Kutupluluk

Çok kutuplu sistem bazı yönleriyle güç dengesine bazı yönleriyle de iki kutuplu sisteme benzemektedir. Sistem güçleri birbirine yakın olan en az üç büyük devletten oluşurken, güç dengesinden farklı olarak her bir ülke kendi başına bir blok yaratmak istemektedir. Blok üyeleri ve liderleri arasındaki ilişkiler gevşek iki kutuplu sistemi andırır, ancak daha esnektir. Ayrıca sistemde sıkça ittifak değişimleri yaşanmaktadır. Buna sebep, büyük devletlerin oluşan dengeyi korumayı değil, yeni denge kurmaya odaklanmalarıdır. Çok kutuplu sistemde genel olarak büyük güçlerin eğilimi anarşiyi bölgesel düzeyde hiyerarşiye dönüştürmektedir.⁶⁶

⁶² Paul Kennedy, Amerikan Büyük Stratejisi, Bugün ve Yarın: Avrupa Deneyiminden Öğrenme, Ed.: Paul Kennedy, **Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, Çev.: Ahmet Fethi, ETİ Kitapları, İstanbul 1995, ss. 242.

⁶³ Kenneth N. Waltz, The Emerging Structure of International Politics, **International Security**, Vol. 18, No. 2. Autumn, 1993, pp.44.

⁶⁴ Davut Ateş, **Uluslararası Politika: Dünyayı Anlamak ve Anlatmak**, ss. 270.

⁶⁵ John J. Mearsheimer, Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War, **International Security**, Vol. 15, No. 1. Summer, 1990, pp. 14.

⁶⁶ Davut Ateş, **Uluslararası Politika: Dünyayı Anlamak ve Anlatmak**, ss. 173.

Çok kutuplu uluslararası sistemde etkin aktör özellikleri taşıyan ikiden fazla devlet vardır. Sistemdeki devletlerin çatışma yaşaması ve bu çatışmada sayı üstünlüğü bulunan devletler grubunun karşı tarafa olan müdahalesi durumunda zayıf tarafın yardımına gelecek aktörler mevcuttur. Bundan dolayı devletler savaşa başvurmada tereddüt yaşamaktadırlar. Böylece çok kutuplu sistemde dengeleyici devletlerin varlığı sayesinde istikrar oluşmaktadır.⁶⁷

Çok kutuplu sistem kavramını ikiye ayırmak mümkündür. Dengeli olmayan çok kutuplu sistemler üç veya daha fazla büyük güç tarafından kontrol edilmektedir. Bu güçler arasında bir temel potansiyel hegemon devlet olmakla birlikte hegemonya arayışındaki olan diğer devletler arasında çatışma yaşama ihtimali yüksektir. Bu sebeple dengeli olmayan çok kutuplu sistemler en tehlikeli güç dağılımına sahiptir. Dengeli çok kutuplu sistemlerde de üç veya daha fazla büyük gücün hakimiyeti olmasına rağmen bu güçlerin hiçbiri hegemonya arayışı içerisinde değildir. Büyük güçlerin aralarında güç asimetrileri bulunmasına rağmen sistemde önde gelen iki devlet arasında askeri güce ilişkin önemli fark yoktur. Daha az asimetrik bir güç dağılımı böylece devletler arasındaki çatışma ihtimalini azaltmaktadır.⁶⁸

⁶⁷ Hasan Basri Yalçın, Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, Yıl: 2015, ss.213.

⁶⁸ John J. Mearsheimer, **The Tragedy of Great Power Politics**, W. W. Norton & Company, New York 2001, pp. 335-338.

İKİNCİ BÖLÜM

2. SOĞUK SAVAŞ SONRASI ULUSLARARASI SİSTEM VE ABD İLE ÇİN'İN ULUSLARARASI SİSTEME BAKIŞI

2.1. Realist/Neorealist Yaklaşımına Göre Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem

1990'ların başına kadar iki kutuplu özelliğini koruyan uluslararası sistem, 1989' da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla başlayan ve 1991'de Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla oluşan sürecin sonunda başka bir görünüm kazanmıştır. Genelde paylaşılan ortak kanı ise, yeni uluslararası sistemin yapısının uluslararası ve bölgesel güç dengelerinin iç içe geçtiği bir yapı özelliği gösterdiği biçimindedir.⁶⁹

Son derece belirsiz olduğu kadar istikrarsız ama yine son derece de dinamik bir sistem görüntüsünde olan bu yeni sistemde dengeler sürekli değişen çıkarlara göre oluşmakta ve bu nedenle de eğer mevcut ittifak sistemleri yeni gerçekle çakışmıyorsa müttefik ülkeler açısından önemli bir güvence sağlamamaktadır.⁷⁰

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistem, klasik güç dengesi sistemlerinden önemli farklılıklar göstermektedir. İlk olarak nükleer silahların ve gönderme araçlarının yanı sıra konvansiyonel silahların da tahrip düzeyinin artmış olması, savaşa başvuracak devletler için caydırıcı bir unsur olduğundan dolayı klasik güç dengesi sisteminin temel fenomeni olan savaş, dış politikada amaca ulaşmak için kestirme bir yol olmaktan önemli derecede çıkmıştır. İkinci olarak hızla artan ekonomik karşılıklı bağımlılık olgusunun, sorunların savaşa varmayan yöntemlerle çözülmesini zorunlu hale getirmesidir. Son olarak iletişim ve ulaşım teknolojisinde yaşanan gelişmelerle birlikte propaganda ve iç işlere karışma gibi yöntemlerin dış politikada yaygın olarak kullanabilme olanağının artmış olmasıdır.⁷¹

Faruk Sönmezoglu'na göre günümüz uluslararası sistem, hiyerarşik ve çok merkezli ilişki kalıplarının iç içe geçtiği, birlikte fonksiyon gördüğü bir yapıya sahiptir. Bu sistem, ABD'nin yönlendirici liderliği altındaki bir güçlü devletler

⁶⁹ Tayyar Arı, **Global Politika ve Güney Asya**, Alfa Yayınları (2. Baskı), İstanbul 2000, ss. 22.

⁷⁰ Tayyar Arı, **Global Politika ve Güney Asya**, ss. 23.

⁷¹ Tayyar Arı, **Global Politika ve Güney Asya**, ss. 23.

oligarşisi tarafından belirlenmekte, en azından denetlenmektedir. Bu oligarşinin üyeleri olarak ABD, AB, Çin, Rusya, Japonya belirginleşirken günümüz küresel ve bölgesel güç dengeleri de esas olarak bu aktörler tarafından belirlenmektedir.⁷²

Kissenger ise 21. yüzyıldaki uluslararası sistemin çözümlenmesi ve yorumlanması için tek bir formülün uygulanamayacağını belirtse de uluslararası sistemi etkileyen en az dört bölgesel alt sistemin yan yana varlığını sürdürdüğünü belirtmektedir. Bunlardan ilk olarak ABD ve Batı Avrupa'nın içinde yer aldığı Batı Yarımküre'deki demokrasi ve ekonomik ilerlemeye dayalı idealist barış hâkim olduğu sistemdir. İkincisi ise Asya'nın büyük güçlerinin birbirlerini stratejik rakip olarak tehdit etmesi sonucu ortaya çıkan bölgesel çok kutuplu sistemdir. Kissenger'a göre bölgede, 19. yüzyıl Avrupa'sında olduğu gibi uzun barış dönemi olması muhtemeldir ancak güç dengesi bu barışın korunmasında kilit önemdedir.⁷³

Üçüncü olarak Kissenger'a göre Orta Doğu'daki anlaşmazlıklar 17. yüzyıl Avrupa'sındakilere benzemektedir. Bu anlaşmazlıkların kökü ekonomik veya stratejik olmaktan ziyade daha çok ideolojik ve dinidir. Bölgedeki aktörlerin anlaşmazlıklara kesin çözüm getirememesi sonucu bölgede dengesiz birçok kutupluluk sistemi mevcuttur. Son olarak Afrika bölgesel alt sistemde her ne kadar kıtanın büyüklüğü ve ülkelerin güç kapasitesinin küçüklüğünden dolayı tam bir güç dengesi sisteminden bahsedemsek de Afrika politikası güç dengesi kavramıyla yürütülmektedir.⁷⁴

Ian Bremmer ise günümüz uluslararası sistemini kutupsuzluk olarak değerlendirmiş ve bu değerlendirmeyi G-Sıfır olarak adlandırmıştır. Bremmer'a göre G-Sıfır, küresel bir liderliğin bulunmadığı bir dünyada her ülkenin kendi başına olduğu bir sistemdir. Bremmer, Washington'un hem politik hem de ekonomik sebeplerle savunduğu küreselleşme fenomeninin, Amerikan gücüne karşı gelişmekte olan alternatifler ortaya çıkardığını belirtmektedir. Amerikan gücünde görece azalma meydana gelmesi diğer büyüyen güçlere de uluslararası politikada daha belirgin bir rol üstlenme hevesini oluşturmuştur. Büyüyen ekonomilerinin kendilerine uluslararası sahnede daha fazla saygı kazandırması gerektiğini düşünen bu aktörler yine de

⁷² Faruk Sönmezoğlu, *Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi*, ss. 745-746.

⁷³ Henry Kissenger, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, Çev.: Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara 2002, ss. 16-17.

⁷⁴ Henry Kissenger, *Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?*, ss. 17-18.

küresel liderlik paylaşımıyla gelen risk ve sorumlulukları alma karşısında duraksamaktadırlar. Bunun yerine yükselen aktörelere kendi ülkelerindeki ekonomik gelişmenin hassas aşamalarını yönetmeye odaklanmışlardır. Bremmer, bu duraksama ve isteksizliği ise G-Sıfır'ın önemli bir parçasını oluşturduğunu belirtmektedir.⁷⁵

Richard N. Haass da küreselleşmenin yanı sıra teknolojinin de kutupsuzluğa katkı yaptığına dikkat çekmiştir. Haass'a göre kutupsuz bir dünyada genel olarak ne kadar çok karar alıcı karar almakta ise bölgesel ve küresel sorunlara çözüm üretmekte kadar zor olmaktadır. Ayrıca kutupsuzluk, ABD gibi hem özünde dışarıya açık olan hem de birçok küresel bağı olan ülkeler için tehditlerin ve kırılganlık kaynaklarının sayısını da arttırmaktadır.⁷⁶

Genel olarak ise Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde askeri-politik açıdan ABD önderliğinde tek kutuplu düzen hakimken, ekonomi-politik açıdan Japonya, Almanya, Çin, Rusya gibi aktörlerin etkin olmasıyla çok kutupluluğun hâkim olduğunu söyleyebiliriz.⁷⁷

Özellikle Rusya ve Çin yükselen ABD egemenliğinden ve şu anki uluslararası sistemden rahatsızdır. Bazı durumlarda da ABD'ye tepki göstermişlerdir. Örneğin ABD'nin 1991'deki 2. Körfez Savaşı'nda ve daha sonrasındaki Bosna ve Kosova Savaşı'ndaki çatışmalarında ve 2003'teki Irak'a yönelik müdahalesinde Rusya ve Çin ABD'yi eleştirerek dünyada önemli birer güç olduklarını ima etmişlerdir ve yeni çok kutuplu uluslararası sisteme giden yolu açmaya çalışmışlardır. Özellikle ABD'nin Irak'a yönelik müdahalesinde Çin, Rusya, Almanya ve Fransa'nın ABD'ye tepkileri açık ve sert olmuştur. Aynı zamanda bu ülkeler BM Güvenlik Konseyi'nde ABD'nin müdahalesini meşrulaştıracak bir kararın çıkmasını da engellemişlerdir. Tüm bu göstergeler ABD egemenliğine küresel ve bölgesel olarak meydan okunabileceğini de göstermiştir.⁷⁸

⁷⁵ Ian Bremmer, **G-Sıfır: Küresel Liderler ve İttifaklar Çağının Sonu**, Çev.: Alev Kaynak, Final Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, ss. 28-61.

⁷⁶ Richard N. Haass, **Yeni Amerika-Dış Politika İçeride Başlar**, Çev.: Mehmet Talha Paşaoğlu, Tuti Kitap, İstanbul 2014, ss. 28-30.

⁷⁷ Muzaffer Ercan Yılmaz, "The New World Order": An Outline of the Post-Cold War Era, **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Vol. 7, No. 4, Winter 2008, pp. 45-46.

⁷⁸ İdris Bal, **ABD Politikaları ve Türkiye**, Lalezar Kitabevi, Ankara 2008, ss. 216.

Soğuk savaş döneminde ABD ve Sovyetler Birliği kendi aralarında ve üçüncü ülkelere dönük rekabetlerinde ekonomik ve ticari araçlar, askeri silahlanma ve ideolojik konulardaki güç müdahalesinin gerisinde kalmıştır. Bu durum 1970'lerden itibaren Almanya ve Japonya'nın yükselen ekonomik güçler olarak ortaya çıkmasına ve iki süper gücün ekonomisini rahatsız etmesine yol açmıştır. Bunun sonucunda ise Soğuk Savaş sonrası dönemde ABD tek önemli askeri ve siyasi güç olarak kalmasına rağmen ekonomi alanında ABD'nin yanı sıra Japonya, AB, Çin'in etkin birer güç olarak ortaya çıkmış ve özellikle realist/neorealist düşünürler arasında tek kutuplu-çok kutuplu sistem tartışmaları başlamıştır.⁷⁹

Tablo 1: Realist/Neorealist Teoriye Göre Kutupluluk

Düşünce Okulları	Düşüşü savunan (Neo)realistler (Waltz v.d.)	Hegemonyayı Savunan (Neo)realistler (Wohlforth v.d.)
Sistem kutupluluğuyla ilgisi	Çok önemli	Çok Önemli
Çok kutuplu sistemin oluşma olasılığı	Çok yüksek	Öngörülebilir gelecekte muhtemel değil
Çok kutuplu sistemin istikrarı	İstikrarsız	İstikrarsız
İki kutuplu sistemin istikrarı	Çok istikrarlı	İstikrarlı
Tek kutuplu sistemin istikrarı	Son derece istikrarsız	En istikrarlısı
Mevcut sistemin kutbu	Tek kutuplu ancak kaçınılmaz olarak çok kutupluluğa doğru kayacak	Tek kutuplu ve uzun süre öyle kalacak

Kaynak: Petr Kratochvíl, "Multipolarity: American Theory and Russian Practice," Paper presented at the annual convention of the Central and East European International Studies Association (CEEISA), Moscow, 2002, <https://www.files.ethz.ch/isn/31431/2002-00-Multipolarity.pdf> (Erişim Tarihi: 14.09.2017)

Genel olarak tek kutuplu bir sistemi savunan yazarlar ABD'nin dengelenmesinin mümkün olmadığını belirtmişlerdir (Bkz: Tablo 1). Buna sebep olarak ABD'nin askeri, ekonomik ve siyasi gücünün diğerleri tarafından

⁷⁹ Ramazan Gözen, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi, **Liberal Düşünce**, Cilt: 2, Sayı: 7, Yaz 1997, ss. 80.

dengelenemeyecek seviyede olduğunu ve yükselen güçlerinde kendi iç sorunlarıyla uğramakta olduklarını göstermişlerdir. Bu nedenle ABD'nin karşısında dengeleyici bir gücün veya güçlerin yer alması mümkün değildir.⁸⁰

Dünyanın Amerikan tek kutuplu çağına girdiğini savunan Ikenberry, daha önce hiçbir devletin bu kadar güçlü ya da rakipsiz olmadığını belirtmiştir. Ikenberry'e göre Soğuk Savaş'tan tek süper güç olarak çıkan Amerika, bu süreci izleyen son on yıl içinde Avrupa ve Japonya 'dan daha hızlı büyümüştür. Bu dönemde Rusya ve Çin ise uluslararası sistemde bölgesel aktörler olarak ortaya çıkmış ve ideolojik açıdan Batı ile mücadelesini bırakmıştır. Amerikan üsleri ve deniz kuvvetlerinin dünyayı kuşattığını belirten Ikenberry'e göre modern çağda ilk kez süper gücün rakiplerinin dengelemesinden korkmadan uluslararası sistemde hareket etmektedir.⁸¹

Tek kutuplu bir sistem, Amerika'nın diğer devletlere olan tutumunda değişikliğe yol açmıştır. Büyüyen gücü ile birlikte ABD, dünyadaki olayları kontrol etme, tek başına hareket etme ya da diğer devletlere hayır deme fırsatında bulmuştur. Ancak tek kutuplu sistemde yönetim sorunları da bulunmaktadır. ABD hegemonyasına karşı olan devletler dengeleyici, karşı bir ittifak oluşturamaları da ABD politikalarına karşı koyabilir veya baltalayabilirler.⁸²

Brzezinski ise Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle birlikte ABD'nin emsalsiz bir konumda kaldığını ve dünyanın ilk ve aynı zamanda tam anlamıyla gerçek küresel gücü olduğunu belirtmiştir. Brzezinski'ye göre Amerika'nın küresel üstünlüğünün etkinlik alanı ve yayılımı benzersizdir. ABD tüm dünya denizleri ve okyanuslarına hâkim olmakla kalmamakta aynı zamanda siyasal olarak önemli mesafelerde gücünü karada da göstermesine olanak veren, kara ve denizden kıyı hakimiyeti sağlayan iddialı bir askeri kabiliyet geliştirmiştir.⁸³ Ayrıca Brzezinski'ye göre Amerika'nın ekonomik dinamizmi küresel üstünlüğün uygulanması için gerekli ön koşulu sağlamaktadır. Bunun yanı sıra ABD en son bilimsel gelişmeleri askeri amaçlı kullanarak, askeri teknoloji açısından emsalsiz ve etkili, küresel erişim açısından ise örneği bulunmayan askeri

⁸⁰ Şenol Kantarcı, Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem..., ss. 60.

⁸¹ G. John Ikenberry , Power and Liberal Order: America's Postwar World Order in Transition, **International Relations of the Asia-Pacific**, Volume 5, Issue 2, 1 January 2005, pp. 133.

⁸² G. John Ikenberry , Power and Liberal Order..., pp. 143.

⁸³ Zbigniew Brzezinski, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev.: Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2005, ss. 26-41.

tesisler yaratarak önderliğini sürdürmektedir. Brzezinski Amerikan küresel hegemonyasını eşi olmayan ve rakipsiz olarak nitelendirmiş ve önceki imparatorluklardan farklı olarak ABD liderliğindeki büyük ve karmaşık küresel sistemi hiyerarşik bir piramit olmadığını belirtmiştir.⁸⁴

Wohlforth ise tek kutupluluğu, bir devletin yeteneklerinin dengelenemeyecek kadar büyük bir yapı olarak tanımlamış ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra oluşan sistemin açık bir şekilde tek kutuplu sistem olduğunu belirtmiştir. Bunu açıklarken Wohlforth, mevcut güç dağılımını yapısal öncülleriyle karşılaştırmış ve mevcut sistemde ABD'nin öncellerinden farklı olarak ekonomik, askeri, coğrafi ve teknolojik unsurlarda belirgin bir şekilde üstün olduğunu ve mevcut sistemdeki aktörler arasındaki güç aralığının geniş olduğunu yani rakibinin olmadığını açıklamıştır.⁸⁵

Wohlforth'un bir diğer savı ise tek kutupluluğun barışa yatkın bir sistem olduğu yönündedir. Tek kutuplulukta diğer büyük güçlerin arasındaki güvenlik rekabeti en aza indirilmesi ve sistemin lideri olan ABD'nin dengelenmesinin maliyetli olmasından dolayı çatışma kaynağı bulunmamaktadır. Aynı zamanda Wohlforth tek kutupluluğun barışçıl olmasının yanı sıra dayanaklı olduğunu da belirtmiştir. Wohlforth'a göre eğer Washington, kartlarını doğru oynarsa Soğuk Savaş dönemi kadar uzun sürebilir.⁸⁶

Uluslararası ilişkilerin çok kutuplu bir yapıya dönüştüğünü düşünen realist/neorealistler ise ABD'nin diğer bölgesel güçlerle ittifak yaparak kuvvetler dengesinde eşitler arasında birinci konumunu koruması gerektiğinin altını çizmiştir.⁸⁷ Nitekim Layne'e göre ABD'nin hegemonik istisnai durumunda zayıflık söz konusudur. Bunun nedeni olarak güç dağılımındaki değişimleri gösteren Layne, bu değişimin devamı halinde uluslararası sistemde yeni kutupların ortaya çıkacağını düşünmektedir (Bkz: Tablo 1).⁸⁸

⁸⁴ Zbigniew Brzezinski, Büyük Satranç Tahtası, ss. 41-51.

⁸⁵ William C. Wohlforth, The Stability..., pp. 5-41.

⁸⁶ William C. Wohlforth, The Stability..., pp. 5-41.

⁸⁷ Behlül Özkan, Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası, **Stratejik Araştırmalar Dergisi (SAREM)**, Yıl: 9, Sayı: 16, Ocak 2011, ss. 79.

⁸⁸ Christopher Layne, The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment, **International Security**, Vol. 31, No. 2, Fall 2006, pp. 36-37.

Krauthammer ise ABD'nin diğer devletlerin üzerinde olduğunu ve tek kutupluluk anının geçerli olduğunu kabul ederken bu sistemin sürdürülemez olduğunu savunarak çok kutuplu sistemin geleceğini vurgulamıştır. Bunun için ise ABD'nin ekonomik olarak güç kaybı yaşaması gerektiğini belirtmiştir. Nitekim ekonomik gücün hegemon güç için vazgeçilmez olduğunu düşünen Krauthammer, Almanya ve Japonya'nın ekonomik gelişmesine dikkat çekerek onları ekonomik dinamolar olarak tanımlamış ve sadece ekonomik gücün yeterli olmayacağını ekleyerek diğer unsurlarını da geliştirdikleri takdirde ABD'ye rakip olabileceklerini savunmuştur.⁸⁹

Waltz, ABD'nin ekonomik ve askeri olarak lider ülke olmaya devam ettiğine dair görüşe katılsa da hegemonyasının dengeye yol açacağını düşünmektedir. Waltz'a göre denge, ABD'nin hâlâ diğerlerine önerebileceği birtakım menfaatler bulunduğu ve Batı devletlerinin ABD'nin desteğinden dolayı kolay bir yaşama alıştığı için oldukça yavaş ve kararsız bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Nitekim Waltz'a göre diğer devletler en sonunda kendilerini tek süper gücün bulunmasından dolayı tehlikede hissedecek ve buna karşı çıkacaklardır.⁹⁰

Çok kutuplu dünya düzenini savunan en önemli tezlerden birisi de Samuel Huntington'a aittir. Huntington'a göre Soğuk Savaş sonrası dönemde çok kutuplu ve çok kültürlü bir yapı ortaya çıkmıştır. Bu yeni dönemde dünya da halklar arasındaki en önemli fark ise kültürelidir. Huntington uluslararası sistemi Batı, Doğu ve Üçüncü Dünya arasında bölünen ve iki süper güç arasındaki rekabetin yerini medeniyetlerin çarpışmasına bıraktığı bir sistem olarak tanımlamıştır.⁹¹ Bu sistemde Batı, diğer medeniyetler ve bölgelerin siyaset, ekonomi ve güvenliğini etkileyebilecek tek medeniyet olarak ortaya çıkmıştır. Ancak Huntington, medeniyetler arasındaki iktidar dengesinde yavaş ve durdurulamayan temel değişiklikler oluştuğunu belirtmiş ve bundan dolayı diğer medeniyetler karşısında Batı iktidarının azalacağını öngörmüştür. Bu değişim ise Batılı olmayan toplumların kültürel savlarının yeniden artmasına ve Batı kültürünü reddetmelerine neden olacaktır.⁹² Böylece Huntington'a göre geleceğin

⁸⁹ Charles Krauthammer, The Unipolar Moment, *Foreign Affairs*, Vol. 70, No. 1, America and the World 1990/91, pp. 23-33

⁹⁰ Kenneth Waltz, Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı, *Uluslararası İlişkiler*, Cilt 5, Sayı 17, Bahar 2008, ss. 31-37.

⁹¹ Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması*, Çev.: Mehmet Turhan, Y. Z. Cem Soydemir, 5. Baskı, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2006, ss. 24-25.

⁹² Samuel P. Huntington, *Medeniyetler Çatışması ve Dünya...*, ss. 109-111.

en önemli mücadeleleri, bu medeniyetleri birbirinden ayıran kültürel fay kırıkları boyunca meydana gelecektir.⁹³

Dünyanın çok kutupluluğa doğru yol aldığını savunan Mearsheimer ve Kissenger gibi düşünürler ise buna rağmen ABD'nin Batı Dünyası içerisindeki lider rolünü sürdürmesi, müttefiklerinin güvenliğini sağlama ve onlarla birlikte kurguladığı Batılı değerleri dünyaya yayma yönündeki girişimlerine devam etmesi ve ayrıca çeşitli bölgelerdeki çatışmalara müdahil olarak kendi etkinliğini göstermesi gerektiğini ifade etmektedirler.⁹⁴

Genel olarak realist/neorealist yazarların düşüncelerini üç hipotez altında toplamak mümkündür. Birincisi hegemon olmayan tek kutupluluk istikrarsızdır. Bu durum tek süper güç ile mücadele etmek için yeni güçlerin ortaya çıkmasına neden olurken aynı zamanda devletler arasında savaflara da yol açabilmektedir. İkincisi hegemonik tek kutupluluk daha istikrarlıdır. Hegemon ve müttefik ülkeler arasında bir savaş olasılığından bahsedilemezse de bu sistemde müttefik olmayan büyük güçler arasında ortaya çıkan yeni tehditler engellenilemezdir. Üçüncü olarak emperyalist hegemonya en az istikrarsız olanıdır. Bu sistem, düşmanların yanı sıra müttefikler arasındaki tehdit algılarını da arttırmakta olup diğer büyük güçlerin dengeleyici politikalar oluşturmasına teşvik etmektedir.⁹⁵

2.2. Soğuk Savaş Sonrası ABD'nin Uluslararası Sisteme Bakışı ve Dış Politikası

Amerikan dış politikası ile ilgili çalışmaları ile tanınan W.R. Mead, Amerika'nın dış politikasını temeline nasıl bakılması gerektiğini ortaya koyarken dört Amerikan başkanına atfen oluşan Hamiltonyan, Jeffersonyan, Wilsonyan ve Jacksonyan başlıklarını incelemiştir. Mead'a göre Hamiltonyan yaklaşımında Amerikan ulusunun çıkarlarının, ülkenin dünya ekonomisi ile entegre olması ile

⁹³ Samuel P. Huntington, Medeniyetler Çatışması mı?, Samuel P.Huntington vd., **Medeniyetler Çatışması**, Der.: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları (4. Baskı), Ankara 2001, ss. 24.

⁹⁴ Göktürk Tüysüzoğlu, Uluslararası Sistemin Yapısına Dair Anlamlandırmalar ve Konjoktürel Sistemsel Görünüm, Ed: Cengiz Dinç-Bülent Aktaş, **Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri**, Orion Kitabevi, Ankara 2017, ss. 51.

⁹⁵ Elke Krahnemann, American Hegemony or Global Governance? Competing Visions of International Security, **International Studies Review**, Vol. 7, No. 4, Dec., 2005, pp. 531-545.

yakından ilişkili olduğu üzerinde durulmaktadır.⁹⁶ Bu sebeple geleneksel olarak küresel ticareti teşvik etmek için denizlerin serbestliğini desteklenmiştir. Çoğunlukla, Hamiltonyan yaklaşımı için savaş “iş için kötü” olarak görülmüştür. Ancak açık pazarlara erişim sağlamak ve ABD'nin yeni pazarlar inşa etme gücünü artırmak için çatışmaları desteklemişlerdir. Bundan dolayı Soğuk Savaş, Hamiltonyan yaklaşım için büyük savaşların olmaması ve iş kesintisinin olmamasından dolayı neredeyse mükemmel bir ortamı oluşturmuştur. Özetle, Hamiltonyan yaklaşım ticaret ve ekonomik büyümenin Amerikan dış politikasının temel amaçları olması gerektiğine inanmışlardır. Savaşlardan kaçınılmalı, ancak gerekirse, okyanusları korumak, kritik ham maddeleri korumak, Amerikan yatırımlarını korumak ve ekonomiyi desteklemek için savaşılmalıdır.⁹⁷

Wilsonyan yaklaşımına göre ise uluslararası bir toplumun inşası büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede küresel problemlerin uluslararası örgütler ve devletler arası işbirliği ile çözüme kavuşturulması en temel önerme olarak kabul edilebilir. Ayrıca bu anlayış, ABD'nin diğer devletlerle yakın işbirliği içine girmesini öngörmektedir.⁹⁸ Wilsonyan yaklaşımda dış politikanın ahlaki bir girişim olduğuna inanılmıştır. Bundan dolayı savaşların demokrasinin amaçlarını ilerletmek ve masumları şiddete ve soykırıma karşı korumak için yapılması gerektiğine inanmışlardır.⁹⁹

Jeffersonyan yaklaşım, diğer iki ekolden farklı olarak dünya ile entegre olma gerekliliğinden ziyade esas üzerinde durulması gereken konunun, ABD'nin iç güvenliğinin sağlanmasını savunmaktadır.¹⁰⁰ Genel olarak, Jeffersonyan yaklaşım, dış politikayı mümkün olan en az şekilde etkin olmasını istemişlerdir. Çoğunlukla, Jeffersonyan yaklaşımı benimseyenler savaşlara karşı çıkmış ve “dünyanın polisi” rolünü reddederek, Amerika'nın süper güç statüsünü desteklememişlerdir. Bu nedenle daha fazla Amerikan haklarını ve demokrasiyi koruyan ancak ticaretin arttırılmasına

⁹⁶ Cenap Çakmak, Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite, Ed.: Ahmet Öztürk, Cenap Çakmak, Cengiz Dinç, **Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası Teori ve Pratik**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2011, ss. 117.

⁹⁷ Bill O'Grady, The Archetypes of American Foreign Policy: A Reprise, Weekly Geopolitical Report, Advisor Perspective, 31.03.2016, pp. 2. <https://www.advisorperspectives.com/commentaries/2016/03/31/the-archetypes-of-american-foreign-policy-a-reprise> (Erişim Tarihi:15.03.2018)

⁹⁸ Cenap Çakmak, Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite, ss. 117.

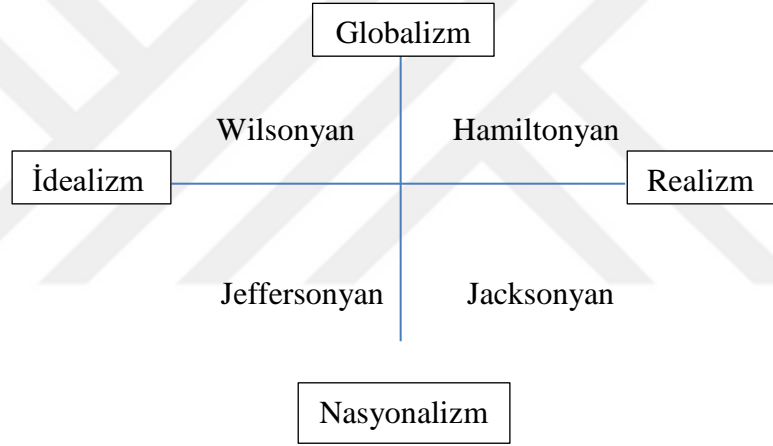
⁹⁹ Bill O'Grady, The Archetypes of American Foreign Policy: A Reprise, Weekly Geopolitical Report, Advisor Perspective, 31.03.2016, pp. 3. <https://www.advisorperspectives.com/commentaries/2016/03/31/the-archetypes-of-american-foreign-policy-a-reprise> (Erişim Tarihi:15.03.2018)

¹⁰⁰ Cenap Çakmak, Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite, ss. 117.

veya diğer ülkelere demokrasinin yayılmasına daha az odaklanan daha küçük bir hükümetin gerekliliğini savunmuşlardır.¹⁰¹

Benzer şekilde Jacksonyan ekolünde de ABD'nin güvenliği üzerine vurgu yapılmıştır. Ancak Jefforsonyan yaklaşımından farklı olarak Jacksonyan yaklaşımı, iç güvenliğin yanı sıra Amerikan halkının ekonomik refahının bir dış politika hedefi olması gerektiği üzerinde önemle durmaktadır.¹⁰² Jacksonyan yaklaşım genellikle savaşa karşı çıkmaktadır; ancak, savaş gerekli görüldüğü zaman, rakibe hiçbir müsamaha gösterilmemesini savunmaktadır. Jacksonyan yaklaşım için savaşlar, düşman tarafından koşulsuz teslimiyetle sona ermektedir ve sınırlı savaş kabul edilemez.¹⁰³

Tablo 2: Dört Ekolün Düşünce Yaklaşımı

Bu dört ekolün yanı sıra Amerika'nın coğrafi özellikleri ve Soğuk Savaş sürecinin de ABD'nin dış politikasının bugünkü kimliğini kazanmasında çok önemli bir rol oynadığını belirtebiliriz. Nitekim çevresinde bulunan ülkelerin sosyo-ekonomik bakımdan gelişmemiş küçük ülkeler olması ve böylece varoluşsal tehdit oluşturmamaları sayesinde ABD çevresinde yayılacağı doğal alan bir alan

¹⁰¹ Bill O'Grady, The Archetypes of American Foreign Policy: A Reprise, Weekly Geopolitical Report, Advisor Perspective, 31.03.2016, pp. 3-4. <https://www.advisorperspectives.com/commentaries/2016/03/31/the-archetypes-of-american-foreign-policy-a-reprise> (Erişim Tarihi:15.03.2018)

¹⁰² Cenap Çakmak, Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite, ss. 117

¹⁰³ Bill O'Grady, The Archetypes of American Foreign Policy: A Reprise, Weekly Geopolitical Report, Advisor Perspective, 31.03.2016, pp. 4. <https://www.advisorperspectives.com/commentaries/2016/03/31/the-archetypes-of-american-foreign-policy-a-reprise> (Erişim Tarihi:15.03.2018)

bulmuştur.¹⁰⁴ Ayrıca dünyanın en büyük iki okyanusuyla diğer ülkelerden ayrılmış olması onu özel kılmakla birlikte izolasyonist bir dış politika oluşturmasına etki etmiştir.

Soğuk Savaş süreci ise bugünkü güçlü başkan imajını kamuoyunda yerleşmesinin ve bugünkü anlamda Amerikan dış politika yapılanmasının altında yatan gerçektir. Nitekim bu yapılanma sonucunda ABD Soğuk Savaş sonrası dönemde zorluk yaşamamıştır.¹⁰⁵

Soğuk Savaş döneminin başlangıcıyla birlikte ABD'nin amacı ise uluslararası sistemi kontrol altına almak ve kendi liderliğinde bir dünya düzeni yaratmak olmuştur. Bu sebeple Sovyetler Birliği'nin çöküşü uluslararası sistemi çarpıcı bir biçimde değiştirirse de ABD'nin büyük stratejisinde değişiklik yaratmamış ve stratejik üstünlük politikasına devam etmiştir. Bunun sebebi, Amerikan büyük stratejik hedeflerinin esasen süper güç rekabeti ile bağlantılı olmamasıdır.¹⁰⁶ Amerikan üstünlüğünün temellerini ise İkinci Dünya Savaşına dayandıran Layne, ABD'nin o zamandan beri küresel hegemonyasını sürdürdüğünü iddia etmiştir. Böylece ABD büyük stratejisinin tutarlılığına vurgu yapılmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde ise Layne, hem Amerikan üstünlüğünün zarar görmemesi hem de uluslararası sistemin istikrarsızlaşmaması için ABD'nin tek kutupluluk yolunda adım attığını ve Pentagon tarafından hazırlanan Bölgesel Savunma Belgesinde de açıkça vurgulandığını belirtmiştir.¹⁰⁷

Soğuk Savaş sonrasında ABD'nin liberal ve demokratik düzeni yayma hedeflerinde bir değişiklik olmasa da ABD ile olası rakiplerinin güç projeksiyonları arasında beliren büyük güç dengesizlikleri, aynı hedefe ulaşmak için izlenecek taktikte değişimi gündeme getirmiştir. Nitekim ABD'nin "kendisine rakip olabilecek güçlerin doğmasını engellenme" çabası, pratikte sadece askeri güç zoruyla dayatılan bir politika olmaktan çok diğer potansiyel güçlerin de çıkarlarını gözeten, güvenliklerini sağlayan

¹⁰⁴ Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008, s. 119-144.

¹⁰⁵ Gültekin Sümer, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü" s. 132.

¹⁰⁶ Christopher Layne, Rethinking American Grand Strategy: Hegemony or Balance of Power in the Twenty-First Century?, **World Policy Journal**, Vol. 15, No. 2, Summer, 1998, pp. 8-9.

¹⁰⁷ Christopher Layne, The "Poster Child for Offensive Realism": America As a Global Hegemon, **Security Studies**, 12:2, Winter 2002/3, pp. 120-164.

ve küresel düzeyde siyasi-ekonomik istikrarı koruyan bir yaklaşımla gerçekleştirmeye çalışan bir yaklaşımla sürdürülmüştür.¹⁰⁸ Bu güçler ile ABD etkileşime girerek, kendisini dengeleyebilecek bir güç tesis etmelerini veya kendisine karşı düşman olmalarını caydırmaktadır. Bu güçlerin statükocu ve memnun olmaları veya revizyonist davranmamaları için ABD potansiyel rakiplerine küresel yönetişimde aktör olma imkânı da vermiştir. Mesela Japonya'nın dünya ticaretinde söz sahibi olmasını sağlarken ekonomik açıdan yeterli olmasa da Rusya'yı G8'e dahil etmiş, G20 oluşumu ile diğer devletlerin yönetişime katılmalarını teşvik etmiş ve mevcut dünya düzeninin kabul edilebilirliğini arttırmıştır.¹⁰⁹

ABD G20'yi küresel ekonomik yönetişim için kilit bir platform haline getirirken aynı zamanda bu platform ile Çin'in küresel politik-ekonomi alanında daha büyük bir rol oynamasına destek vermiştir. Buna ek olarak 1997/98'deki finansal krizin gerçekçi bir değerlendirmesini yapan ABD, Çin'in kendisi tarafından yönlendirilmesinin ve uluslararası sistem içinde ikincil rol oynamasının stratejik çıkarına uygun olduğu sonucuna varmıştır. ABD'nin endişesi ise aksi bir durumda Çin'in sistem dışında kalmayı seçebileceği ve daha da güçlendiğinde mevcut sistemi devirmeye veya yeni bir sistem yaratmaya yönelik küresel gayret içine girebileceğine yöneliktir.¹¹⁰

ABD bir yandan ise Layne'in de bahsettiği gibi tek kutuplu düzeni kurmaya ve üstünlük stratejini uygulamaya devam etmiştir. Askeri-politik avantajıyla birlikte dış politikada kendisine rakip olabilecek bir aktörün bulunmaması sonucunda 1990-2000 arası dönemde ABD, dünya jeopolitiğindeki hareket serbestisini fazlasıyla arttırmıştır. Nitekim Başkan Bush Körfez Krizi sırasında "yeni dünya düzeni" kavramını kullanarak uluslararası sistemde yeni bir yapının ortaya çıktığını ifade etmiştir.¹¹¹

¹⁰⁸ Ali İhsan Gürler, **Büyük Orta Doğu Projesi ve Bush Doktrini**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2005, ss. 230.

¹⁰⁹ Peter D. Fever, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Genel Stratejisi, BİLGESAM, 02.05.2012. <http://www.bilgesam.org/incele/38/-soguk-savas-sonrasi-donemde-abd%E2%80%99nin-genel-stratejisi-#.Wq2oCdQS9nJ> (Erişim Tarihi: 06.01.2018)

¹¹⁰ He Yafei, China's New Role in Global Governance: Shaping the Emerging World Order, **China Quarterly of International Strategic Studies**, Vol. 3, No. 3, 2017, pp. 352.

¹¹¹ Bilgehan Emekler, Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi, BİLGESAM, 03.05.2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi#.Wq5JndQS9nJ> (Erişim Tarihi: 06.02.2018)

Böylece ABD yeni bir büyük strateji üretmektense Amerikan üstünlüğüne dayalı büyük stratejisini devam ettirmek istemiştir. Nitekim Ikenberry'e göre 1990-2000 arası dönemde liberal yönelimli büyük strateji daha etkin olmuştur. Hem George H. W. Bush hem de Clinton yönetimi, dışarıdan gelecek bir tehdide veya açık bir güç dengesi politikasına bağımlı olmayan bir dünya düzeni vizyonunu ortaya koymaya çalışmışlardır. Özellikle Clinton döneminde Soğuk Savaş sonrası dönem, demokrasinin ve serbest piyasaların yayılması açısından tanımlanmaya çalışılmıştır. Bu vizyonda demokrasi, küresel ve bölgesel toplum için bir temel sağlarken, ticaret ve sermaye akışı da siyasi reform ve entegrasyonun itici gücü olmuştur.¹¹²

2000 yılında George W. Bush'un başkan olmasıyla birlikte ise realist yönelimli büyük stratejinin etkin olduğunu söyleyebiliriz.¹¹³ Başkan H. W. Bush döneminde görev alan ve bu dönemde de dış politika üzerinde etkili olan Paul Wolfowitz, Donald Rumsfeld ve Dick Cheney gibi yeni muhafazakâr yaklaşımı¹¹⁴ savunanlar ABD'yi iyiliksever küresel bir hegemon olarak görmüşler ve ABD'nin çatışmacı tek taraflılığa yönelmesi gerektiğini belirtmişlerdir.¹¹⁵ Bu gruba dahil önemli stratejistlerden biri olan Robert Kagan da Amerika'yı alicenap bir hegemon olarak görmüş ve önceki hakim güçlerle karşılaştırıldığında ABD'nin elinde diğerlerinin sahip olmadığı ölçüde imkan olmasına rağmen diğer hakim güçler gibi baskıcı bir tutum sergilemediğini belirtmiştir. Kagan'a göre ABD süper güç olarak ortaya çıktığından beri başka devletlerin çıkarlarını kendi çıkarları ile özdeşleştirmesi Amerikan dış ve savunma politikalarının en çarpıcı özelliği olmuştur. Nitekim Kagan Amerikalıların, İkinci Dünya Savaşı'ndan beri kendi refahlarının başkalarının refahlarına bağlı olduğu ve global refahın sağlamadan kendi refahlarının sağlanmayacağı, Amerikan özgürlüğünün başka ülkelere de yayılması ve korunmasına bağlı olduğu, herhangi bir bölgedeki şiddetin başka bölgelerde de şiddeti doğuracağı ve geniş uluslararası

¹¹² G. John Ikenberry, "America's Imperial Ambition", **Foreign Affairs**, Volume: 81, No: 5, September/October 2002, pp. 44- 60 aktaran Cenap Çakmak, *Amerikan Dış Politikası...*, s. 121.

¹¹³ G. John Ikenberry, "America's Imperial Ambition", pp. 44- 60.

¹¹⁴ Yeni Muhafazakârlık; ABD'nin demokrasiyi, insan haklarını ve serbest piyasaları teşvik etmesini ve uluslararası sistemdeki liderliğini sürdürmesi için agresif ve gerektiğinde tek taraflı eylemde bulunmasını savunan politik bir harekettir. (Bkz: Max Boot, "Neocons", **Foreign Policy**, No: 140, (January/February 2004), pp. 20-28.)

¹¹⁵ Hasan Köni, **Amerika'nın Uluslararası Politikası**, Ekim Yayınları, İstanbul 2007, ss. 85.

güvenlik tedbirleri alınmaksızın ABD güvenliğinin sağlanmasının imkânsız olduğu inancını taşımakta olduklarını vurgulamıştır.¹¹⁶

11 Eylül saldırıları sonrasında ise uluslararası sistemde daha dengeli bir güçler dağılımı oluşturma ihtimalini ortadan kalkmış ve ABD'de uzun zamandır bu fırsatı bekleyen yeni muhafazakâr yaklaşımın düşünceleri, ülkenin genel güvenlik stratejisini etki etmiştir. Zaten George W. Bush yönetiminin ABD'nin genel güvenlik politikalarında önemli değişikliklere hazırlandığı yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi'nin 15 Eylül 2002'de açıklanmasından önce belli olmuştur. 1 Haziran 2002'de West Point Askeri Akademisi'nin mezuniyet töreninde konuşan Başkan Bush, 11 Eylül saldırılarının ardından o güne kadar kullandığı "terörizme karşı savaş" retoriğinin ötesine geçerek, "hayırhah hegemon" yerine açıkça mutlak kontrole (supremacy) dayanan neo-emperyal bir güvenlik anlayışına işaret etmiştir.¹¹⁷ Saldırıları sonrasında güçlenen anlayışa göre, ABD, kendini uluslararası siyasal sistemin jandarması olarak değerlendirmektedir. Bu kabulün doğal bir sonucu olarak da uluslararası barışı ve güvenliği tehdit eden veya tehdit ettiğine inandığı tüm unsurlarla mücadele etmek ABD'nin yükümlülükleri kapsamına girmektedir.¹¹⁸

Her ne kadar Bush'un politikalarında değişiklikler görünse de Amerikan dış politikasında sürekliliğin devam ettiğini görmekteyiz. Ancak Leffler'e göre bu değişiklik; tehdidin değerlendirilmesi, çıkarların hesaplanması, Amerikan değerlerini yayılmasını sağlama ve gücün mobilizasyonu arasındaki karmaşık etkileşimde bir yeniden yapılanmadır. Leffler, Bush'un retoriğine ve eylemlerini incelediğimizde Amerikan dış politikasının tarihindeki derin köklerin etkili olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹ Özellikle Bush, Ulusal Güvenlik Strateji Belgesini oluştururken Amerikan istisnacılığı kavramından etkilenmiştir.

¹¹⁶ Robert Kagan, Alicenap İmparatorluk, **Foreign Policy**, Yıl: 1, Sayı: 2, Yaz 1998, ss. 24-26.

¹¹⁷ Mustafa Aydın, "Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası," *Stradigma*, Sayı 4, Mayıs 2003, ss. 3. http://www.academia.edu/1748821/Amerika_D%C3%BCnyadan_Ne_%C4%B0stiyor_ABDnin_Yeni_Ulusal_G%C3%BCvenlik_Stratejisi_ve_D%C4%B1s_Politikas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 22.07.2017)

¹¹⁸ İrfan Kaya Ülger, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Büyük Stratejisinin Kapsam ve Sınırları, Ed: Cengiz Dinç-Bülent Aktaş, **Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri**, Orion Kitabevi, Ankara 2017, ss. 138.

¹¹⁹ Melvyn P. Leffler, "9/11 and American Foreign Policy," **Diplomatic History**, Vol. 29, No. 3, June 2005, pp. 395-396.

Amerikalıların kendi ülkelerinin istisnai veya niceliksel olarak diğerlerinden farklı olduğunun algısı, ortak bir kimliğe, dile veya dine değil, ama bireysel özgürlükler, sınırlandırılmış hükümet ve güçlü bir sivil toplum üzerine genel olarak paylaşılan düşüncelere dayanmaktadır. Bu tür ilkeler, ABD’de devlet ve toplum arasındaki ilişkiyi tanımlayan ve Amerikan milliyetçiliğinin temellerini sağlayan bir “sivil din” oluşturmaktadır. Bu dini tavırlar, özellikle güç kullanımı noktasında Amerikan dış politikasını etkilemiş ve Amerika’nın “adil bir güç” olmak durumunda kaldığı ve bu gücü tam manasıyla kullanarak kurutuluşu sağlayabileceğine yönelik ilahi görev algısına neden olmuştur. Ancak Amerikalı liderler arasında dış politika hedeflerine ulaşma ve güç kullanımının uygun yolları konusunda sık sık anlaşmazlık yaşanmıştır.¹²⁰ Bu noktada, Amerikan dış politikasındaki uluslararası müdahaleci (internationalist interventionist) ve içe kapanmacı (isolationist) eğilimleri tetikleyen yine iki farklı algılama bulunmaktadır. “exemplary exceptionalism” (örnek istisnacılık) adı verilen yaklaşımda, ABD’nin serbest piyasa ekonomisi ve siyasal liberalizmden kaynaklanan üstünlüğünün bir model olarak diğer dünya ülkelerine sunulması ve daha çok yumuşak güç unsurlarının ve diplomasinin kullanılması ön plana çıkarılmaktadır. “Missionary exceptionalism” (misyoner istisnacılık) adı verilen ikinci yaklaşımda ise, ABD’nin üstünlüğünün yalnızca bir rol model olarak sunulması değil, bunun dünyaya ihraç edilmesi, yayılması ve özellikle bağımsızlık ve özgürlük arayışındaki halklara destek olunması yolunda aktif bir dış politika izlenmesi ve dış müdahaleciliğin meşrulaştırılması görülmektedir.¹²¹

Bu bakımdan Irak’a müdahalesini değerlendirecek olursak ABD, Irak’ın stratejik olarak değil ahlaki olarak meydan okuduğunu düşünmektedir. ABD’ye göre bir serseri devlette olabilecek tüm kriterler Irak’ta mevcuttur. Buna göre, Irak kitle imha silahları barındıran, teröristlere yardım eden, insan haklarını ihlal eden bir ülkedir ve Amerikan liderliğinde demokratik yayılımın etkilerini kanıtlamak için örnek bir ülke konumundadır.¹²²

¹²⁰ Steven W. Hook, John Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, Çev.: Özge Zihinoğlu, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2006, ss. 14-15.

¹²¹ Ozan Örmeci, Amerikan İstisnacılığı, Uluslararası Politika Akademisi (UPA), 20 Ekim 2015, <http://politikaakademisi.org/2015/10/20/amerikan-istisnaciligi/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

¹²² Wilfried Gerhard, American Exceptionalism and The War In Iraq, **ENDC Proceedings**, Volume 18, 2014, pp. 17.

11 Eylül sonrasındaki dönemde ABD'nin güç unsurlarında görece azalma meydana gelmesiyle birlikte küresel ekonominin ve jeopolitiğin ağırlık merkezinin Atlantik'ten Pasifik'e doğru kayması, Çin'in ABD'ye küresel rakip olarak çıkması, küresel jeopolitik güç mücadelesinin esas alanı olan Avrasya'nın yanına Afrika coğrafyasının da eklenmesi, devlet dışı aktörlerin etkinliklerinin giderek artması, asimetrik tehditlerin çoğalması ve jeopolitik belirsizliklerin de uluslararası sisteme hakim olması çok kutuplu düzen¹²³ tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Bu çerçevede Amerikan istisnacılığı kavramı etrafında şekillenen siyasal duruşun, bir anlamda diğer halk ve devletlere yönelik bir üstünlük düşüncesi içermesi ve dış politikada müdahaleci eğilimleri güçlendirmesi nedeniyle, ABD içerisinden ve dünyadan bu yaklaşıma çeşitli eleştiriler ve tepkiler de yükselmektedir. Örneğin, ABD Başkanı Barack Obama, 2009 yılında Amerikan istisnacılığına şüpheyle yaklaştığını belirten bir konuşma yapmıştır.¹²⁴ Ancak Obama'da büyük strateji çerçevesinde Amerikan üstünlüğünü devam ettirmek için özellikle Çin'e karşı dengeleme strateji uygulamaya koyulmuş ve bozulan Amerikan imajını düzeltmek için yumuşak güç politikasına yönelmiştir.

2.3. Soğuk Savaş Sonrası Çin'in Uluslararası Sisteme Bakışı ve Dış Politikası

Klasik anlamda Soğuk Savaş sonrasında mevcut konjonktür ABD için büyük fırsatlar yaratırken Çin gibi ülkeler giderek sisteme yabancılaşmıştır. ABD'nin ortaya çıkan yeni uluslararası sistemdeki konumunu meşrulaştırmak ve muhafaza etmek amacıyla tek kutuplu sistem haklılığını Yeni Dünya Düzeni kavramı içinde şekillendirmeye çalışması Çin'in yeni düzende kendisine yer bulamamasına ve mevcut sisteme yabancılaşmasına neden olmuştur.¹²⁵

Deng Xiaoping, Çin'in çok kutupluluk görüşünü resmi olarak ifade etmesine rağmen halefi Jiang Zemin, 14. Parti Kongresi'nde 1992'de Çin dış politikasına resmi olarak çok kutuplu dünya kavramını dahil etmiştir. Jiang'ın başkanlığı sırasında Çin

¹²³ Nejat Eslen, Çok Kutuplu Düzen, Cumhuriyet Gazetesi, 15 Aralık 2008, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/28434/Cok_kutuplu_duzen.html (Erişim Tarihi: 14.11.2017)

¹²⁴ Ozan Örmeci, Amerikan İstisnacılığı, Uluslararası Politika Akademisi (UPA), 20 Ekim 2015, <http://politikaakademisi.org/2015/10/20/amerikan-istisnaciligi/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

¹²⁵ Barış Adıbelli, *Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni*, ss. 63-64.

dış politikası, çok kutuplu dünyayı savunan ve tek kutupluluğun tehlikelerine karşı tavrı alan bir duruş sergilemiştir. Çin çok kutuplu dünyayı, hegemonyayı ve güç politikalarını zayıflatmaya ve durdurmaya yardım edecek, adil ve eşit bir düzen meydana getirmeye hizmet edecek ve dünya barışı ve gelişimi için katkıda bulunacak düzen olarak görmektedir. Tek kutuplu dünya rehberliğinde ise BM Sözleşmesine ve uluslararası ilişkileri düzenleyen evrensel ilkelere aykırı olarak gambot diplomasisi izlenildiği belirtilmiştir.¹²⁶ 2005'ten itibaren Başkan Hu Jintao ve diğer Çinli liderler ortak refah ve kalıcı barışa hedefinde olan dünya düzeni için yeni bir vizyon açıklamışlardır. Buna göre, farklı medeniyetler ve politik-ekonomik sistemler, çeşitlilik içinde bir arada var olabilir ve uyum sağlayabilirler ve böylece düzenli bir sistem kurulabilir. Öte yandan bu formülasyon, Batı'nın dünyanın geri kalanına empoze etmeye çalıştığı ideal Batı dünyası düzenine de karşı bir düzeni temsil etmektedir.¹²⁷ Bu bağlamda, Batı dünyasının genel olarak yapmaya çalışmış olduğu demokratik rejimlerin kurulması için diğer ülkelerin iç işlerine karışma yaklaşımını Çin prensip olarak kabul etmemiştir. Çin ülkelerin sorunlarının bu ülkeler dışında hiçbir ülkeyi ilgilendirmeyeceğini, dolayısıyla kurulacak ilişkilerin karşılıklı menfaate dayanmasını ve “kazan-kazan” prensibine göre yürütülmesini uygun bulmaktadır.¹²⁸

Çin dış politikasının büyük bir kısmı ise Maoist bir doktrin olan barış içinde yaşamanın beş ilkesine dayanmaktadır. Bu ilkeler; toprak bütünlüğü ve egemenliği için karşılıklı saygı, karşılıklı saldırmazlık, birbirlerinin iç işlerine karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ve son olarak barış içinde var olmaktır.¹²⁹ Bu beş ilke, Soğuk Savaş sonrasında Çin dış politikasının temelini oluşturan ve yeni güvenlik konsepti olarak adlandırılan 1998 yılındaki savunma belgesinde de yer almıştır. Ayrıca savunma belgesinde bu beş ilke ile beraber ekonomik anlamda tüm ülkelerin piyasalarını birbirlerine açması, diyalog ve işbirliği yoluyla karşılıklı güven ve anlayışın desteklenmesi ve açıkça belirtilmese de AB ve ASEAN gibi siyasi-ekonomik organizasyonlar ve kilit ülkelerle ilişkileri geliştirerek stratejik ortaklıklarını

¹²⁶ Susan Turner, “Russia, China and a Multipolar World Order” , *Asian Perspective*, Vol. 33, No. 1 ,2009, pp. 168.

¹²⁷ Hongyi Lai, *China's Soft Power: Growth and Limits*, Ed.: Wang Gungwu, Zheng Yongnian, **China : Development and Governance**, World Scientific Publishing, Hackensack, New Jersey 2013, pp. 500.

¹²⁸ Ragıp Kutay Karaca, **Güç Olma Stratejisi Çin**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, ss.121.

¹²⁹ Marc Lanteigne, **Chinese Foreign Policy: An Introduction**, Routledge, London and New York 2009, pp. 11.

arttırılması Çin dış politikasının temelini yerleştirilmiştir.¹³⁰ Tüm bunlara ek olarak Çin dış politikasına “dört hayır” düşüncesi de rehberlik etmektedir. Bu “dört hayır” ile belirtmek istenen şey hegemonyaya, güç politikasına, askeri ittifaklara ve silah yarışına “hayır” diyen bir Çin’dir.¹³¹

Genel olarak Çin büyük stratejisine baktığımız zaman dört temel düşünce tarafından desteklendiğini görmekteyiz. Birincisi modern Çin’in babası Sun Yat-Sen’in zamanından bu yana Çinli liderlerin, Çin’in büyüklüğü, nüfusu, medeniyeti, geçmişi ve zenginliği ile “büyük güç” olarak sistemde bulunmaları gerektiği düşüncesidir. İkincisi Deng yönetimindeki Çin’in çevre ülkelerde gelişen kendisine karşı güvensizliği anlaması ve 1970-1980 yıllarındaki güvenlik sorununun asıl kaynağı olarak Çin’in davranışları ile dış dünya arasındaki etkileşimin ürünü olduğunu fark etmesi sonucu “güvenlik ikileminin” varlığını kavramasıdır. Böylece güvenlik ikilemi kavramı Çin’in stratejik düşünce ve davranışında etkili olmuştur. Üçüncüsü ise Deng’in ünlü doktrini olan, uluslararası sistemde liderlik için uğraşmama olarak tanımlayabileceğimiz kendini sınırlama düşüncesi vardır. Hem ikinci hem de üçüncü düşünce Çin dış politikasında savunmacı realizmin etkili olduğunu göstermektedir.¹³²

Dördüncü düşünce ise Deng zamanında şekillenen ancak 1997 Asya ekonomik krizi sonrası Jiang Zemin döneminde gelişen karşılıklı bağımlılık düşüncesidir. Çin’in hem ekonomik refahı hem de ulusal güvenliğinin dış dünyayla olan ilişkisine büyük ölçüde bağımlı olduğunu fark eden Çinli analistler ve politikacılar, dünyada artan karşılıklı bağımlılık ilişkisine ayak uydurma gerekliliğinin önemine vurgu yapmışlardır.¹³³

Çin dış politikasının üstüne kurulu olduğu barış içinde bir arada yaşamının beş ilkesi, Pax Sinica’nın fikrîsel altyapısını oluşturmaktadır. Pax Sinica, güçlü bir ekonomi üzerine inşa edilmiş bir uyum içinde dünyayı savunan kendine özgü bir siyasi

¹³⁰ David Finkelstein, Michael McDevitt, “Competition and Consensus: China’s “New Concept of Security” and the United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region”, **PacNet**, No.1, 08.01.1999.

¹³¹ Marc Lanteigne, **Chinese Foreign Policy: An Introduction**, p.11.

¹³² Zhang Yunling, Tang Shiping, China’s Regional Strategy, Ed.: David Shambaugh, **Power Shift: China and Asia’s New Dynamics**, University of California Press, California, 2005, pp. 48-49.

¹³³ Zhang Yunling, Tang Shiping, China’s Regional Strategy, p.49.

rejimi (Çin tarzı sosyalizm) bulunan bir Çin'i öngörmektedir. Bu düşünceye göre böyle bir Çin hem bölgeye hem de dünyaya barış ve istikrar getirecektir.¹³⁴

Çin'in büyük güç statüsü için arayışı bir yandan güç büyümesi ve pratiği yoluyla uluslararası tanınmayı maddi temele yerleştirirken diğer yandan uluslararası topluma yapıcı katılım yoluyla uluslararası meşruiyetini arttırmasına yol açmaktadır. Her ikisini de başarmaya çalışan Çin, meşru tanınmayı geliştirme uğruna güç politikalarında kısıtlamaya gitmektedir. Böyle bir stratejik seçimle Çin, uluslararası statüsündeki dezavantajlı olan sınırlarını yeniden çizmeyi amaçlamaktadır.¹³⁵ Bu açıdan barışçıl şekilde gelişimini öngören Çin, küresel sistemde mevcut istikrarı bozmaksızın değişimi/dönüşümü savunmaktadır. Bu nedenle mevcut uluslararası sisteme doğrudan meydan okuma niyetinde olmayan ve böylece tümüyle revizyonist bir tavır sergilemeyen Çin, uluslararası düzende mevcut konumuna uygun şekilde reform sürecinin gerçekleştirilmesini istemektedir.¹³⁶

Çin'in büyüyen ekonomik ve askeri gücü, genişleyen siyasi etkisi, belirgin diplomatik sesi ve artan bölgesel çok taraflı katılımları özellikle Asya'daki uluslararası ilişkilerin geleneksel temellerinde büyük bir değişim geçirmesini sağlayan kilit gelişmeleridir. Çin'in proaktif bölgesel durumu tüm politika alanında yansımakta ve global sahnede aktivizmi arttırmaktadır.¹³⁷ 1991'de Çin, Asya Pasifik Ekonomik İşbirliği (APEC)'ne üye olurken, 1994'te ise Güneydoğu Asya Uluslar Birliği (ASEAN) Bölgesel Forumu'nun kurucu üyeleri arasında yer almıştır. Çin'in bu diplomatik adımlarının amacı Tayvan konusunda komşu devletlerin ABD ile aynı tarafta yer almamalarını sağlamaktır. Ayrıca Çin bu kurumlar vasıtasıyla bölgedeki ekonomik gücünü arttırmak ve bölge ülkeleriyle dostane ilişkiler geliştirmek istemektedir.¹³⁸

Çin'in en önemli girişimi ise kendisinin de kurucuları arasında yer aldığı Şanghay İşbirliği Örgütü (ŞİÖ) olmuştur. ŞİÖ, 1996 yılında Çin'in ev sahipliğinde

¹³⁴ Barış Adıbelli, **Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni**, s.159-162.

¹³⁵ Yong Deng, **China's Struggle for Status**, Cambridge University Press, Cambridge 2008, pp.39.

¹³⁶ Ertan Efeğil ve Cemre Pekcan, Çin ve Dünya Düzeni: Tartışmalar ve Girişimler, Ed.:Cengiz Dinç-Bülent Aktaş, **Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri**, Orion Kitabevi, Ankara 2017, ss. 150.

¹³⁷ David Shambaugh, China Engages Asia: Reshaping the Regional Order, **International Security**, Vol. 29, No. 3, Winter 2004/05, pp. 64.

¹³⁸ Thi Hai Yen Nguyen (2015), Sino-American interactions in Southeast Asia 1991-2015: Implications for Vietnam, Unpublished Doctoral Thesis, Faculty of Law, Humanities and the Arts, University of Wollongong, Australia, pp. 34.

Çin, Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan devlet başkanları Çin'in Şanghay kentinde bir araya gelerek sınır bölgelerinde askeri alanda karşılıklı güvenin kurulması ile ilgili anlaşmayı imzalamaları sonucunda "Şanghay Beşlisi" adıyla kurulmuştur.¹³⁹ 1998'de Kazakistan'da gerçekleştirilen zirvede ekonomik konularda da işbirliğinin oluşturulmasının gerekliliği ele alınmıştır. Bu oluşum, Özbekistan'ın da katılımı ile 15 Temmuz 2001'de Şanghay İşbirliği Örgütü'ne dönüşmüştür.¹⁴⁰

Çin'in bu girişimine doğrudan karşı çıkan bir ülke bulunmaktaysa da 11 Eylül sonrasında ABD'nin Afganistan'a yerleşmesiyle birlikte Özbekistan ve Kazakistan'da üsler açması, Çin tarafından hem ŞİÖ'ye karşı bir hamle hem de kendisini karşı bir çevreleme taktiği olarak algılanmıştır. Nitekim ABD'nin terörle savaş kapsamında Afganistan'a yerleşmesi geçici olarak ŞİÖ'nün gelişimini sekteye uğratmıştır. Ancak daha sonra ABD'nin başta Irak Savaşı olmak üzere uluslararası toplum nezdinde antipati toplayan politikaları ŞİÖ'yü tekrar ön plana çıkarmıştır.¹⁴¹ Bu durumdan faydalanmaya çalışan Çin, ABD'nin bu bölgeden çekilmesi için üye ülkeler üzerindeki etkisini oldukça başarılı kullanmaktadır. Böylece bölgesel işbirliği amacıyla kurulan ŞİÖ, bugün itibarıyla Çin'in çok kutuplu bir dünya yaratma isteğinin bir ürünü haline gelmiştir.¹⁴²

Çin bölgedeki tek belirleyici güç veya faktör olmaktan çok uzak olsa da uluslararası sistemde ve özellikle Asya'daki rolünü arttırmak istemesi yeni bir düzenin oluşturulmasında önemli bir katalizör olmasını sağlamıştır. Bu yeni düzende, Asya'nın başlıca alt bölgeleri olan Kuzeydoğu Asya, Güneydoğu Asya, Güney Asya ve Orta Asya ile Okyanusya'da artan bir şekilde interaktif olurken, karşılıklı bağımlılık ağı içerisine de girmektedir. ABD'yi içermeyen bölgesel kurumların olgunlaşmasıyla da karakterizedir.¹⁴³

¹³⁹ Ragıp Kutay Karaca, **Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan, Çift Kutuba**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık (2.Baskı), İstanbul 2004, ss. 105-108.

¹⁴⁰ Mahmut Yardımcıoğlu, Hüseyin Koçarlan, "Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Yıl: 2012, ss.166.

¹⁴¹ Konuralp Ercilasun, Çin: Yükselişe Devam mı?, **21.Yüzyıl Dergisi**, Sayı 18, Haziran 2010, ss. 39.

¹⁴² Baybars Ögün, ABD'nin Orta Asya Rakipleri, 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 16.07.2011, http://www.21yzyt.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2011/07/16/6228/abdinin-orta-asya-rakipleri#_ftn9 (Erişim Tarihi: 05.03.2018)

¹⁴³ David Shambaugh, *China Engages Asia: Reshaping...*, pp. 65.

Çin'in hem güçlü ticaret, finans ve yatırım ağlarına sahip hem de güçlü ekonomik partner olmasından dolayı birçok ülkenin gelişmesine doğrudan katkı yaptığını da söyleyebiliriz. Çin'in ekonomik gücü ve barış içinde yaşamının beş ilkesine dayalı politikaları onu bir çekim merkezi haline getirmiştir. Ancak Çin'in her geçen gün büyüyen gücü, ABD dahil Çin ile etkileşim içinde bulunan ülkeler için Çin lehine eğilimi olan asimetrik karşılıklı bağımlılık ilişkisini de beraberinde getirmiştir. Çin bu avantajını, uluslararası sisteme bakış açısından dolayı hegemon olma girişimleri için kullanmasa da özellikle "Tek Çin" politikasını kabul ettirmek ve Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki hukuksuz eylemlerinin uluslararası kamuoyunda yer almaması sağlamak için ülkelere baskı aracı olarak kullanmaktadır.

Böylelikle Çin'in askeri ve ekonomik gücünü, kendi çıkarlarını korumak için kullanmasının yanı sıra uluslararası sistemde çok kutupluluğun sağlanması, mevcut ekonomik sistemin korunması ve barış içinde yaşamının beş ilkesinine dayalı politikalarla ilişkilerin gelişmesi için kullanmaya çalıştığını söyleyebiliriz.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. İKİNCİ DÜNYA SAVAŞI SONRASI ABD-ÇİN İLİŞKİLERİ

3.1. Tarihsel Süreçte ABD-Çin İlişkileri

Amerikan Bağımsızlık Savaşı sonrasında Büyük Britanya üzerinden yürütülen Çin ile Amerikan Kolonileri arasındaki ilişkiler, savaş sonrasında doğrudan bir iletişim kurulmasıyla devam etmiştir. Büyük Britanya'nın yenilgisi, ABD'ye karşı uygulanan ticari kısıtlamaları kaldırdığından dolayı ABD'li tüccarlar daha rahat imkanlara sahip olmasıyla birlikte tüccarların Çin pazarına olan ilgisi üzerine iki devlet arasındaki yoğunlaşan ticaret ilişkisi, ikili ilişkilerin temellerini oluşturan en önemli alanlardan biri olmuştur.

19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ilişkiler daha da geliştirilmiştir. Amerikan kiliseleri Çin'in devasa nüfusu arasında Hristiyanlığı yayma girişiminde bulunmak amacıyla 1830'lardan itibaren birçok misyoneri Çin'de vaaz vermeleri için göndermiştir. Böylece misyonerler Çin kültürü ve dili üzerine çalışmalar yapan ilk Amerikalılar olurken aynı zamanda Çin İmparatorluğu'nun Amerikalılara bakışını şekillendirmesine de yardımcı olmuşlardır. Çinliler ise Amerika'yı fırsat alanı olarak görmüşlerdir. Pek çok Çinli altın madenlerinde veya demiryolu inşaatında çalışmak için ABD'ye gelmiştir. Bu göçü teşvik etmek ve göçen Çinlilerin ayrımcılığa karşı korumak amacıyla ABD bir anlaşma da imzalamıştır. Ancak göçmenler ülkesi olan Amerika'nın, 1882'de Çinli göçmenlere yönelik yasa çıkartarak ilk kez göçmen alımını kısıtlaması ve ardından daha önceden yapmadığı şekilde ırkları nedeniyle Çinlilere vatandaşlık vermemesi ilişkilerin her zaman düzgün gitmediğinin en büyük göstergesidir.¹⁴⁴

19. yüzyılın sonlarına baktığımızda Çinliler genel olarak ABD'yi, baskı uygulayan (sömürgecilik ve emperyalizm) ve Çin'in zayıflığını istismar eden Batılı grup içinde değerlendirmişlerdir. Çünkü bu dönemde ABD, dış politikasında diplomatik uygulamalar yerine gücün kullanılmasına dayalı gambot diplomasisi uygulamıştır. Çin'in Batı'dan gördüğü bu aşağılamalar ve zayıflığının istismarı ise

¹⁴⁴ Dean Cheng, The Complicated History of U.S. Relations with China, The Heritage Foundation, 11 October 2012, <https://www.heritage.org/asia/report/the-complicated-history-us-relations-china> (Erişim Tarihi: 12.05.2018)

anti-empyralist ve vatansever bir mücadele olarak değerlendirilen yabancı karşıtı ayaklanma olan Boxer Ayaklanmasına yol açmıştır.¹⁴⁵

Boxer Ayaklanması sonrasında ABD, Çin’de hiçbir sömürgecilik faaliyetinde bulunmasada 1842-1844 yılları arasındaki Afyon Savaşı sonrasında oluşturulan anlaşma ile anlaşmadaki taraf güçlerin Çin’de kazandığı tüm ayrıcalıklar gibi ABD’de en çok gözetilen ülke olma avantajını elde etmiştir. Boxer Ayaklanması bastırılmasının sonra Çin’den tazminat alan ülkelerden birisi olarak ABD, 1908 yılında aldığı tazminatın bir kısmından vazgeçmiş, 1924 yılında ise geriye kalan alacaklarının çoğundan Çin tarafından eğitim amacıyla kullanılması koşuluyla vazgeçmiştir.¹⁴⁶

Genel olarak bu dönemde ABD’nin Çin’e karşı “açık kapı” politikası uyguladığını söyleyebiliriz. Bu politika ile ABD, Çin’e topraklarındaki uluslararası ticaret için eşit fırsatların teşvik edilmesine ve Çin’in idari ve toprak bütünlüğüne saygı duyulmasına yönelik yaklaşımını uluslararası anlaşma ile sağlamlaştırmayı amaçlamıştır. Bu politikayı ilk olarak 1899-1900 yıllarında John Hay, notlarında dile getirmiş ve sonrasında bu politika ABD’nin resmi politikası olmasında büyük katkı sağlamıştır. Çin’de nispeten az politik ve askeri nüfuz alanı olduğundan dolayı ABD, “açık kapı” politikasıyla, ticari faaliyetlerde ayırım yapılmaması ilkesini ve eşit ticaret erişimini ABD’li tüccarlara ve böylece ABD ekonomisine fayda getireceğinden dolayı desteklemiştir.¹⁴⁷

10 Ekim 1911’de ise Çin’de başlayan isyan, başarılı bir devrime dönüşmüş ve Sun Yat-Sen Çin Cumhuriyeti’nin geçici Cumhurbaşkanı seçilmiştir. ABD’de bu cumhuriyetçi projeyi büyük ölçüde desteklemiş ve 1913’te yeni kurulmuş Çin Cumhuriyeti ile diplomatik ilişki kuran ilk ülkelerden biri olmuştur.¹⁴⁸ Bu dönemde Amerikan politik sistemi Çin’i etkilemiş ve Modern Çin’in babası olarak kabul edilen Sun Yat-Sen, oluşturduğu Halkın Üç İlkesi fikrinin politik felsefesini Abraham Lincoln’un “halkın, halk tarafından, halk için yönetilmesi” düşüncesinden sonra

¹⁴⁵ Susan M. Puska, *New Century, Old Thinking: The Dangers of the Perceptual Gap in U.S.-China Relations*, Carlisle, PA: U.S. Army War College Press and Strategic Studies Institute, April 1998, pp. 17-18.

¹⁴⁶ Susan M. Puska, *New Century...*, pp. 19.

¹⁴⁷ Secretary of State John Hay and the Open Door in China, 1899–1900, Office of the Historian, U.S. Department of State, <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/hay-and-china> (Erişim Tarihi: 14.05.2018)

¹⁴⁸ The Chinese Revolution of 1911, Office of the Historian, U.S. Department of State, <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/chinese-rev> (Erişim Tarihi: 14.05.2018)

modellediğini belirtmiştir. Sun Yat-Sen bu düşüncesi Çin Cumhuriyeti'nin yeni anayasasının bir parçasını da oluşturmuştur.¹⁴⁹

1934 yılında meydana gelen Uzun Yürüyüş'ten¹⁵⁰ sonra Çin'de iki merkez ortaya çıkmıştır. Çin'in kuzeyinde komünistler, güneyinde ise milliyetçiler hakimiyet kurmuşlardır. ABD her ne kadar milliyetçileri destekleyip meşru hükümet olarak görse de İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu iki merkez arasında çıkan çatışmadan 1949 yılında Mao'nun önderlik ettiği komünistler zaferle çıkarak Çin merkezini birleştirmiştir.¹⁵¹

3.1.1. 1949-1969 Yılları Arası Amerika-Çin İlişkileri

1949'dan Kore Savaşı'nın patlak vermesine kadar ABD ve Çin, Çin'in muhalif ideolojik söylemlerine rağmen benzer politikalar yürütmüştür. Birincisi, her iki tarafta kısa vadede bir diplomatik ilişki kurmak için girişimde bulunmuştur. İkincisi, iki taraf da diğerine karşı bir çatışma politikası gütmemiştir. Üçüncüsü ve en önemlisi ise her iki tarafında, ekonomik alanda başlayan ortaklık ilişkilerini sürdürmeyi amaçlamalarıdır. Bu politika benzerlikleri her iki tarafın da öncelikliği olan diğerinin stratejik ortaklığını bölme hedefine atfedilebilir. Washington'un hedefi Çin-Sovyet ortaklığını bitirmek iken, Pekin'in hedefi Amerika-Tayvan ittifakının zayıflatmasını sağlamak olmuştur. Dean Acheson'un bakış açısına göre, Pekin'le bir savaş, Çin'i yalnızca Sovyetler Birliği'nin kollarına götürebilirdi. Mao'nun perspektifinden ise Washington'la bir savaş, Washington'u yalnızca Tayvan'daki Milliyetçi hükümeti kurtarmak için zorlayabilirdi.¹⁵²

1949'da Mao'nun Komünist Çin'i ilan etmesi sonucu başlayan gergin ilişkiler ise Kore Savaşı ile birlikte düşmanlığa dönüşmüştür. Sovyetler Birliği ve Kuzey Kore yönetimleri, ABD'nin Çin'i komünist rejimin eline geçmesine razı olduktan sonra Kore'de de benzer bir şeye direnemeyeceğini düşünmeleri sonucu, Haziran 1950'de

¹⁴⁹ Dean Cheng, The Complicated History of U.S. Relations with China, The Heritage Foundation, 11 October 2012, <https://www.heritage.org/asia/report/the-complicated-history-us-relations-china> (Erişim Tarihi: 12.05.2018)

¹⁵⁰ Uzun Yürüyüş, 1934'te Kuomintang (Çin Nasyonal Partisi, KMT) güçlerinin Çin Komünist Partisi (ÇKP)'ye ait üsleri ele geçirmesinin ardından yaklaşık 100.000 ÇKP'linin Çin'in güneyinden kuzeyine kadar 10.000 kilometreden fazla mesafeyi yürüyerek kat ettiği büyük geri çekilme hareketidir.

¹⁵¹ Barış Adıbelli, *Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık (2.Baskı), İstanbul 2016, ss. 58.

¹⁵² Zhang Xiansheng (2010), "A Realist Interpretation Of U.S.Relations With China", Masters Thesis (Open Access), Electronic Theses and Dissertations, 4386, University of Central Florida, Orlando, FL, pp. 78-79.

Kuzey Kore'nin Güney'e saldırmasıyla Kore Savaşı başlamış ve bu savaşla birlikte ABD ve Çin'de karşı karşıya gelmiştir. Nitekim Komünist saldırıya karşı ABD Kore'de ödün vermemeye yönelik kararı sonucunda savaşa dahil olmuştur.¹⁵³ Kendi arka bahçesinde Amerikan müttefiki bir devletin varlığını istemeyen Çin ise ulusal çıkarlarını düşünerek savaşa katılmıştır.

ABD ordusu, Kore yarımadasında toprak kazanarak Kuzey'e doğru ilerlemiş olsa da savaşa Çin'in katılımıyla birlikte askeri denge değişmiştir. ABD önderliğindeki Birleşmiş Milletler Kuvvetlerine (BMK) komutanlık yapan MacArthur'u hazırlıksız yakalayan Çin, Güney'i işgale başlamıştır. Ardından BMK karşı bir püskürtme harekâtına girişmiş ve Çin birliklerini 38'inci paralelin kuzeyine çekilmeye zorlamıştır.

Yaklaşık 150.000 Çinli ve 50.000 Amerikalı askerin hayatına mâl olan bu savaş 1953 yılında ateşkes ile bitmiştir. Pek çok gözlemciye göre savaşı bitirmek için kararlı olan Eisenhower'ın atom bombalarını kullanma tehdidi, Çin'i müzakere masasına geri getirmede başarılı olmuştur. Bu görüş ile birlikte, savaşta bitkin düşmüş bir Çin ve Kuzey Kore'nin yanı sıra 1953'te Stalin'in ölümü, komünistlerin tutumunun değişmesindeki ana neden olarak görülmektedir.¹⁵⁴

Kore Savaşı'nda ABD ve Çin arasındaki çatışmaların yanı sıra ABD, Çin'e sert yaptırımlar da uygulamıştır. Buna ek olarak Kore Savaşı, Tayvan'a yönelik Amerikan politikasında da önemli değişikliklere neden olmuştur. Nitekim Tayvan Boğazı'nda devriye gezen ABD Donanması'na ait Yedinci Filo ile Tayvan'a ABD tarafından yardımlar başlamıştır.¹⁵⁵ Genel olarak ise bu dönemde (1949-1969) Tayvan'a 2,5 milyar dolar askeri yardım sağlamıştır. Bu askeri yardıma, askeri malzeme hibeleri dahil olmadığı gibi sembolik fiyatlarla verilen kullanılmış silahlar da dahil değildir.¹⁵⁶ Böylece ABD, hem yaptırımlar yolu ile hem de Çin'in kendi anakarasına bağlı olduğunu iddia ettiği Tayvan'a yardım ederek "Tek Çin" politikasını tehdit etme yolu ile Çin'e baskı oluşturmaya çalışmıştır.

¹⁵³ Henry Kissenger, **Diplomasi**, Çev.: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016, ss. 456.

¹⁵⁴ Michael J. Nojeim, US Foreign Policy and the Korean War, **Asian Security**, Vol. 2, No. 2, 2006, pp. 136.

¹⁵⁵ Zhang, Xiansheng, "A Realist Interpretation...", pp. 80-81.

¹⁵⁶ Yılmaz Altuğ, **Çin Sorunu**, Otağ Yayınları, İstanbul 1977, ss. 144.

Kore Savaşı'nın ardından ABD'nin askeri varlığı ve Tayvan'a olan yardımlarına rağmen Çin, komünist rejime yenilerek Tayvan'a kaçan Milliyetçilere karşı güç kullanma tehdidinde bulunmuş ve Eylül 1954'te Çan Kay Şek liderliğindeki KMT'nin elindeki küçük adaların yanı sıra Matsu adası dahil Kinmen'i bombalamaya başlamıştır.¹⁵⁷ Böylece Birinci Tayvan Krizi patlak vermiş ve Amerika ile Çin tekrar karşı karşıya gelmiştir.

Tayvan Boğazı Krizi'nin başlamasıyla birlikte ABD, Tayvan Boğazı'ndaki durumu çözmek için bir dizi politika girişiminde bulunmuştur. ABD'nin hedefi ise Çin'in Tayvan'ı özgürleştirme girişimini engellemek ve KMT'nin Çin anakarasına saldırmasını önlemek olmuştur. Ayrıca Tayvan'ın tanınmasını sağlama, BM Güvenlik Konseyi'nde Tayvan'ı daimî üye olarak katılmasını sağlama, Tayvan'ın yasal statüsü hakkındaki tüm tartışmaları askıya alma hedeflerini de sürdürmüştür.¹⁵⁸

2 Aralık 1954 ise ABD, Tayvan ile "Karşılıklı Savunma Anlaşması" imzalamıştır. Bu anlaşmayla, Amerikan donanması milliyetçi hükümetin Kinmen adasını korumasına yardım etmeyi taahhüt etmiştir. Buna rağmen çatışmalar Kinmen ve Matsu adalarında devam etmiştir. 29 Ocak 1955'de Amerikan Kongresi almış olduğu "Formosa Kararıyla" Eisenhower yönetimine Tayvan'ı savunmak için güç kullanması yönünde izin vermiştir.¹⁵⁹ 1 Nisan'da 18 ABD savaş uçağı Çin hava sahasına girmiş, bir hafta sonra ise Çin uçağı düşmüştür. Bu olayın ardından Çin ABD ve Tayvan'ı sabotajla suçlamıştır.¹⁶⁰ ABD'nin nükleer saldırı tehdidine karşı ve Sovyetler Birliği'nin olacak bir saldırıya karşı misilleme yapama konusunda isteksiz davranması sebebiyle 23 Nisan 1955'de Çin, görüşme talebinde bulunmuştur. 1 Mayıs'ta ise Çin, Kinmen ve Matsu'daki saldırılarına son vermiştir. Sonuç olarak, Tayvan sorunu çözülmeden dondurulmuş bir şekilde rafa kaldırılmıştır.¹⁶¹ Kriz de

¹⁵⁷ Ted Galen Carpenter, *America's Coming War with China: A Collision Course over Taiwan*, Palgrave Macmillan, New York 2005, pp. 41.

¹⁵⁸ Haruka I. Matsumoto, The Taiwan Strait Crisis of 1954-55 and U.S.-R.O.C. Relations, *IDE Discussion Paper*, No. 223, February 2010, pp. 9.

¹⁵⁹ Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006, ss. 163.

¹⁶⁰ Ted Galen Carpenter, *America's Coming War with China: A Collision Course over Taiwan*, pp. 43.

¹⁶¹ Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, ss. 164.

facto “İki Çin” in devam etmesini sağlamış ve kriz sonucunda Çin, 20 yılı aşkın bir süre boyunca ekonomik ve politik tecritte kalmıştır.¹⁶²

ABD, Tayvan hükümetini Çin’in meşru yönetimi olarak kabul etmesine rağmen Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) ile büyükelçi düzeyinde müzakereler yapmıştır. İlk müzakere Cenevre’de 1954’te başlamış ve 1957’ye kadar devam etmiştir. ABD’li müzakereciler Tayvan ile ilgili olarak bir saldırmazlık taahhüdü için baskı yapmalarına karşın ÇHC, Tayvan’ın Çin siyasetinin iç meselesi olduğu ve Amerikan müdahalesinde hoş karşılanmadığı görüşünü sürdürmüştür. Böylece barış görüşmeleri İkinci Tayvan Krizi başlamadan hemen önce Aralık 1957’de sona ermiştir.¹⁶³

23 Ağustos 1958’de Çin’in Kinmen ve Matsu adalarına saldırması başlayan krize barış görüşmelerinin sona ermesi etki etse de krize diğer etkenlerde etki etmiştir. Gerek Çin’deki iç gelişmeler (İleriye Büyük Hamle projesine destek arama) gerekse uluslararası politikadaki gelişmeler (ABD’nin Ortadoğu’daki sorunlara odaklanması) bu krizin ortaya çıkmasında ve tırmanmasında etkili olmuştur.¹⁶⁴

6 Ekim’de Çin, Kinmen ve Matsu’daki ablukayı “insani nedenlerle” kaldırarak bir hafta boyunca tek taraflı ateşkes ilan etmiştir. 25 Ekim’de ise Çin, uzun vadeli bir ateşkesi başlatmıştır. Bazı analistler Çin’in bu davranışının arkasında, ABD donanmasının bölgeye gelmesiyle birlikte ABD ile bir savaş ihtimalini göze almak istemediği düşüncesi yer aldığını ileri sürmektedirler. Ancak bazı analistler ise aslında Çin’in Tayvan ve anakara arasında daha net bir çizgi çizme olasılığından dolayı sadece adaların ele geçirilmesine karşı endişesi olmuştur.¹⁶⁵

1954-1955 ve 1958 Tayvan Boğazı Krizleri, Çin’in reelpolitik stratejik kültürünün üstünlüğünü kanıtlamıştır. Bu krizler boyunca Çin, ABD’nin Tayvan’ı kendisine karşı askeri operasyonları başlatmak için bir üs olarak kullanmayı planladığına inanmıştır. Ayrıca Çin, ABD’nin SEATO gibi Güneydoğu Asya’da ittifak kurma faaliyetlerinin ve Tayvan ile ilişkisinin ardında Çin’i çevreleme stratejisinin

¹⁶² İshak Turan, ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu, **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 1, 2016, ss. 86.

¹⁶³ Ted Galen Carpenter, **America's Coming War with China: A Collision Course over Taiwan**, pp. 44.

¹⁶⁴ Barış Adıbelli, **Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu**, ss. 166.

¹⁶⁵ Ted Galen Carpenter, **America's Coming War with China: A Collision Course over Taiwan**, pp. 45.

bulduğunu düşünmüştür.¹⁶⁶ Nitekim Amerika-Çin ilişkilerini bir kez daha gergin tutacak olan 1964-1965 yılları arasındaki ABD'nin Kuzey Vietnam'a savaş açma kararı, Çin'in çevrelenmesi politikasıyla yakından ilgilidir.¹⁶⁷

Hindiçin'de hem Çin'e hem de SSCB'ye karşı güçlü bir duruş sergilemek isteyen Johnson yönetimi "domino teorisi" mantığını kullanmıştır. 17 Mart 1964'teki Ulusal Güvenlik Belgesi'nde de komünist bir Vietnam'ın oluşması durumunda Güneydoğu Asya'nın hemen hemen hepsi, komünizmin hakimiyetine girebileceği belirtilmiştir.¹⁶⁸

Çin ise Vietnam'da Amerikan varlığını güvenlik sebeplerinden dolayı istemediği için komünistlerin kazanmasına destek verirken Amerika-Çin çatışması istemediğinden dolayı da Vietnam'a olan destek beyanlarını en aza indirmiştir. Öyle ki ABD Güney Vietnam'daki silahlı kuvvetlerini büyük ölçüde genişletmiş ve Vietnam'a yönelik bombalı saldırılarını yoğunlaştırmasına rağmen Çin'in eleştirisi düşmanca olmamıştır.¹⁶⁹

Bu dönemde Amerika-Çin ilişkilerini etkileyen önemli olaylardan biri de Sovyetler Birliği ile Çin arasındaki ilişkilerin zayıflaması olmuştur. Her iki Tayvan Boğazı Krizi'nde de askeri destekte bulunmayan Sovyetler Birliği'ne karşı Çin tepki göstermiştir. Ayrıca Stalin'in ölümü ve Mao ile Kruşçev arasındaki ideolojik açıdan fikir ayrılıklarının bulunması Sovyet-Çin ilişkilerine zarar vermiştir. İki ülke arasındaki ilişkilerin zayıflaması ise ABD ve Çin'in yakınlaşmasını sağlamıştır. Bunların yanı sıra Vietnam Savaşı'nın uzaması, ABD'de hem ekonomik olarak hem de iç politika da sorunlara neden olmuş ve bundan dolayı savaşı bitirmek için ABD, Nixon'ın başkan olmasıyla birlikte Çin ile ilişkilerini geliştirme yoluna gitmiştir.

3.1.2. 1969-1989 Yılları Arası Amerika-Çin İlişkileri

1969'da Richard Nixon başkan olduğunda Vietnam Savaşı, başarısız bir savaş olmakla birlikte Amerikalılar tarafından protesto edilen yararsız bir savaş

¹⁶⁶ Robert Lincoln Hines, *Change and Continuity in Chinese Strategic Culture – Chinese Decision-Making in The Taiwan Strait*, American University, ProQuest Dissertations Publishing, Washington, D.C. 2012, pp. 62.

¹⁶⁷ Barış Adıbelli, *Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu*, ss. 192.

¹⁶⁸ Frank E. Rogers, Sino-American Relations and the Vietnam War, 1964-66, *The China Quarterly*, No. 66 (Jun., 1976), pp. 293-294.

¹⁶⁹ Frank E. Rogers, Sino-American Relations and the Vietnam War, pp. 306.

görünümünde olmuştur. Ayrıca savaş, ABD'nin ekonomisini de olumsuz etkilemiştir. Nixon, bu sorunların çözümü için Çin ile ilişkilerin iyileştirilmesinden geçtiğini düşünmüş ve Çin'i farklı şekilde değerlendirmiştir. Nitekim Nixon, Çin-Sovyet ilişkilerindeki çatışmayı fırsat bilerek Çin ile yakınlaşma yolunda adımlar atmıştır. Böylece Sovyetlere karşı Vietnam'da ve Asya-Pasifik'te avantajlı konuma geçmeyi amaçlamıştır. Ayrıca Çin'i ticaret açısından da değerli bir ortak olarak gören ABD bu sayede ekonomik olarak da avantaj sağlamak istemiştir.

Çin'in ise 1969'da güvenlik sorunu ön planda olmuştur. En büyük rakibi olarak Sovyetler Birliği kuzeyde Çin için tehdit oluşturmuştur. Güneybatı da ise Çin, toprak anlaşmazlıkları nedeniyle Hindistan ile çatışmaya girmiştir. Güneyinde Vietnam Savaşı devam ederken güneydoğusunda Tayvan ve ABD tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Etrafındaki düşmandan kurtulmak isteyen Çin, küresel siyasi duruma dayanarak ABD ile işbirliğine girmiş ve özellikle Sovyetlere karşı önlem almıştır.¹⁷⁰

Bu yakınlaşmanın önündeki ilk engel ise iki ülke arasındaki hiçbir resmi ilişkinin olmayışı olmuştur. ABD'nin Tayvan'ı resmi olarak tanıması, Çinli yöneticilerinde ABD ile ilişki kurmayı reddetmesine yol açmıştır. Ancak Nixon ve dönemin Ulusal Güvenlik Danışmanı olan ve sonrasında Nixon yönetiminde Dışişleri Bakanlığı yapacak olan Henry Kissenger'ın Çin'e atfettiği önem sonucunda diplomatik diyalog yolunun açılması amaçlanmıştır. Böylece ilk olarak ABD, ülkeye kendi seçtiği isim olan Çin Halk Cumhuriyeti olarak hitap etmiştir. Ayrıca Tayvan Boğazı'ndaki Amerikan deniz kuvvetlerinin düzenli devriyesine son vermiş ve Çin'e ticari kısıtlamaları kaldırarak¹⁷¹ Çin ile diyalog sağlama yolunda ilk adımları atmıştır.

1971'de Çin hükümeti tarafından ABD pingpong ekibi, Japonya'daki turnuva sonrası bir dizi haberleşme sürecinin neticesinde Çin'i ziyaret etmeye ve Çin pingpong takımı ile gösteri maçı yapmaya davet edilmiştir. Literatüre "pingpong diplomasisi" olarak geçen olay sonucunda ise Çin, ABD ile diyalog kurmaya istekli olduğunu göstermiştir. Daha sonra resmi kanallar aracılığıyla iletişime geçmeye çalışan iki ülke, nihayetinde Pakistan kanalıyla diyalog kurmuşlardır.¹⁷² Temmuz 1971'de ise

¹⁷⁰ Jin Ying (2004), The Taiwan Question in China-U.S. Relations, Master Thesis, Master of Science in International and European Relations, Linköping, Sweden, pp. 16.

¹⁷¹ Steven W. Hook, John Spanier, **Amerikan Dış Politikası**, ss. 109.

¹⁷² Henry Kissenger, **On China**, The Penguin Press, New York 2011, pp. 225.

Kissenger Pakistan'a giderek gizlice Çin'e geçerek ve Çinli yetkilerle iletişimi gerçekleştirmiş ve ABD Başkanı'nın ziyareti için zemin hazırlamıştır.

Amerika-Çin ilişkilerindeki bu yakınlaşma Çin açısından olumlu sonuçları da beraberinde getirmeye başlamıştır. Nitekim Çin, Ekim 1971'de Birleşmiş Milletler üyeliğine kabul edilmiş ve buna karşılık Milliyetçi Çin (Tayvan) üyelikten çıkartılmıştır.¹⁷³

Şubat 1972'de Başkan Nixon, Çin'e bir haftalık ziyaretiyle Amerika-Çin ilişkilerinde de bir dönüm noktası gerçekleştirmiştir. Ziyaret sonrasında ise Şanghay Tebliği yayımlanmıştır. Tebliğide iki devlet arasındaki sosyal sistem ve dış politikalarındaki farklılıklara rağmen bu farklılıklardan bağımsız olarak tüm devletlerin egemenliğine ve toprak bütünlüğüne saygı ilkelerini, diğer devletlere karşı saldırmamazlığı ve iç meselelerine müdahale etmemeyi, eşitlik ve karşılıklı fayda ile beraber bir arada yaşamayı kabul etmişlerdir.¹⁷⁴ Ayrıca her iki devlette diplomatik ilişkilerin normalleşmesi yönünde çalışma sözü vermişleridir.

Tayvan konusu ise, Çin ile ABD arasındaki ilişkilerin normalleşmesini engelleyen önemli bir sorun olmuştur. Çin bu sorunu kendi iç meselesi olarak tanımlamakta ve Tayvan'ı kendi topraklarına ait olarak görmektedir. İlişkilerin gelişmesini isteyen ABD ise bundan dolayı ziyaret sonrasında Çin'in Tayvan konusundaki görüşlerini tanımlayan "Tek Çin" politikasını kabul ederek Tayvan'ın Çin'in parçası olduğunu belirtmiştir. Tayvan sorununun Çinlilerin kendileri tarafından ve barışçıl yöntem ile çözüme kavuşturulmasını desteklemiştir. Buna ek olarak, bölgedeki gerginlik azaldığında Tayvan üzerindeki kuvvetlerini azaltacağı taahhüdünde bulunmuştur.¹⁷⁵

Ayrıca bu anlaşma en azından Çin'in Hıncin'i veya Kore'de durumu daha da kötüleştirecek hiçbir şey yapamayacağı ve her iki tarafın Asya'da hegemonya kurmak

¹⁷³ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi (15.Baskı), İstanbul 2005, s.586

¹⁷⁴ Steven E. Phillips, G.Ed.: Edward C. Keefer, **Foreign Relations of the United States, 1969-1976, Volume XVII, China, 1969-1972**, United States Government Printing Office, Washington, 2006, pp.814.

¹⁷⁵ Steven E. Phillips, G.Ed.: Edward C. Keefer, "Foreign Relations of the United States...", pp.815.

isteyen herhangi bir ülkenin girişimine karşı çıkacağı anlamına da geldiğinden dolayı önemlidir.¹⁷⁶

ABD ve Çin arasındaki ideolojik farklılıklara rağmen iki ülkenin yakınlaşması dış politikalarındaki reelpolitığın etkilerini göstermektedir. Nitekim ABD için Çin ile yakınlaşma hem uluslararası dengelerin değişmesi hem de Vietnam Savaşı'nın sona erdirilme müzakeresi açısından gerekliken, Çin için Sovyet tehdidine karşı ABD'ye yaklaşarak iki ülke arasında denge politikası izlemesinin yanı sıra kendisini uluslararası arenada kabul ettirmesi için önemli olmuştur.

Bu anlaşma sonrası her ne kadar Amerika-Çin ilişkileri olumlu seyretme eğiliminde olsa da 1973-1977 yılları arası iki devletinde iç sorunları dış politikalarında belirleyici eylem yapmalarını engellemiştir. Çin'de Mao'nun ölümü sonrasında yerine Batı ile (özellikle ABD) ilişkilerini geliştireceği sözünü veren Deng Xiaoping gelirken, ABD'de 1976 seçimlerini Jimmy Carter kazanmıştır.

Bu dönemde Çin'in yeni Başkan Carter hakkında beklentisi büyük olmuştur. Bu beklenti, 1977'de Dışişleri Bakanı Vance'in Moskova'dan dönüşü ile yolunda gitmeyen ABD-SSCB ilişkisinin durumuyla artmıştır. Pekin bu dönemde Carter yönetimiyle ABD-SSCB ilişkisinde “anlaşmazlık”tan “gizli barış”a dönüş olacağını düşünmüştür ancak yine de SSCB ile bir yakınlaşma içine girmemiştir. ABD ise Çin'e karşı küçük girişimlerde bulunmuş ve ilişkilerini geliştirmek istemiştir. Nitekim 1977 yılının Mayıs ayında Carter, Indiana'daki Notre Dame Üniversitesi'nde Amerika-Çin ilişkisini küresel politikalarında merkezi olarak gördüklerini ve Çin'i küresel barış için kilit bir güç olduğunu belirterek ikili ilişkiler için olumlu bir adım atmıştır.¹⁷⁷

Bu gelişmelerin ardından Başkan Carter, Çin'i Ocak 1979'da resmen tanıyarak Pekin Yönetimini Çin'in meşru temsilcisi olarak görmüş ve ilişkilerin ilerlemesini sağlamıştır. Ancak iki ülke arasında Nisan 1979'da ABD Kongresi'nden geçen Tayvan ile İlişkiler Kanunu belgesiyle birlikte tekrar huzursuluk yaşanmıştır. Bu belgeye göre ABD, Tayvan ile ilişkilerini geliştirecek ve Tayvan'ın güvenliğini kendi taahhüdü

¹⁷⁶ Henry Kissinger, **Diplomasi**, ss. 707.

¹⁷⁷ Ross Terrill, US-China Relations, **The Australian Journal of Chinese Affairs**, No. 3 (Jan., 1980), pp.105-106

altına alacaktır. Bu belge ile ABD sadece Tayvan'ın güvenliğini değil aynı zamanda sosyal ve ekonomik sistemini de korumaya almıştır.

1981'de ise Çin, ABD'den Tayvan'a silah satışını ne zaman sona erdireceğine dair net bir takvim talep etmiş ve bu talepleri karşılanmazsa diplomatik ilişkilerin seviyesini düşüreceği tehdidinde bulunmuştur. ABD ise bu taleplere kısmen olumlu yanıt vermiş ve iki ülke arasındaki yoğun görüşmeler sonucu konu kısmen çözülmüştür.¹⁷⁸ Nitekim ABD, gönderilen silahların daha üst modeli ve satışın miktarı açısından bir artış olmayacağını ve kesin çözüm bulununcaya kadar satışları yavaş yavaş azaltacağı taahhüdünde bulunmuştur.

Tayvan konusundaki huzursuzluğa rağmen, Amerika-Çin ilişkilerinde ekonomik, kültürel bağlamda hızlı ve çarpıcı bir büyüme sağlanmıştır. Deng Xiaoping'in 1979'daki Washington ziyaretinde iki ülke bilimsel ve teknolojik işbirliği konusunda anlaşma imzalamıştır. Ayrıca anlaşma uyarınca 14 program 1980 yılı sonrasında onaylanmıştır. ABD, Çin'i "en çok gözetilen ülke" olarak Kongre'de onaylaması sonucunda ise iki ülke arasındaki ticaret de bu dönemde gelişmiştir.

3.1.3. 1989-2008 Yılları Arası Amerika-Çin İlişkileri

Bu dönemde Çin'de ekonomik reform alanındaki "olumlu" gelişmelerin ardından "olumsuz" politik gelişmeler yaşanmış ve bu durum ABD-Çin ilişkilerini de etkilemiştir. Çin'de iktidarda olan Komünist Parti içerisindeki muhafazakarların liberalleşme hareketine karşı direnmeleri, genç kadro ile muhafazakârlar arasında denge kurmaya çalışan Deng'i zor durumda bırakmıştır. Parti'deki bu gelişmelerden cesaret alan bazı üniversite profesörleri ve öğrenciler ise daha fazla özgürlük için Ocak 1989'da gösterilere başlamıştır. İşçilerin ve halkın göstericilerin yanında yer alması sonucunda Deng, tedbirleri arttırmış ve şahinler olarak bilinen sertlik yanlısı muhafazakarların yanında yer almıştır.¹⁷⁹ 4 Haziran 1989'da Çin birlikleri ve polisi, Pekin'in merkezinde bulunan Tianamen Meydanı'nda bulunan yüz binlerce kişinin ölümüne, on binlerce kişinin tutuklanmasına yol açmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Cenap Çakmak, Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite, ss. 140.

¹⁷⁹ Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, ss. 905-906.

¹⁸⁰ Timeline: U.S. Relations With China 1949 – 2017, Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china> (Erişim Tarihi:27.02.2018)

Bu gelişmeler sonrasında ABD Başkanı George H. W. Bush, acilen silah sevkiyatı yasağı, Çinli yetkililerle üst düzey görüşmelerin durdurulması ve nükleer işbirliği konuları dahil Çin'e karşı bir dizi yaptırım önermiştir. Bush, bu yaptırımların Tianamen Meydanı'ndaki olaylar için yeterli tepki olarak görmesine rağmen Kongre, şiddetli insan hakları ihlali nedeniyle Çin'i daha sert cezalandırmak istemiştir. Nitekim 29 Haziran da Kongre yeni yaptırımları onaylamıştır. Bu yaptırım paketinde Çin'in insan hakları alanında ilerleme kaydedildiğine dair güvence verinceye kadar Bush'un onayladığı yaptırımlara ek olarak Çin ile ticaretin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için yapılan görüşmelerin ve fonların askıya alınması yer almıştır.¹⁸¹

1990-1991 Körfez Savaşı ile birlikte Çin'in Batı ile ilişkilerinde iyileşme gerçekleşmiştir. Çin'in bu krizde aktif katılımı, veto hakkı olmasına rağmen kullanmaması ve Irak'a uygulanan yaptırımlara katılması Batı'nın Çin'e karşı tutumunu değiştirmesini sağlamıştır.¹⁸² Bunun yanı sıra Çin'in hem Avrupa devletleri hem de ABD için büyük bir ekonomik pazar olması da ilişkilerin geliştirilmesi ve yaptırımların kaldırılmasını sağlamıştır. Özellikle ABD için Soğuk Savaş'ın bitimine kadar Sovyetlere karşı Çin'i kaybetmek istememesi de sorunun aşılmasında önemli bir faktör olmuştur.

1993 yılında ise Başkan Bill Clinton, uluslararası ortamın Çin lehine değişmeye başladığını fark etmiş ve Çin ile “yapıcı ilişki” politikasını başlatmıştır. Aynı yılın Kasım ayında Çin Cumhurbaşkanı Jiang Zemin ile APEC zirvesinde buluşan Clinton, 1994'te Çin'in “en çok gözetilen ülke” statüsünün şartsız uzatıldığını ilan etmiştir.¹⁸³

Alain Joxe'a göre Clinton döneminde ittifak, koalisyon ve hatta barış, Amerikan jeopolitik düşüncesi açısından savunmacı politikasında askeri betimler azaltılarak, saldırgan politikasında ise ekonomik betimler artırılarak oluşturulmuştur. Buna göre, önemli olan şey uluslararasılaşmış işlevsel süreçler aracılığıyla “genişleme” sürecidir. Anlaşmalar sayesinde bazı devletlerin bazı işlevlerine genişleme içinde bölgesel roller verilerek bu anlaşmaların geleneksel ittifaklardan daha önemli hale

¹⁸¹ June 29, 1989: Congress votes new sanctions against China, History.com, 2009, <http://www.history.com/this-day-in-history/congress-votes-new-sanctions-against-china> (Erişim Tarihi: 27.02.2018)

¹⁸² Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, ss. 907.

¹⁸³ Cenan Çakmak, Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite, ss. 143.

gelmesi amaçlanmıştır.¹⁸⁴ Bu bağlamda ABD'nin geliştirdiği yapıcı ilişki politikası , Çin yönetiminin politikalarını ve uygulamalarını ABD'nin desteklediği uluslararası normlara uyumlu hâle getirmek için Çin'de sosyal, ekonomik ve yapısal değişimi destekleyen yollarla ABD'nin pragmatik ve yapıcı bir şekilde Çin ile karşılıklı etkileşime girmesine odaklı bir politika olduğunu söyleyebiliriz.¹⁸⁵

1995'de ise tekrar Tayvan sorunu ile Amerika-Çin ilişkileri gerilmiştir. Bu dönemde gerçekleşen Tayvan Başkanı Lee Teng-Cui'nin Haziran 1995'de ABD ziyareti sonucunda Çin hoşnutsuzluğunu belirtmiş ve Tayvan Boğazı bölgesinde askeri tatbikat yapma kararı almıştır. Temmuz 1995 ile Mart 1996 arasında Tayvan Boğazı çevresinde bir dizi askeri ve füze deneyi yapan Çin'in amacı "Tek Çin" politikası çerçevesinde Tayvan'ı Çin'den bağımsızlığını kazanmaktan alıkoymak olmuştur. Ayrıca bu tatbikat ile Çin, Tayvan politikasındaki ciddiyetini ve Amerikan müdahalesini rağmen güç kullanmaya hazır olduğunu göstermiştir. Böylece ABD'nin Tayvan'ın bağımsızlığını teşvik etmesi engelleme amacı güdülmüştür.¹⁸⁶ Nitekim ABD, Tayvan ordusu için ithal edilen silahların en büyük kaynağıdır. 1993-1995 arasında Tayvan'a satılan 3,5 milyar dolarlık silahın 3,2 milyarlık kısmını ABD tarafından yapılmıştır.¹⁸⁷

Amerika-Çin ilişkilerini etkileyen bir başka olay ise 7 Mayıs 1999'da Belgrad'daki Çin Büyükelçiliği'nin, NATO bombalaması sırasında ABD uçaklarından atılan beş adet lazer güdümlü bombayla vurulması olmuştur. NATO saldırısında üç Büyükelçilik görevlisi ölmüş, 27 kişi yaralanmış ve Büyükelçilik binası ağır hasar görmüştür. Bombalamayı takip eden günlerde ABD'li yetkililer, ABD istihbarat ve hedefleme prosedürlerinde bir dizi başarısızlığın bir sonucu olarak ortaya çıkan ciddi bir hata ve trajedi olarak nitelendirdiği saldırıdan dolayı bir dizi özür dilemiştir.¹⁸⁸ Bu olay ile birlikte uluslararası kamuoyunda tepkiler de yükselmiş ve saldırının kazara mı

¹⁸⁴ Alian Joxe, **Kaos İmparatorluğu: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Tahakkümü Karşısında Cumhuriyetler**, Çev.: Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul 2003, ss. 108.

¹⁸⁵ Robert Sutter, **Historical Dictionary of United States-China Relations**, The Scarecrow Press, Lanham, Maryland 2006, pp. 54.

¹⁸⁶ Andrew Scobell, Show of Force: The PLA and the 1995-1996 Taiwan Strait Crisis, **Asia/Pacific Research Center**, Stanford University, 1999, pp. 5-6.

¹⁸⁷ Ma Ying, Sino-U.S. Relations in the Era of the Post-Cold War: Issues and Implications, Panel: Changing Patterns of the Regional Conflicts, **International Studies Association**, February 20-24, 2001, Chicago, Illinois.

¹⁸⁸ Kerry Dumbaugh, Chinese Embassy Bombing In Belgrade: Compensation Issues, **Congressional Research Service, Library of Congress, LC.**, Washington, DC, 2000, pp. 2.

yoksa Çin'e uyarı amaçlı mı yapıldığı konusunda tartışmalara neden olmuştur. Çünkü Belgrad'daki Çin Büyükelçiliğini bombalamadan aylar önce Çinli yetkililer ve Çin basını, NATO ve ABD'nin Kosova'ya katılımını ortak olarak eleştirmiştir. 26 Mart 1999'da Çin, BM Güvenlik Konseyi'nde Yugoslavya'daki NATO hava saldırılarının derhal durdurulması yönünde oy kullanan Rusya ve Namibya'ya katılmıştır (Tasarı kararı 3-12 oyla reddedildi).¹⁸⁹ Aslında Çin'in Kosova harekâtına karşı gösterdiği tepki, ABD'nin Rusya ve Çin'in muhalefetinden kaçmak için BM Güvenlik Konseyi'ni atlama kararını kolaylıkla ve süratle almasından kaynaklanmaktadır. Böylece Kosova'ya yapılan harekât hem küresel güvenlik konularını hem de hemen yanındaki stratejik sorunlarda sesini duyurmak istediği bir uluslararası teşkilatın devre dışı bırakılması açısından Çin için kötü bir örnek olmuştur.¹⁹⁰ Bu nedenle ABD aleyhine olan bu tutum gerekçesiyle “kaza”nın gerçekleştiği düşüncesi Çin kamuoyunda uzun süre tartışılmıştır.

2001'de ABD askeri keşif uçağının, Çin'in güneyindeki Hainan Adası açıklarında bir Çin savaş uçağına çarpıp düşürmesi, iki ülke arasında “casus uçak” krizine yol açmıştır. Çin büyükelçiliğinin bombalanmasının ardından süren krizin kısa süre önce onarılması sonrasında meydana gelen bu olayla yeni bir kriz sürecine girilmişse de kriz, tazminat ödemesi ve özür ile aşılmıştır.¹⁹¹

Bush yönetimi ile birlikte Çin, ABD tarafından stratejik rakip olarak görülmeye başlanmıştır. 11 Eylül New York ve Washington saldırılarından önce yazılan Pentagon'un 2001 tarihli dört yıllık savunma incelemesinde Savunma Bakanlığı, Çin'i açık bir şekilde güvenlik konusunda sorun yaratabilecek önemli bir rakip olarak görmüştür. Ancak 11 Eylül sonrasında başlatılan terörle mücadele ABD için Soğuk Savaş'ın yerini almış ve Çin tehdidini önemsememesine neden olmuştur.¹⁹²

Saldırıları sonrasında ise iki ülke hükümetleri işbirliği yoluna gitmiştir. Acil olarak terörle mücadele için koordinasyon sağlayan Pekin ve Washington, Sovyetler

¹⁸⁹ Kerry Dumbaugh, Chinese Embassy..., pp.1.

¹⁹⁰ Evan A. Feigenbaum, Çin'in “Amerikan Barışını” Tehdidini, Haz.: Yılmaz Tezkan, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Ülke Kitapları, İstanbul 2002, ss. 90.

¹⁹¹ Ersin Dedekoca, ABD-Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2017, ss. 155.

¹⁹² Nancy Bernkopf Tucker, Balancing Act: Bush, Beijing and Taipei, Ed.: Robert M. Hathaway, Wilson Lee, **George W. Bush and East Asia: A First Term Assessment**, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C. 2005, p.132.

Birliği'ne karşı oluşturdukları tutumda olduğu gibi birlikte çalışmışlardır. Nitekim Çin, istihbarat toplama, mali ağları izleme, sınırları teröristlere kapatma, mültecilere yardım ve Pakistan'a olan yardımı kolaylaştırma konularında destek sağlamıştır. ABD Çin'in tehdit olarak gördüğu bir Uygur teşkilatı olan Doğu Türkistan İslami Hareketi'ni terör listesine alırken Çin, terörle mücadele için oluşturulan iki karar tasarısına katılmıştır.¹⁹³ 11 Eylül sonrası ilk liderler zirvesine ev sahipliği yapan Çin terörizm karşıtı koalisyonu destekleyeceğine ve liberalleşme sürecine devam edeceğine dair güçlü mesajlar vermiştir. 11 Eylül sonrasında ABD'ye verdiği destek, Kasım 2001'de Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) kabul sürecinin yolunu da açmıştır. Böylece Çin, bir stratejik dengeleyici ve ekonomik ateşleyici olarak yerini sağlamlaştırmıştır.¹⁹⁴

Çin'in verdiği destek ABD'de iki farklı tepki uyandırmıştır. İlk olarak Bush yönetiminde Çin ile ilişkilerin geliştirilmesini isteyenleri rahatlatmıştır. Nitekim ABD Çin'in desteğini takdir etmiş ve bunun sadece teröre karşı mücadele için ABD'nin etkisinin arttırmasını değil aynı zamanda Çin'deki olumlu değişiklikleri teşvik etme çabalarını kolaylaştıracadığını ummuştur. Çin ile yapıcı ve işbirliğine dayalı bir ilişkinin ABD'nin çıkarına olacağına inananlar hem sorunların özölmesi hem de Güney Asya'daki işbirliğinin yaygınlaşması açısından iki ülkenin birlikte çalışması gerektiğini savunmuşlardır.¹⁹⁵

Diğer tepki ise Çin'in ABD ile işbirliği yapmak istemesine şaşıran saldırgan realistlerden gelmiştir. Çin'in koşulsuz desteğine şüpheyle bakmışlardır. Onlara göre bu desteğin nedeni ABD'nin askeri gücünün artması ve Amerika'ya uluslararası destek verilmesi Çin'e ABD ile işbirliği yapmaktan başka seçenek bırakmamıştır. Terörizm ile ortak mücadele edilse bile Çin halen potansiyel bir düşmandır ve ABD, Japonya ve Tayvan ile bağlarını güçlendirerek Çin ile olası çatışmaya kendini hazırlamalıdır. Çünkü her ne kadar şimdilik ABD terörizme odaklansa da er ya da geç Çin tehdidiyle tekrar karşılaşacaktır.¹⁹⁶

¹⁹³ Nancy Bernkopf Tucker, *Balancing Act: Bush, Beijing and Taipei*, p.132.

¹⁹⁴ Ali İhsan Gürler, *Büyük Orta Doğu...*, ss. 355.

¹⁹⁵ Jia Qingguo, *The Impact of 9-11 on Sino-US Relations: A Preliminary Assessment*, **International Relations of the Asia-Pacific**, Volume 3 (2003), pp.159-177.

¹⁹⁶ Jia Qingguo, *The Impact of 9-11 on Sino-US...*, pp. 159-177.

Yönetimdeki bu farklı görüşler 11 Eylül sonrası dönemde ABD'nin Tayvan politikasında değişiklik olmasına neden olmuştur. Küresel terörizme karşı işbirliği politikası nedeniyle Çin ile ilişkilerini iyi tutmak isteyen ABD, "Tek Çin" prensibini ve Ada'nın Çin ile barışçıl yollardan yeniden birleşmesini desteklediğini ifade etmiştir. ABD'nin bu politika değişikliğindeki bir etkende Rusya'nın Tayvan sorununda Çin'in yanında yer alması ve stratejik ortaklık gütmesidir.¹⁹⁷ Ancak Tayvan meselesinde ABD, Çin'i rahatlatmış gibi görünse de daha sonra Tayvan'a silah satmaya devam etmiş ve hem Tayvan'ın egemenliğinin korunması konusunda hem de Çin'i çevreleme politikasından vazgeçmeyeceğini göstermiştir.¹⁹⁸

ABD ve Çin arasında Soğuk Savaş döneminden beri devam eden nükleer rekabet kesin bir çözüme kavuşturulamamıştır. ABD Savunma Bakanlığı'nın Mart 2002'de nükleer silahlarla ilgili yayınladığı değerlendirme raporu ile Kongre'nin Temmuz 2002'de yayınladığı ABD-Çin Komisyonu raporunda Çin ve Rusya askeri ve iktisadi konularda olduğu kadar nükleer bir rakip olarak da tanımlamıştır. Bush yönetiminin Kapsamlı Denemelerin Yasaklanması Anlaşması'na uymayacağını ilan etmesi hem Çin'in hem Rusya'nın ABD'ye olan güvensizliklerini arttırmıştır.¹⁹⁹

Çin ve ABD'nin dünya düzeni yaklaşımlarında da farklılık vardır. Soğuk Savaş sonrası ABD, Pax America'nın müdahale ve güç kurallarına ilişkin yeni mantıksal usuller getirerek bu kuralları yeniden oluştururken Çin bölgesel olarak kendini savunmaya odaklı ve müdahaleci olmayan bir yaklaşım benimsemiştir.²⁰⁰

Bundan dolayı Bush yönetimi Çinli liderler ve üst düzey yetkilileri ile Çin'in küresel sorumlulukları hakkında çeşitli mekanizmalar aracılığıyla müzakere etmişlerdir. Özellikle Bush ve Hun Jintao resmi zirvelere ek olarak uluslararası toplantılarda da düzenli olarak bu konuyu görüşmüşlerdir. ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Zoellick ve Çin Dışişleri Bakan Yardımcısı Dai Bingguo arasındaki üst düzey diyalog ise sorumlu paydaş kavramını açıklamak ve üzerinde durmak için

¹⁹⁷ Emine Akçadağ Alagöz, Çin ile Amerika Arasında Var Olmaya Çalışan Bir Ada: Tayvan, BİLGESAM, 25 Mart 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/864/-cin-ile-amerika-arasinda-var-olmaya-calisan-bir-ada--tayvan/#.Wpgm3NQs9nl> (Erişim Tarihi: 02.12.2017)

¹⁹⁸ İshak Turan, ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu, ss. 94.

¹⁹⁹ Selçuk Çolakoğlu, "Çin'in Orta Asya Politikası (1991-2007)", Der.: M. Turgut Demirtepe, **Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası**, USAK Yayınları, Ankara 2008, ss. 158.

²⁰⁰ Evan A. Feigenbaum, China's Challenge to Pax Americana, **The Washington Quarterly**, 24:3, 2001, pp. 31-43.

başlıca araç olmuştur. Bu siyasi diyalog daha sonra, ABD Hazine Bakanı Henry Paulson ve Çin Başbakan Yardımcısı Wu Yi öncülüğündeki kabine düzeyinde “Stratejik Ekonomik Diyalog” ile birleştirilmiştir.²⁰¹

Böylece Bush yönetimi, Clinton yönetiminde uygulanan politikanın devamı olarak Çin’in uluslararası normlara uygun ve uluslararası sisteme entegre bir devlet olması için çaba göstermiştir. Ayrıca ABD, Çin’in büyük güçlerden biri olarak uluslararası terörizm, çevre sorunları, enerji güvenliği, uluslararası ticaretteki rekabet gibi belirli konularda sorumlu bir davranış sergilemesi gerektiğini belirtmiştir. Bush yönetimine göre bu sayede ABD, küresel liderliğin getirmiş olduğu sorumlulukların ağırlığını paylaşabilecek ve Çin’in yükselerek rakip olarak çıkmasını engelleyebilecektir.²⁰²

Dünya düzenine yaklaşımdaki bu farklılıklar yakın dönem Amerika-Çin ilişkileri üzerinde önemli bir etki yaparak uluslararası sistemdeki aktörlerin rolleri konusunda da devam eden tartışmalara neden olmuştur.

3.2. Barack H. Obama İle ABD Dış Politikasındaki Değişim

3.2.1. Obama’ya Kalan Dış Politika Mirası

ABD’yi tarihinin en canlı ekonomik yapısı ve en güçlü ordusu ile teslim alan Bush, 8 yıllık iktidarında ülkeyi finansal krizle neredeyse batma noktasına getirmenin yanı sıra, Obama’yı yıpranmış, yorgun ve bitkin bir ordu ile baş başa bırakmıştır. Gürcistan krizi nedeniyle Rusya’yla savaşın eşiğine gelen, Çin ile Afrika’da centilmenlik sınırlarını zorlayan ve vekalet savaşları yürüten, ABD’yi Ortadoğu’da şartsız İsrail desteği ile adeta istenmeyen ülke haline getiren, kıtalararası balistik füzedden uranyum zenginleştirmeye kadar her konuyu krize dönüştüren, yarım asırlık Transatlantik İttifakını tehdit eden, Avrupa ile ilişkileri yıpranmış, İran’ı işgalle tehdit eden, Irak’ta ve Afganistan’da işgalci durumunda olan bir ülke arkasında bırakan Bush,²⁰³ böylelikle ABD’nin uluslararası imajını da zedelemiştir.

²⁰¹ Phillip C. Saunders, Managing a multifaceted relationship between the U.S.A. and China, Ed.: Suisheng Zhao, **China-US Relations Transformed: Perspectives and Strategic Interactions**, Routledge, London 2008, pp. 122.

²⁰² Phillip C. Saunders, Managing a multifaceted relationship, pp. 122.

²⁰³ Nuh Yılmaz, Obama 2009 Diplomasi Açılımı, 7 Şubat 2010, <https://nuhyilmaz.com/2010/02/07/obama-2009-diplomasi-acilimi/> (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

Obama göreve geldiğinde, El-Kaide'ye karşı yıllardır süren mücadelede çok fazla mesafe alamamış, örgütün lideri Usame Bin Ladin yakalayamamış, Afganistan'da El-Kaide yeniden örgütlenmesine ve Taliban'ın da yeniden güç kazanmaya başlamasına engel olamamış, ulus inşası anlamında oldukça az mesafe kaydedilebilmiş bir ABD ile karşılaşmıştır. Irak, kısmen istikrara kavuşsa da ABD için askeri anlamda bir an önce içinden çıkılması gereken bir bataklık olmaya devam etmiştir. Bush döneminde oldukça sorunlu bir nitelik arz eden müttefiklerle ilişkiler konusu tamir edilmesi ve güçlendirilmesi gereken konulardan biri olarak ortaya çıkmıştır. Hepsinden önemlisi ise, Bush'un tek taraflı ve askeri gücü ön plana çıkaran politikalarıyla sarsılan ABD'nin uluslararası imajının düzeltilmesi, yani yumuşak gücünün yeniden artırılması gerekliliği olmuştur.²⁰⁴ 11 Eylül sonrası Bush yönetiminin uygulamaları ve tek taraflı politikası uluslararası ortamda ABD'ye verilen desteğin büyük oranda düşmesine neden olmuştur. 2002 yılında ABD'nin uluslararası arenadaki lider konumu Avrupalıların %64'ü tarafından desteklenmekteyken, bu sayı 2004 yılında %31'e düşmüştür. 2008 yılında ABD'nin liderliğini desteklemeyenlerin sayısı ise %59 olmuştur. Ancak şüphesiz Amerika imajının en çok zarar gördüğü bölge Ortadoğu'dur. Halkının büyük çoğunluğu Müslüman olan ülkelerde anti-Amerikancılık büyük yükseliş göstermiştir. Bozulan Amerika imajını düzeltmek ve bu halkların "kalbini yeniden kazanmak" ise yeni başkan Obama'nın dış politikasını da şekillendirmiştir.²⁰⁵

3.2.2. Obama'nın Dış Politika İlkeleri

Obama başkan seçilmesiyle birlikte rejimlerin bazılarını kayda değer bir hızla devirebilen, ancak ayaklanmaları kolayca bastırabilme ya da bozulan hükümetleri tekrar inşa edebilme yeteneğinden giderek uzaklaşan ABD'nin, artık gücünün sınırlarına erişme noktasına geldiğinin farkına varmıştır. Nitekim küreselleşmenin jeopolitik alanı yeniden tanımladığı, terörizmden nükleer silahlanmaya ve iklim değişimine kadar ulusal sınırların ötesine taşan bir yığın tehdit üretilen bir dünyada ABD'nin gücü tüm bu tehditleri karşılamakta zorlanmaktadır. Bu anlamda, ABD'nin

²⁰⁴ Gökhan Telatar, Barack Obama'nın Dış Politikasında Demokrasinin Yayılma Misyonu, **Alternatif Politika**, Cilt. 4, Sayı. 1, 54-83, Şubat 2012, ss. 57-58.

²⁰⁵ Emine Akçadağ, ABD'nin Kamu Diplomasisi Stratejisi : Akıllı Güç..., www.kamudiplomasisi.org/pdf/abdkdstratejisi.pdf (Erişim Tarihi: 15.04.2017) ss.2.

Bush döneminde olduğu gibi tek başına çözüm üretip, onu başkalarına empoze edebilmesi nerdeyse imkânsızdır.²⁰⁶

Değişen dünyada yeni bir liderliğin zamanı geldiğine inanan Obama dış politika hedeflerini;

- Irak'taki savaşı sorumluluk içinde sona erdirmek veya politik çözüm için Iraklı liderle görüşmeler yapmak, ordu yeniden yapılanarak Usame Bin Ladin ve El Kaide'nin alt edilmesi üzerine dikkatlerini yoğunlaştırmak,
- Nükleer silahların yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmalar yürütmek ve nükleer silahların yeterliliklerinin yayılmasının önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak,
- İklim değişiklikleri, petrol bağımlılıkları, yoksulluk, yaygın hastalıklar, soykırımlar gibi yeni küresel tehditlere karşı mücadele yürütmek,
- Güçlü müttefikler ve stratejik ortaklıklar oluşturmak ve ABD'nin güvenliği için daha çok çalışmalar yapmak,
- Düşmanlara karşı doğrudan diplomasi uygulamak ve diktatörlere karşı sert bir tutum sergilemek olarak belirlemiştir.²⁰⁷

Obama küresel terörizm ile mücadele için ise kapsamlı bir stratejiye ihtiyaç olduğunu vurgulamakta, kendisinin bu stratejiyi oluştururken sadece Amerika'nın askeri gücüyle değil tüm güç unsurlarıyla bir strateji çizeceğini belirtmektedir.²⁰⁸ Terörle mücadelede konusunda ise ABD'nin uluslararası müttefiklerini arttırması gerektiğini belirten Obama, küresel sorunların çözümünde diplomasiye dayalı hükümetler arası işbirliğinin arttırılmasının önemini belirtmiştir. Obama'ya göre sözü edilen işbirliği ise küresel krizlerin çözümünde istihbarat paylaşımı, ortak yardım paketlerinin oluşturulması gibi yöntemlerle sağlanabilecektir. Böylece Afganistan'ın siyasi istikrarsızlığının ve güvenlik sorunlarının terörizme kaynak sağladığı, bölgede güçlenen Taliban'ın Pakistan'ı da istikrarsızlaştırdığı, El-Kaide'nin de bölgede güç kazandığı vurgulanmış olup bu bağlamda terör kaynakları ile mücadelede sıcak

²⁰⁶ M.Turgut Demirtepe, İbrahim Erdoğan, Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl:9, Sayı:17, 2013, ss. 61.

²⁰⁷ Barack Obama, **İnanırsak Başarıyoruz**, Çev.: Özkan Özdem, Pegasus Yayınları, İstanbul 2009, ss. 28.

²⁰⁸ Barack Obama, Renewing American Leadership, **Foreign Affairs**, July/August 2007, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2007-07-01/renewing-american-leadership> (Erişim Tarihi: 07.04.2017)

çatışmalı bölgede şu anda yalnızca ABD, İngiltere ve Hollanda kuvvetlerinin bulunduğu, NATO ve AB üyesi diğer ülkelerin de asker göndermelerinin gerekliliğinin altı çizilmiştir. Başka bir örnek ise; doğrudan diplomasi yolu ile İran ve Kuzey Kore'ye nükleer silahlanmanın engellenmesinin tüm taraflar için kazançlı olacağını anlatılmasının etkili bir politika seçeneği olarak öne çıkarılmasıdır.²⁰⁹ Nihayetinde dış politikada çok taraflı bir yaklaşım benimseyen Obama, kendilerine karşı olan ülkelerle de görüşülebileceğini belirterek Bush yönetiminin tek taraflı söylemini reddetmiştir. Obama'nın, "çok yanlılık" (multilateralism) olarak da adlandırılan bu yaklaşımı bazen bir doktrin olarak ileri sürülse de aslında nihai olarak hedeflenen dış politikayı hayata geçirmek için kullanılan bir araç olarak kullanılmıştır.²¹⁰

2008 yılında yaşanan küresel finansal kriz Obama'nın politikalarında ekonominin ağırlığının artmasına neden olmuştur. Irak ve Afganistan'daki müdahalelerin maliyetinin beklenenin üzerinde olması ve krizle birlikte ekonomik sistemin askeri müdahale maliyetlerini karşılama yeterliliğinin azalması nedeniyle Obama döneminde çok yönlü diplomatik baskı ve ekonomik yaptırım politikalarının ağırlık kazanacağı vaat edilmiştir. Dolayısıyla demokratikleştirme ve terörizmle mücadele kapsamında siyasi kuruluşların ve sivil toplum örgütlerinin güçlendirilmesi hedeflenmektedir.²¹¹

Obama'nın dış politika yaklaşımını tek bir tema altında toplamak gerekirse bu yaklaşımı işbirlikçi realizm olarak tanımlamak mümkündür. İşbirlikçi realizm; geleneksel olmayan kaynak tarafından yaratılan tehditler ve bu tehditleri tek başına ele almak için ABD'nin gücünün sınırlarını değerlendiren, bunun sonucunda ise müttefik ve müttefik olmayan aktörlerle menfaatlerin paylaşılmasında olduğu gibi uluslararası tehditlerle de mücadele etme noktasında paylaşımı öngören bir düşüncedir. Bu yaklaşım Obama yönetimine özgü olmamakla birlikte Bush yönetiminin son

²⁰⁹ Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar, Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Şubat 2009, ss. 4. <http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/2.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2017)

²¹⁰ Richard N. Haass, **Yeni Amerika: Dış Politika İçeride Başlar**, Çev.: Mehmet Talha Paşaoğlu, Tuti Kitap, İstanbul 2014, ss. 93.

²¹¹ Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında..., ss. 6.

döneminde ortaya çıkmıştır. Böylece bu yaklaşımdan etkilenen Obama'nın dünya görüşünü, globalist ve realist bakış açılarının bir sentezi olarak belirtebiliriz.²¹²

3.2.3. Obama Doktrini

Obama'nın dünyaya bakışını, Samuel Huntington'ın çatışmaların çoğunun kültürel nitelikten dolayı olacağına ilişkin "Medeniyetler Çatışması" tezi gibi düşünen ya da Soğuk Savaş sonrası dönemin tek kutuplu düzenin öngördüğü şekilde düşünenlerden farklı olarak küreselleşmenin sorunlarıyla mücadele edebilmek için birbiriyle uyumlu çalışan ve çalışması gereken eşit nitelikteki ülkelerin oluşturduğu bir dünya topluluğu olarak da açıklayabiliriz. Bu liberal enternasyonal görüş, Wilson'ın "ittifak kurma" çağrısı gibi idealist bir görüştür.

Amerikan liderliğinin azaldığı yönündeki tespitler yapan Obama, askeri güce vurgu yapılarak oluşturulan Bush dönemindeki politikalar sonucu gelinen noktanın gerek iç gerekse dış politika açısından zarar verici olduğunu düşünmekte, ABD liderliği hedefinden taviz verilmeden bu hedef doğrultusunda kullanılan araçların geliştirilmesini ve genişletilmesini savunmaktadır.²¹³

Obama'nın dış politika vaatlerini incelediğimizde yumuşak güç uygulamasının etkin olabileceğini düşündürse de Obama yönetiminde dış politikaya şekil veren, yönetimin ilk Dışişleri Bakanı Hillary Rodham Clinton dış politikada "akıllı güç" stratejisinin kullanılacağını belirtmiştir.²¹⁴

Joseph Jr. Nye tarafından 2003 yılında geliştirilen "akıllı güç" kavramı Nye tarafından sert ve yumuşak güç kaynaklarının etkili stratejiler halinde birleştirme becerisi olarak tanımlanmıştır. Gücü ise, bir ülkenin istediğini almak için diğerlerinin davranışlarını etkileme becerisi olarak tanımlayan Nye, bunu yapmak için üç temel yol olduğunu belirtmektedir. Bunlar ise: teşvik, zorlama ve cazibedir.²¹⁵ Teşvik (havuç)

²¹² Bruce Jones, *The Coming Clash? Europe and US Multilateralism Under Obama*, Ed.: Álvaro de Vasconcelos and Marcin Zaborowski, **The Obama Moment: European and American Perspectives**, The European Union Institute for Security Studies, Paris 2009, pp. 69.

²¹³ Meysune Yaşar (2015), *George W. Bush ve Barack H. Obama Dönemi ABD'nin İran'a Yönelik Dış Politikasının Karşılaştırılmalı Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, ss. 78.

²¹⁴ Clinton: Use "Smart Power" In Diplomacy, 13 June 2009, CBSNews, <http://www.cbsnews.com/news/clinton-use-smart-power-in-diplomacy/> (Erişim tarihi: 06.04.2017)

²¹⁵ Joseph S. Nye, Get Smart: Combining Hard and Soft Power, **Foreign Affairs**, July/August 2009, pp. 160-163.

ve zorlama (sopa) sert güç unsurları olmakla beraber cazibe ise yumuşak güç unsuru içerisindedir. Bu bağlamda, “sert güç”, uluslararası siyasal ilişkilerde askeri ve ekonomik güç gibi unsurların politik baskı ya da ikna etme aracı olarak kullanılmasını ifade ederken; “yumuşak güç”, uluslararası alanda istediği hedeflere, kaba güç kullanarak ulaşmak yerine, diğerlerini ikna ederek ulaşma anlayışını ifade etmektedir. Diğer bir deyişle, “yumuşak güç”, bir ülkenin dünya siyasetinde istediği sonuçlara ulaşması noktasında, onun değerlerine hayran olan, onu örnek alan, onun refah seviyesine ve fırsatlarına özenen ülkelerin onu izlemesini sağlayan çekici güçtür. Dolayısıyla “yumuşak güç”, zorlama veya paradan ziyade “cazibe” ve “çekicilik”le istediğini yaptırabilme kabiliyetini ifade eder.²¹⁶

Sert ve yumuşak güç kaynaklarını farklı bağlamlarda başarıyla birleştiren stratejiler olarak tanımlanan akıllı güç, sadece ABD için değil tüm devletler (ve devlet dışı aktörler) tarafından kullanılabilir. Küçük devletler çoğunlukla akıllı güç stratejileri geliştirmiştir. Beş milyon insana sahip olan Norveç, NATO'da aktif ve etkili bir katılımcı olmakla birlikte, barış sağlama ve kalkınma yardımlarında yasallaştırma politikaları ile çekiciliğini artırmıştır. Ve nüfusun büyüklüğü açısından diğer uçta olan Çin, ekonomik ve askeri kaynaklarda yükselen bir güç olarak, yumuşak güç kaynaklarına yatırım yapmaya ve zor güçlerinin komşularına karşı daha az tehditkâr görünmesine ve böylece akıllı bir strateji geliştirilmesine karar vermiştir.²¹⁷

Akıllı güç kavramının yaygınlaşması ise 2007’de Joseph Nye ve eski ABD Dışişleri Bakan Vekili Richard Armitage eşbaşkanlığını yaptığı Akıllı Güç Komisyonu tarafından oluşturulan raporla olmuştur. Raporda kavramın tanımı ele alınmış ve akıllı güç yaklaşımının unsurları bugün ABD dış politikasında var olmakla birlikte, birbirine bağlı bir mantık ve kurumsal dayanaktan yoksun olduğu belirtilmiştir. Rapora göre akıllı gücün önünde üç engel vardır. Birincisi, Amerikan’ın doğrudan ve en görünür kaynağı olduğu için sert gücünü dayatma eğiliminde olmasıdır. İkincisi, ABD’nin dış politikada halen yumuşak güç araçlarını geliştirmek için mücadele etmesidir. Diplomatik araçlar ve dış yardımların kritik mücadelelerde, kısa vadede etkisini

²¹⁶ Bülent Şener, Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu, 10 Şubat 2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-%20sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu> (Erişim Tarihi: 08.04.2017)

²¹⁷ Joseph S. Nye, Power and Foreign Policy, *Journal of Political Power*, Vol. 4, No. 1, April 2011, pp. 20.

gösterememesinden dolayı ihmal edilmiş ve ABD'nin yumuşak gücünün oluşmasını zorlaşmıştır. Üçüncüsü ise ABD dış politika kurumlarının bölümlendirilmiş olmasıdır. Kurumlar arası koordinasyonun nispeten az olması uzun vadeli planlama yapmayı da imkânsız hale getirmiştir.²¹⁸

Obama yönetiminin ilk Dışişleri Bakanı Hillary Clinton için akıllı güç, her durum için araçların (diplomatik, ekonomik, askeri, politik, hukuki ve kültürel) doğru kombinasyonunu seçmek demektir. Clinton, ABD'nin akıllı güç uygulama ve Dışişleri Bakanlığı'nın standart portföyünün haricinde teknoloji, ekonomi, enerji ve diğer alanlara olan odak genişletme hedefinin, daha geleneksel diplomatik araçları ve öncelikleri değiştirmeden onları tamamlamak olduğunu altını çizmektedir. Ayrıca Clinton, en zorlu ve en büyük ulusal güvenlik mücadelelerine dayanmak için her kaynağı kazanmanın önemli olduğunu vurgulamaktadır.²¹⁹

Obama yönetimi, baştan itibaren dış politikasını akıllı güç kavramına göre şekillendirmeyi amaç edinmiştir. Bugün hiçbir ulusun küresel sorunları tek başına çözemeyeceğinin ve çoğunun aynı tehditlerle karşı karşıya olduğunu bilincinde olan yeni karar alıcılar, bunun için ortaklık ve işbirliğine dayalı yeni bir küresel yapı gerektiğini düşünmektedirler. Akıllı güç kavramının öngördüğü şekilde yapının eksenini, istişare, işbirliği devlet dışı aktörleri muhatap alma, erişimde modern teknolojileri kullanma, çıkarları savunabilen ve karşı tarafinkileri anlayabilen müzakereciler atama gibi dış politika araçlarının kullanılması olarak belirlenmiştir.²²⁰

Obama Doktrininin esaslarını özetleyecek olursak; artan şekilde uluslararası örgütlere dayanmak (pragmatik uluslararasııcı), Amerikan değerleri ve dış politika başarıları için daha fazla tevazu duygusu, askeri güçten ziyade dış yardıma dayanmaktır.²²¹

²¹⁸ Richard L. Armitage, Joseph S. Nye, **CSIS Commission on Smart Power : A Smarter, More Secure America**, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C. 2007, pp. 7.

²¹⁹ Hillary Rodham Clinton, **Hard Choices**, Simon & Schuster UK, London 2014, pp. 33-34 .

²²⁰ Füsün Türkmen, **Kırılğan İttifaktan "Modern Ortaklığa": Türkiye-ABD İlişkileri**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012, ss. 325.

²²¹ Sait Yılmaz, ABD, Monroe Doktrini'ne Dönebilir Mi?, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 26.11.2012, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2012/11/26/6817/abd-monroe-doktrinine-donebilir-mi> (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

Başkan Obama 11 Temmuz 2009’da Gana’nın başkentinde yaptığı konuşmasında dünyanın çok boyutlu yapısına vurgu yapmış; sorunların çözümü noktasında tüm tarafların dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir.²²² Bununla birlikte George W. Bush dönemine paralel olarak Amerika’nın dünya liderliğini sağlama ve sağlamlaştırma ilkesini benimseyen Obama Doktrini, farklı şekilde bu ideali yalnızca askeri güçle değil yumuşak gücü de içine katarak akıllı güç aracılığıyla sağlamayı amaçlamıştır. Özellikle sağlam bir müzakere zemini yaratma noktasında irade ortaya koymayı hedefleyen Obama Doktrini, ‘diplomasi-diplomacy, kalkınma-development, savunma-defence ilkelerini belirlemiş ve tüm bu ilkeleri küresel güvenlik çerçevesinde değerlendirmiştir.²²³

İsrail-Filistin arasında bir anlaşma sağlama, İran ile yeni bir diyalog kurma, Irak’tan asker çekme, Rusya ile ilişkileri yeniden başlatma ve Türkiye ve Mısır ziyaretlerindeki söylemleriyle Müslüman dünyasına olumlu mesaj verme çabaları Obama Doktrininin yansımaları olmuştur.

3.3. Obama Dönemi ABD-Çin İlişkilerinin Diplomatik, Ekonomik ve Askeri Boyutu

3.3.1. Diplomatik İlişkiler

Soğuk Savaş sonrasındaki ABD’nin Çin politikasına genel olarak baktığımızda ABD, Çin’i müttefik veya rakip olarak tanımlamak yerine, gelecekteki tehdit olarak Çin’in ortaya çıkma potansiyeline karşı önlem alırken, ekonomik ve güvenlik işbirliğinin faydalarını da kazanmaya çalışmıştır.²²⁴

ABD’nin stratejisinin iki unsuru vardır. Birincisi, Çin’in davranışlarını etkilemenin bir aracı olarak uluslararası kurumlardaki işbirliğini ve entegrasyonunun rolünü vurgulamak ve Çin’in ilerleyen yükselişini pozitif yönde – yani kendisine karşı olmayacak şekilde- şekillendirmektir. İkincisi ise gelecekte saldırgan veya tehditkâr bir Çin’in oluşma ihtimaline karşı bir önlem olarak kendinin ve müttefiklerinin askeri

²²² Remarks by the President to the Ghanaian Parliament, The White House, Office of the Press Secretary, <https://obamawhitehouse.archives.gov/the-press-office/remarks-president-ghanaian-parliament> (Erişim Tarihi: 14.04.2017)

²²³ Meysune Yaşar (2015), George W. Bush ve Barack H. Obama Dönemi..., ss. 79.

²²⁴ Phillip C. Saunders, Managing a multifaceted relationship between the U.S.A. and China, pp. 120-121.

kapasitesini en güçlü şekilde devam ettirilmesinin önemi üzerinde durulmasıdır. Bu stratejinin uygulanmasındaki zorluk, bu iki unsuru dengede tutmaktır.²²⁵

Hem Clinton hem de Bush dönemlerinde kullanılan politikanın (con-
engagement) devamı olarak Obama yönetimi de Çin'e karşı stratejisinde bir yandan
angajman politikasını sürdürürken diğer yandan çevreleme politikasını uygulayarak
iki yönlü bir yaklaşım geliştirmiştir. Böylece güvenlik konularında "çevreleme",
ekonomik konularda ise "angajman" politikasını vurgulanmıştır.²²⁶

Obama'ya göre Çin, uluslararası sistemdeki tüm konularda ve sorunlarda çok
önemli rolü vardır, hatta bazı konularda kritik bir öneme sahiptir. Örneğin, 2008
ekonomik krizinde içe dönük bir tutum izlemiş olsaydı küresel durgunluk daha derin
olacağından dolayı Çin, uluslararası ekonomideki rolünün ne kadar önemli olduğu
göstermiştir. Ayrıca potansiyel olarak Kuzey Kore'nin nükleer silah arayışını
etkilemek için bir kaldıraç olmasıyla ABD için Kuzey Kore ile ilişkiler açısından
önemlidir. İran'ın ise en büyük ticaret ortağı ve İran'ın enerji sektöründe büyük bir
yatırımcı olmasıyla yine ABD-İran ilişkileri açısından önemli role sahiptir.²²⁷ Ancak
Başkan Obama, Çin'in önemine vurgu yaparken ve ABD'nin Çin'i küresel bir güç
olarak kabul ettiğini belirtirken diğer yandan ise Çin'in de artan ekonomik gücüyle
orantılı sorumluluk üstlenmesi gerektiğini düşünmektedir. Nitekim Obama, Nisan
2009'daki Londra'da gerçekleşen G-20 zirvesinde ilk kez bulunduğu Çin Devlet
Başkanı hu Jintao'ya bu görüşlerini aktarmıştır.²²⁸

Böylece Obama yönetimi, 2009 yılında ABD'nin stratejik niyetlerinin Çin'e
güvence vermesi için çaba harcayan ve Çin'in küresel kurumların yeniden
tasarlanmasında daha fazla katılımını içeren uzun vadeli Amerikan-Çin ilişkileri için

²²⁵ Phillip C. Saunders, *Managing a multifaceted relationship between the U.S.A. and China*, pp. 121.

²²⁶ Jiann-fa Yan, *Taiwan's Bottom Line*, Ed.: Steve Tsang, **Peace and Security Across the Taiwan Strait**, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2004, pp. 101.

²²⁷ Jeffrey A. Bader, **Obama and China's Rise : An Insider's Account of America's Asia Strategy**, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2012, pp. 21.

²²⁸ Kenneth Lieberthal, Jonathan Pollack, *Establishing Credibility and Trust: The Next President Must Manage America's Most Important Relationship*, The Brookings Institution, March 16, 2012, <https://www.brookings.edu/research/establishing-credibility-and-trust-the-next-president-must-manage-americas-most-important-relationship/> (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

bir vizyon çizmeyi amaçlamıştır. Kasım 2009’da Obama’nın Çin ziyaretinde de iki ülke ortak bir tebliği ile bu hedefleri kabul etmişlerdir.²²⁹

2006 yılında bir Çin-Amerika girişimi olarak kurulan “Stratejik Ekonomik Diyalog” 2009 yılında, Obama ve Hu Jintao tarafından “ABD-Çin Stratejik ve Ekonomik Diyalogu” olarak değiştirilmiş ve içeriği genişletilmiştir. ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton’un “yeni bir model” olarak tanımladığı bu girişim, iki taraflı üst düzey görüşmelerin yapıldığı ve alternatif başkentlerde düzenlenecek şekilde yapılmıştır.²³⁰ Bu girişim ile önemi artan Amerika-Çin ilişkilerinde üst düzey, daha kapsamlı ve doğrudan bir iletişim sağlanmıştır. Ayrıca bu girişim ile her iki ülke liderinin de ilişkileri dengeli bir şekilde devam ettirmelerine, ortak çıkarları ilerletmelerine, farklı görüşleri tartışmalarına ve önemli küresel sorunları ele almalarına olanak sağlanmıştır.²³¹

19 Ocak 2011’de Obama ve Hu Jintao Beyaz Saray’da bir araya gelmiştir. Bu görüşmeyle birlikte iki ülke arasında 45 milyar dolarlık ticaret anlaşması imzalanmış, ikili ilişkilerde sorunların başında gelen kur anlaşmazlığı konusunda işbirliği sözü verilmiş ve insan hakları meselesi, uluslararası gelişmeler gibi konularda ayrıca değerlendirilmiştir.²³² Ayrıca görüşme sonrasında ikili ilişkilerin güçlendirilmesini, ikili değişimlerin desteklenmesini, dünya ekonomisi ve güvenliğinde Amerika-Çin işbirliğini vurgulayan ortak bir tebliğ yayınlanmıştır.²³³

Ancak bu ikili görüşme öncesinde Obama’nın sürgündeki Tibet dini lideri Dalay Lama ile Beyaz Saray’da görüşmesi, Amerika-Çin ilişkilerinde olumsuz bir durum yaratmıştır. Dalay Lama ile 2009’da da bir görüşme planlayan Obama, Pekin

²²⁹ Kenneth Lieberthal, Jonathan Pollack, Establishing Credibility and Trust: The Next President Must Manage America's Most Important Relationship, The Brookings Institution, March 16, 2012, <https://www.brookings.edu/research/establishing-credibility-and-trust-the-next-president-must-manage-americas-most-important-relationship/> (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

²³⁰ Robert G. Patman- Timothy G. Ferner, Paul Kennedy’s Conception of Great Power Rivalry and US-China Relations in the Obama Era, Ed.: Stefan Fröhlich-Howard Loewen, **The Changing East Asian Security Landscape: Challenges, Actors and Governance**, Springer VS., Wiesbaden 2018, pp. 67.

²³¹ Mercy A. Kuo, “Assessing the US-China Strategic and Economic Dialogue: Insights from Daniel B. Wright,” The Diplomat, July 20, 2016, <https://thediplomat.com/2016/07/assessing-the-us-china-strategic-and-economic-dialogue/> (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

²³² Barış Ornarlı, ‘Hu Ziyareti Olabildiğince Başarılı’, Amerika’nın Sesi, 20 Ocak 2011, <https://www.amerikaninsesi.com/a/hu-ziyareti-olabildiince-baarli-114309019/891726.html> (Erişim Tarihi: 16.04.2018)

²³³ Ken Koyama, “U.S.-China Relations at Critical Juncture and Obama-Hu Summit”, A Japanese Perspective on the International Energy Landscape (27), The Institute of Energy Economics, Japan (IEEJ), January 21, 2011, <https://eneken.ieej.or.jp/data/3622.pdf> (Erişim Tarihi: 17.04.2018)

ziyareti öncesinde olumsuz bir hava oluşturmamak için o dönemde vazgeçmiş daha sonrasında ise Şubat 2010'da Dalay Lama ile görüşmesi sonucu Çin'den tepki görmüştür.²³⁴

2012'de ise Çinli muhalif Chen Guangcheng'in 22 Nisan'da Şantung eyaletindeki ev hapsinden kaçarak ABD büyükelçiliğine sığınması sonucunda Amerika-Çin ilişkilerinde de bir kriz yaşanmasına neden olmuştur. ABD'li diplomatlar ile Çinli yetkililer arasındaki müzakereler sonrasında Chen'in Çin'de kalmasına ve Pekin'e yakın bir şehirde hukuk eğitimi almasına izin verilmiştir. Ancak Chen, Çin hükümetinin ailesine baskı yaptığı nedeniyle Çin'de kalmaktan vazgeçerek ABD'ye sığınmak istemiştir. Bu gelişme Amerika-Çin diplomatik ilişkilerine yönelik zarar verici bir etki bıraksa da her iki tarafında Chen'in ABD'de bir sığınmacı olarak değil, öğrenci olarak bulunmasına izin vermesi sonucu kriz aşılabiştir.²³⁵

Kasım 2012'de Çin Devlet Başkanı Xi Jinping olmuş ve ilk Obama-Xi yüz yüze görüşmesi Haziran 2013'de Kaliforniya'da gerçekleşmiştir. Görüşmede İran ve Suriye'deki anlaşmazlıkların yanı sıra insan hakları ve ticaret alanındaki anlaşmazlıklar gibi hassas konulara değinilmesinden ziyade daha çok görüşmenin genel amacı, iki lider arasında kişisel bağların kurulması ve Kuzey Kore meselesi, siber güvenlik, iklim ve enerji güvenliği gibi küresel ekonomik sorunların konuşulması olarak belirlenmiştir.²³⁶

Bu kez 2014 yılındaki APEC zirvesinde bir araya gelen Obama ve Xi, iklim değişikliğiyle ilgili olarak karbon salınımının azaltılmasını taahhüt eden bir ortak bildiri yayınlamışlardır. Aylar süren görüşmeler sonucunda gerçekleşen anlaşmada ABD ve Çin'in, 2020 yılına kadar emisyon artışını durdurmaları için yeni hedefler yer almıştır. Asıl olan hedef ise 2015 yılında Paris'te yapılan İklim Değişikliği Konferansı'nda, emisyonlarla ilgili yeni bir küresel anlaşma müzakeresi çabalarına momentum oluşturmaktır. Ortak basın toplantısında Obama, Çin ile "tarihi bir

²³⁴ Monika Chansoria, Obama's China Policy: Arranging for Engagement, *CLAWS Journal*, Summer 2011, pp. 99.

²³⁵ Timeline: U.S. Relations With China 1949 – 2017, Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china> (Erişim Tarihi: 27.02.2018)

²³⁶ Oriana Skylar Mastro, The Obama-Xi Summit: A New Era in Bilateral Relations?, The National Bureau of Asian Research, June 12, 2013, <http://www.nbr.org/research/activity.aspx?id=345> (Erişim Tarihi: 18.04.2018)

anlaşma” yaptıklarını belirtmiş ve anlaşmayı Amerika-Çin ilişkilerinde önemli bir kilometre taşı olarak değerlendirmiştir.²³⁷

22-25 Eylül 2015’te de Barack Obama’nın daveti üzerine Xi Jinping ABD’ye ziyarette bulunmuştur. Görüşme, Güney Çin Denizi’ndeki anlaşmazlıklar ve siber güvenlik konusundaki sorunların Amerika-Çin ilişkilerine zarar verdiği bir dönemde gerçekleştirilerek kötümser ve şüpheli değerlendirmelere karşı da bir hamle olmuştur. Nitekim Xi Jinping’in ziyaretinin asıl amacı da gerginlikleri ortadan kaldırmak, karşılıklı saygıyı geliştirmek ve barış içinde birlikte yaşamının önemini vurgulamak olmuştur.²³⁸ Bu görüşme sonrasında iki taraf, karşılıklı saygı, kazan-kazan ilişkisi ve işbirliği temeline dayanan Amerika-Çin ilişkilerindeki yeni model kurma çabalarının sürdürülmesi ve bölgesel ve küresel düzeyde pratik işbirliğinin geliştirilmesi konusunda anlaşmıştır.²³⁹

3.3.2. Ekonomik İlişkiler

Günümüzde dünyadaki GSYH’nın %30’undan fazlasına sahip olan iki büyük ekonomi grubu olarak Çin ve Amerika, dünya ekonomisinin kaderini belirleme ve değiştirme yeteneğine sahiptirler.²⁴⁰ Öyle ki 2011 yılında Çin dünyanın en büyük ihracatçısı ve ikinci ithalatçısı iken ABD dünyanın en büyük ithalatçısı ve ikinci ihracatçısı olmuştur.²⁴¹ 2011’deki Hu Jintao’nun Beyaz Saray’ı ziyaretinde ekonomi konusu görüşülmüş ve Hu Jintao, ABD ve Çin’in ekonomik çıkarlarının büyük ölçüde uyumlu olduğu izlenimi vermeye çalışmıştır.

Büyük ekonomisine rağmen iyi gelişmemiş, emek ve kaynak bakımından zengin ancak sermayenin ve teknolojik kapasitenin eksikliğini hisseden bir Çin ile

²³⁷ Emily Rauhala, “The APEC Summit Closes with a 'Historic' Climate Deal between the US and China.”, TIME, November 12, 2014, <http://time.com/3577820/apec-climate-change-barack-obama-xi-jinping-greenhouse-gas/> (Erişim Tarihi: 17.04.2018)

²³⁸ Cheng Li, Obama-Xi meeting more fruitful than anticipated, The Brookings Institution, October 5, 2015, <https://www.brookings.edu/opinions/obama-xi-meeting-more-fruitful-than-anticipated/> (Erişim Tarihi: 17.04.2018)

²³⁹ Full Text: Outcome list of President Xi Jinping's state visit to the United States, Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China, 26.09.2015, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t1300771.shtml (Erişim Tarihi: 18.04.2018)

²⁴⁰ The China-US Economic Relationship, UKEssays.com., 23 March 2015, <https://www.ukessays.com/essays/economics/china-u-s-economic-relationship-economics-essay.php> (Erişim Tarihi: 27.03.2018)

²⁴¹ Sarah Y. Tong, US-China Economic Relations in the Asia-Pacific: Opportunities and Challenges, Ed.: Mingjiang Li and Kalyan M. Kemburi, **New Dynamics in US-China Relations Contending for the Asia-Pacific**, Routledge, London and New York 2015, pp. 129.

gelişmiş teknolojisi ve uluslararası pazarda büyük bir sermaye akışına sahip olan ABD, ekonomik ilişkiler bağlamında bir uyum yakalamıştır.²⁴² İki ülke arasındaki ilişkide, Çin'in ekonomik olarak etkisinin artmasına istinaden ABD hazine tahvilleri alımlarını hızlandırması ve Eylül 2008'de ABD'ye borç veren ülkeler arasında ilk sıraya yükselmesi sonucu karşılıklı bağımlılık ilişkisi de güçlenmiştir.²⁴³

Bu durumla birlikte Çin ile ABD arasındaki ikili ticaret ilişkisi ise oldukça dengesizdir. Çin'in ABD'ye yaptığı ihracatın büyümesi, özellikle ABD'de her geçen yıl büyüyen bir ticaret açığını da meydana getirmiştir. Bu açığa rağmen Çin ekonomisi yine de ABD'ye daha çok bağımlıdır. Ancak eğilim olarak ABD'nin Çin'e bağımlılığının arttığını, Çin'in ABD'ye bağımlılık düzeyinin ise zamanla azalmakta olduğunu söyleyebiliriz.²⁴⁴ Nitekim 1996 ve 2008 yılları arasında ticaret açığı 40 milyar dolardan 266 milyar dolara çıkmıştır. 2016'da ise ticaret açığı 347 milyar dolar seviyesine çıkarak rekor kırmıştır. Çin açısından ise 1997 ve 2008 yılları arasında ABD ile olan ticaret ilişkisinde ticaret fazlası 16 milyar dolardan 171 milyar dolara çıkmıştır.²⁴⁵

ABD ve Çin arasındaki iki yönlü mal ticareti 1979'da 2 milyar dolar iken 2014'te 591 milyar dolara yükselmiştir. 2015'te ABD Çin'e 116 milyar dolar ihracat yaparken Çin'den 483 milyar dolar ithalat gerçekleştirmiş ve toplam mal ticareti 597 milyar dolar ile Çin, ABD'nin ikinci büyük ticaret ortağı olmuştur.²⁴⁶ 2016'da ise toplam mal ticareti 578,2 milyar dolar olurken aynı zamanda Çin, ABD'nin en büyük mal ticareti ortağı olmuştur. Bu dönemde Çin'e mal ihracatı 115 milyar dolar, Çin'den mal ithalatı ise 462 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir (Bkz: Tablo 3). Hizmet ticaretinde ise 2006'dan 2015'e kadar ABD Çin'e olan ihracatını %348 arttırmıştır (Bkz: Tablo

²⁴² The China-US Economic Relationship, UKEssays.com., 23 March 2015, <https://www.ukessays.com/essays/economics/china-u-s-economic-relationship-economics-essay.php> (Erişim Tarihi: 27.03.2018)

²⁴³ Roya Wolverson and Christopher Alessi, Confronting U.S.-China Economic Imbalances., Council on Foreign Relations, 2 November 2011, <https://www.cfr.org/background/confronting-us-china-economic-imbalance> (Erişim Tarihi: 27.03.2018)

²⁴⁴ "ABD-Çin ticaret savaşını kim kazanır?", BBC Türkçe, 6 Temmuz 2018, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44167550> (Erişim Tarihi: 10.07.2018)

²⁴⁵ Sarah Y. Tong, US-China Economic Relations in the Asia-Pacific..., pp. 134.

²⁴⁶ Nguyen Thi Thuy Hang, The United States and China: Can They Cooperate?, **Asian Affairs: An American Review**, Volume: 43, Issue: 3, 2016, pp. 73.

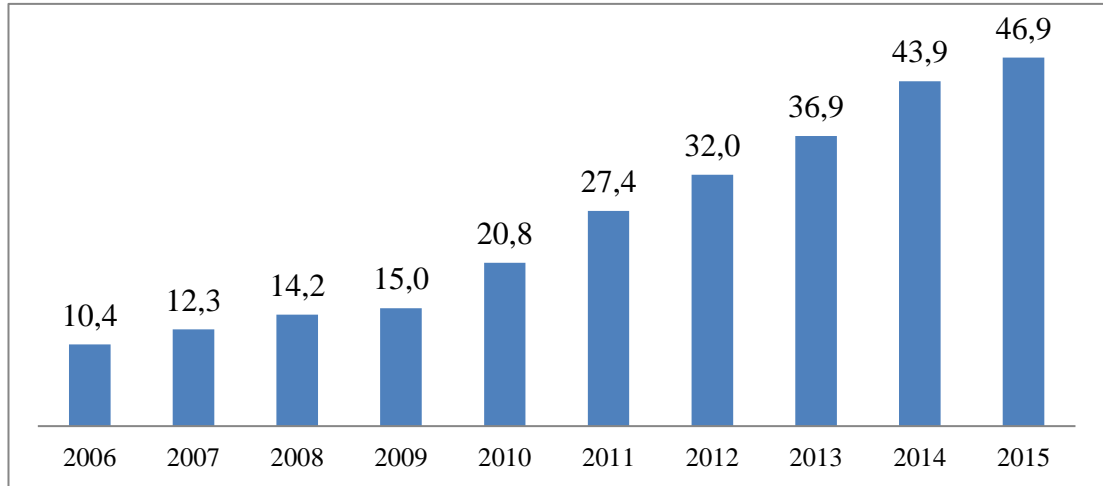
4). 2016 yılında ABD, Çin ile toplamda 70,3 milyar dolarlık ticaret yaparken bunun 54,2 milyar doları ihracat, 16,1 milyar doları ise ithalat olarak gerçekleşmiştir.²⁴⁷

Tablo 3: ABD-Çin Mal Ticareti: 1980– 2016, milyar USD

	1980	1990	2000	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
ABD'nin Çin'e İhracaatı	3.8	4.8	16.3	91.9	104.1	110.5	121.7	123.6	116.1	115.8
ABD'nin Çin'den ithalatı	1.1	15.2	100.1	365.0	399.4	425.6	440.4	468.5	483.2	462.8
ABD açısından ticaret dengesi	+2.7	-10.4	-83.8	-273.0	-295.3	-315.1	-318.7	-344.9	-367.2	-347.0

Kaynak: Yun Schöler-Zhou and Margot Schöller, Trump's Shadow over US–China Economic Relations, GIGA Focus Asia, 4, GIGA: Hamburg, June 2017, <https://www.giga-hamburg.de/en/publication/trumps-shadow-over-us-china-economic-relations> (Erişim Tarihi: 27.03.2018)

Tablo 4: ABD'nin Çin'e Hizmet İhracatı: 2006-2015, milyar USD

Kaynak: USCBC 2017 State Export Report, US-China Business Council, June 2017, <https://www.uschina.org/sites/default/files/USCBC%202017%20State%20Export%20Report%20%28Final%29.pdf> (Erişim Tarihi: 27.03.2017)

²⁴⁷ The People's Republic of China, Office of the United States Trade Representative, <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china#> (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

Ticaret açığındaki istikrarlı artış, ABD'nin başlıca endişelerinden biri olmuştur. Özellikle ekonomi analistleri bu konunun sadece bütçe açığı ile ilgili değil aynı zamanda ticaret ilişkilerine ve ABD ekonomisine zarar verdiğini belirtmektedirler. Çinli yetkililer ise buna karşılık, ABD'nin ticaret açığının sorumluluğunu üstlenmemiş ve bunun nedeninin ABD'nin ileri teknoloji ihracatında aranması gerektiğini belirtmişlerdir. Analistler tarafından ticaret açığının bir başka açıklaması, küresel tedarik zinciridir. Çoğu zaman ürünlerin bir araya getirildiği son ülke Çin'dir. Bu da istatistiklere bu ürünlerin ve tüm değerlerin Çin'de yapılmış olarak geçmesine neden olmaktadır.²⁴⁸

Küresel mali kriz sırasında Çin'in devam eden hızlı ekonomik kazanımları, haksız ekonomik ve ticaret uygulamalarıyla ilgili kaygıları da güçlendirmiştir. Bunlar arasında Çin'in para biriminin ABD doları karşısında daha fazla değerlenmesini kabul etme konusundaki isteksizliği, devlete ait endüstriler için geniş çaplı sübvansiyonlar ve ABD'li firmaların Çin'in iç pazarına tam erişiminin önünde engel koyulması vardır. ABD'de çok yüksek oranlarda işsizlik sürdüğü için Obama, Çin'in küresel ekonomik merdivenin en üst basamaklarına istikrarlı ilerleyişini hak etmediğine inandığını belirterek Pekin'in ticaret uygulamaları ile ilgili hayal kırıklığını dile getirmiştir.²⁴⁹ Görev süresi boyunca Obama yönetimi, Çin'in para birimi (yuan) değerini suni olarak düşük tutup haksız avantaj sağladığını her fırsatta dile getirmiş ve revalüasyon baskısı yapmıştır.²⁵⁰

3.3.3. Askeri İlişkiler

Amerika-Çin ilişkilerinde karşılıklı askeri ilişkiler boyutu, uzun süredir devam eden bileşenlerden biridir. Karşılıklı askeri ilişkiler, Soğuk Savaş döneminde başlamasından bu yana hem işbirliği hem de çatışma dönemlerinden geçmiş olup ilişkilerin durumu büyük ölçüde ikili ilişkilerin genel durumuna göre şekillenmiştir. Son yıllarda ise Washington ve Pekin arasındaki ilişki sadece işbirliğinin artmasıyla

²⁴⁸ Annika Tomzak (2016), U.S.-China Relations, 2001-2015: Economic Interdependence and the Taiwan Issue, Unpublished Master's Thesis, Aalborg University, Development and International Relations, Denmark, pp. 24.

²⁴⁹ Kenneth Lieberthal, Jonathan Pollack, Establishing Credibility and Trust: The Next President Must Manage America's Most Important Relationship, The Brookings Institution, March 16, 2012, <https://www.brookings.edu/research/establishing-credibility-and-trust-the-next-president-must-manage-americas-most-important-relationship/> (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

²⁵⁰ Hamza Çeştepe, Çin'in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri, *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, Cilt 8, Sayı 17, 2012, ss. 47.

değil rekabetin artmasıyla da belirlenmiş olduğundan dolayı askeri ilişkilerde dengesiz bir görünüm gerçekleşmiştir.²⁵¹

2008 yılında ABD'nin Tayvan'a büyük bir silah satışını açıklaması sonrasında Çin'in memnuniyetsizliğinin yansıması olarak askeri ilişkileri askıya almış olsa da Obama'nın Başkan olmasıyla beraber ilişkilerde gelişme sağlanmıştır. Ancak Obama yönetiminin de Tayvan'a bir başka silah satışını onaylaması üzerine Ocak 2010'da askeri ilişkiler tekrar askıya alınmıştır. Birkaç ay sonra ise yeniden ilişkilerin başlatılmasına rağmen ilişkilerin türü ve karmaşıklığı belirgin şekilde artmıştır.²⁵²

Çin ordusu (PLA) ve ABD ordusu, üst düzey yetkililerden alt düzey yetkililere kadar karşılıklı değişimler ve diyaloglar gerçekleştirerek askeri ilişkilerde işbirliği alanı oluşturmaktadırlar. İki ülkenin Savunma Bakanları ve Genelkurmay Başkanları arasında da yıllık ya da iki yılda bir gerçekleşen görüş alışverişi, ilişkilerdeki süreklilik açısından önemlidir.²⁵³

Yeni işbirliği türleri arasında ise RIMPAC (Rim of the Pacific) 2014 tatbikatına Çin'in katılımı ve RIMPAC 2016 tatbikatına katılım daveti, 2014 yılında yapılan Hawaii'deki afet yönetimi için ordular arasında yapılan ortaklaşa eğitim, bunun yanı sıra 2015 yılında Haikou ve Seattle'daki karşılıklı insani yardım ve afet yardımı çalışmaları yer almıştır.²⁵⁴

Başkan Obama ve Çin Devlet Başkanı Xi Jinping, ABD ve Çin arasında daha sağlam karşılıklı askeri ilişkinin geliştirilmesini savunmuşlardır. Başkan Obama'nın 2014'teki Çin ziyaretinden iki taraf, hava ve deniz sahalarında meydana gelecek karşılaşmaların güvenliği için davranış kurallarını ve büyük askeri faaliyetlerin bildirmesi dahil karşılıklı askeri ilişkilerin geliştirilmesini öngören "güven artırıcı mekanizmaların (CBM)" gündemini kabul etmişlerdir. Xi Jinping'in 2015'teki Washington ziyaretiyle birlikte CBM gündemi, hava sahası güvenliğine yeni

²⁵¹ Roy D. Kamphausen with Jessica Drun, Sino-U.S. Military-to-Military Relations, Ed.: Travis Tanner and Wang Dong, **U.S.-China Relations in Strategic Domains**, The National Bureau of Asian Research, Washington, DC 2016, pp. 104-105.

²⁵² Roy D. Kamphausen with Jessica Drun, Sino-U.S. Military-to-Military Relations, pp. 108.

²⁵³ Ian E. Rinehart, The Chinese Military: Overview and Issues for Congress, **Congressional Research Service**, March 24, 2016, pp. 28, <https://fas.org/sgp/crs/row/R44196.pdf> (Erişim Tarihi: 16.02.2018)

²⁵⁴ Roy D. Kamphausen with Jessica Drun, Sino-U.S. Military-to-Military Relations, pp. 108.

eklemeler, kriz anındaki haberleşmeler ve büyük askeri faaliyetler anlaşmasında yapılan yeni çalışmalar ile ilgili olarak daha fazla genişletilmiştir.²⁵⁵

Mevcut Çin-ABD stratejik ilişkileri bir takım çıkar çatışması ve mücadelesinin olduğu ve bazı önemli çıkarların da paylaşıldığı, işbirliği ve rekabetin bir karışımıdır. Bu karmaşıklık ve belirsizlik, ikili, bölgesel ve küresel düzeylerde işbirliği için temel oluşturabilecek bir fikir birliğinin oluşmasını zorlaştırmaktadır. Her iki ülkede, aralarında yaşanabilecek olası bir çatışmanın her iki taraf içinde yüksek maliyetlere neden olacağı farkındadır. İki ülke, mümkün olan alanlarda işbirliğini destekleyecek mekanizmalar inşa etmeye, karşı karşıya gelmeden politika farklılıklarını ele almaya ve krizler ortaya çıktıklarında etkili bir şekilde yönetmeye çalışmaktadır. Çatışmaktan kaçınmaya duyulan ihtiyaç sürekli, dayanıklı karşılıklı askeri temasları ve daha iyi yönetim ve iletişim mekanizmalarını zorunlu hale getirmiştir. Ancak ilişkilerin dengesiz görünümü askeri işbirliğinin de sürdürülebilir bir temel oluşturup oluşturamayacağı konusunda da soru işaretleri doğurmaktadır.²⁵⁶

3.4. İlişkilerdeki Başlıca Sorun Alanları

3.4.1. Tayvan Sorunu

Amerika-Çin ilişkilerindeki en önemli sorunlardan birisi de Tayvan'ın statüsü sorunudur. Tayvan sorunundaki mevcut durumun ABD garantörlüğü altında devam etmesi, Tayvan'ın birleşme sorununu günümüz kadar taşımıştır. ABD, Tayvan sorununun barışçıl yaklaşımlarla çözülmesini isterken aslında bölgede mevcut olan statükonun devam etmesini arzulamaktadır. Çin ise hem Güney Çin Denizi hem de Doğu Çin Denizi'ndeki hak iddialarını çok daha kolay gerçekleştirebilmek ve bunun yanı sıra savunma güvenliği arttırabilmek için Tayvan'ı topraklarına katmayı amaçlamaktadır.²⁵⁷

Obama yönetimi Tayvan konusunda öncülü Bush yönetimi gibi Tek Çin politikasının yanı sıra Çin ile ABD arasında imzalanmış olan üç Tebliği'yi de kabul etmiştir. Bununla birlikte Obama, ABD-Tayvan ilişkisinin önemini ve ilişkilerin

²⁵⁵ Roy D. Kamphausen with Jessica Drun, Sino-U.S. Military-to-Military Relations, pp. 110.

²⁵⁶ Phillip C. Saunders and Julia G. Bowie, US-China Military Relations: Competition and Cooperation, **Journal of Strategic Studies**, Volume: 39, Issue: 5-6, 2016, pp. 9-10.

²⁵⁷ İshak Turan, ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu, **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 1, 2016, ss. 100-101.

temelini oluşturan Tayvan ile İlişkiler Kanunu'nun önemini vurgulamıştır. Nitekim Savunma Bakanlığı buna istinaden düzenli olarak Tayvan'a savunma malzemeleri ve hizmetlerini tedarik ederek Tayvan Boğazı'nda barışı, güvenliği ve istikrarı korumaya yardımcı olacaklarını belirtmiştir. Dışişleri Bakanı Clinton ise ABD'nin Kanun kapsamında Tayvan'ın savunması için destek sağlayacağına dair açık hüküm olduğunu ve bu nedenle savunma malzemelerini satışının söz konusunu olacağını belirtmiştir.²⁵⁸

Bu açıklamaların ardından 2010 yılında ABD, Tayvan'a 6,4 milyar dolarlık silah satma kararını onaylamıştır. Bu karar sonrasında Çin yönetimi karşılıklı askeri ziyaretleri ve güvenlik, silah kontrolleri ve nükleer silahların yayılmasını önlemeye yönelik planlanan görüşmeleri askıya almıştır. Ayrıca ABD'nin Çin'deki Büyükelçisi ve askeri ataşesine de protesto notası veren Çin yönetimi, bu kararın ilişkilere ciddi zarar vereceği uyarısında da bulunmuştur.²⁵⁹

Böylece 2012 yılına kadar Obama yönetimi Tayvan ile ilişkilerini geliştirmek istediğini göstermiştir. Sembolik bir hareketle, Tayvan pasaportu sahiplerinin 90 gün boyunca vize olmadan ABD'ye giriş yapmasına izin verilmiştir. Temmuz 2013'te ABD, Tayvan'ın Uluslararası Sivil Havacılık Örgütü'ne katılımını desteklemiştir. 2014'te ise hem Cumhuriyetçi hem de Demokrat partililerden oluşan 52 senatör, 35.yıldönümü maksadıyla Tayvan ile İlişkiler Kanunu'nu desteklediklerini belirtmişler ve Tayvan ile genişletilmiş diyalog çağrısında bulunmuşlardır.²⁶⁰

Obama yönetiminin Aralık 2015'teki Tayvan'a son silah satışı ise 1,83 milyar dolar olarak gerçekleşmiş ve Çin'den bu silah satışına da tepki gelmiştir. Çin Dışişleri Bakanı Yardımcısı Zheng Zeguang, ABD'nin bu silah satışı ile uluslararası hukuku, uluslararası ilişkileri yöneten temel normları ve Çin ile ABD arasındaki üç ortak bildiriye ihlal ettiğine dikkat çekerek Çin'in egemenliğini ve güvenliğini ciddi şekilde zedelediğini belirtmiştir. Ayrıca Zheng 2010'daki silah satışında yapılan uygulamanın devamı olarak Tayvan'a silah satan ABD'li şirketlere yaptırım uygulayacaklarını belirtmiştir.²⁶¹

²⁵⁸ Annika Tomzak (2016), *U.S.-China Relations, 2001-2015: Economic...*, pp. 41-42.

²⁵⁹ Çin ile ABD arasında Tayvan gerilimi, Deutsche Welle Türkçe, 01.02.2010, <http://www.dw.com/tr/%C3%A7in-ile-abd-aras%C4%B1nda-tayvan-gerilimi/a-5197603> (Erişim Tarihi: 28.04.2018)

²⁶⁰ Andrew T. H. Tan, A New Era in Taiwan Politics and its Implications, *Asia-Pacific Review*, Vol. 24, No. 1, 2017, pp. 129.

²⁶¹ Annika Tomzak (2016), *U.S.-China Relations, 2001-2015: Economic...*, pp. 43.

Sonuç olarak Başkan Nixon'dan Başkan Obama'ya kadar, ABD-Çin ilişkileri bağlamında, Tayvan meselesi her zaman gündeme gelmekle birlikte ikili ilişkileri zedeleyen bir unsur olmuş ve ABD'nin soruna üçüncü bir aktör olarak müdahalesi çözümü daha da zorlaştırmıştır. Tek ülke- iki sistem politikası uzun vadeli entegrasyon stratejisi olarak uygun görünmekle birlikte henüz bu konuda uzlaşma sağlanamamıştır.²⁶²

3.4.2. Güney Çin Denizi Sorunu

Güney Çin Denizi, Pasifik ve Hint Okyanusu arasında geçişi sağlayan, küresel ölçekte en fazla kullanılan ikinci deniz yoludur. Akdeniz büyüklüğündeki denize Tayvan da dâhil on ülkenin kıyısı bulunmaktadır. Dünya deniz ticaret filosu tonajının yıllık olarak %50'den fazlası Malakka, Sunda ve Lombok boğazlarından geçmektedir.²⁶³ Bu bakımında kıyıdaş ülkeler için bölge hem jeopolitik hem de jeostratejik bir öneme sahiptir. Bundan dolayı bölge ülkeleri, çıkarlarını maksimize etmek amacıyla hak iddia ettikleri karasuları üzerinde ısrar etmeleri sonucunda Güney Çin Denizi'nde paylaşım sorunu, uzun süredir çözülemeyen bir mesele olarak karşımıza çıkmaktadır.

Diğer taraftan, Güney Çin Denizi'nde Spratly Adaları güneyi ve Paracel Adaları kuzeyindeki petrol yataklarında 7 milyar varil petrol ve 25,5 trilyon m³ doğalgaz bulunduğu tahmin edilmektedir. Bölgenin zengin deniz dibi kaynakları, Çin ve bölge ülkeleri arasında deniz egemenlik alanları konusunda mevcut olan anlaşmazlıklara süreklilik kazandırmaktadır.²⁶⁴

Çin ise tüm Paracel ve Spartly Adaları da dahil olmak üzere Güney Çin Denizi'nin çoğunu kendi kıta sahanlığı içinde olduğunu iddia etmektedir.

Çin, M.Ö. 2.yüzyılda Spartly Adaları'nı kendilerinin keşfettiği ve daha sonra Çin yetki gücünü burada 1000 yıldan fazla süre boyunca uyguladığına iddiasına ek

²⁶² Emine Akçadağ Alagöz, Çin ile Amerika Arasında Var Olmaya Çalışan Bir Ada: Tayvan, BİLGESAM, 25 Mart 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/864/-cin-ile-amerika-arasinda-var-olmaya-calisan-bir-ada--tayvan/#.Wp gm3NQS9nI> (Erişim Tarihi: 02.12.2017)

²⁶³ Gökhan Binzet, Güney Çin Denizi'nde ABD ve Çin'i Savaşın Eşiğine Getiren Suni Adalar Krizi, Avrupa Birliği Gazetesi, 06.09.2017, <http://avrupabirligigazetesi.com.tr/2017/09/06/guney-cin-denizinde-abd-ve-cini-savasin-esigine-getiren-suni-adalar-krizi/> (Erişim Tarihi: 25.05.2018)

²⁶⁴ Gökhan Binzet, Güney Çin Denizi'nde ABD ve Çin'i Savaşın Eşiğine Getiren Suni Adalar Krizi, Avrupa Birliği Gazetesi, 06.09.2017, <http://avrupabirligigazetesi.com.tr/2017/09/06/guney-cin-denizinde-abd-ve-cini-savasin-esigine-getiren-suni-adalar-krizi/> (Erişim Tarihi: 25.05.2018)

olarak, 15. yüzyılda Ming Hanedanlığı'nın Spartly ve Paracel Adaları'na birçok sefer yaptığını savunmaktadır. Ayrıca adalar, 17. yüzyıldaki haritalarda ve kayıtlarda da belirtilmiştir. Böylece Çin argümanları, egemenlik haklarıyla ilgili her türlü anlaşmazlık için önem keşif ve kontrol hususuna vurgu yapmaktadır. Çin tarihi kaynakları da Çin'in Paracel ve Spartly Adaları'nı ilk keşfeden ve kullanan ülke olduğuna dair değerlendirmeleri desteklemektedir.²⁶⁵

Çin'in güçlü bir donanmadan yoksun olması, Güney Çin Denizi'ndeki iddiasını 20.yüzyılın ikinci yarısına kadar düşük tutmasına neden olmuştur. Çin dış güvenlik politikasındaki değişim, Güney Çin Denizi'nin önemini arttırmış ve 1987 yılında daha güçlü şekilde iddialar savunulmuştur. 1992 yılında ise Güney Çin Denizi'nin çoğunu Çin karasuları olarak iddia eden ve Çin'in bölgesel iddiasını gerektiğinde askeri güçle savunacağını belirten Çin Karasuları ve Bitişik Bölge Kanunu'nu yayınlamıştır.²⁶⁶

Çin'in bir diğer önemli stratejisi ise 2010'lu yıllarda uygulamaya koyduğu Güney Çin Denizi'nde bulunan bazı kaynakları, deniz dibindeki tortuları taşıyarak yapay bir adaya dönüştürme girişimleri olmuştur. Çin'in bu yapay adaları oluşturma girişimleri hem bölgedeki komşu devletlerin tepkisini çekmiş hem de Amerika-Çin ilişkilerinin daha da gerilmesine yol açmıştır. Yapay adalar üzerine havaalanı ve önemli stratejik tesisler inşa eden Çin, askeri gücünü de bölgede arttırmıştır.²⁶⁷

ABD ise tüm ülkelerin açık denizlerden yeni ülkelerin 12 millik karasuları dışındaki bölgelerde serbest dolaşım özgürlüğünden faydalanması gerektiğini savunmaktadır. ABD için Güney Çin Denizi temel alındığında bu bölgelere engelsiz erişim hakkı, öncelikle ticaret açısından önemlidir. Bunun nedeni olarak bölgeden geçen 5 trilyon dolarlık ticaretin 1 trilyon dolarından fazlasının ABD ile yapılmasıdır.²⁶⁸

Nitekim ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton, 2010 yılında Vietnam'da gerçekleşen Asya Pasifik Bölgesel Forumu'nda Washington'un bölgesel barış ve

²⁶⁵ Tilman Pradt, **China's New Foreign Policy: Military Modernisation, Multilateralism and the 'China Threat'**, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016, pp. 145.

²⁶⁶ Tilman Pradt, **China's New Foreign Policy...**, pp.145.

²⁶⁷ Tural Bahadır, ABD'nin Asya-Pasifik Ekseninde Büyük Stratejisi ve Çin'in Dengelenmesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 11, Eylül - Aralık 2017, ss. 633.

²⁶⁸ Cemre Pekcan, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Krizinin Değerlendirilmesi", **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, Aralık 2017, ss. 67.

istikrarın, deniz güvenliğinin, engelsiz ticaretin ve serbest dolaşma özgürlüğünün önemine olan bağlılığını dile getirmiştir. Clinton, Güney Çin Denizi'ndeki hak iddialarının barışçıl çözümünü ABD'nin ulusal çıkarı olarak değerlendirmiş ve Washington'un "baskı olmadan çeşitli ihtilafli olan bölgelerde çözüm için işbirlikçi bir diplomatik süreci desteklediğini" belirtmiştir.²⁶⁹

Çin'in özellikle bölgede artan etkisi, Asya'daki ABD çıkarlarına karşı ciddi bir tehdit oluşturmaktadır. Washington'un Güney Çin Denizi'ndeki faaliyetlerinde azaltmaya gitmesi, Pekin'in bölgedeki etkisini de sağlamlaştırma niyetini arttırmaktadır. Çin'in başarılı bir şekilde bölgedeki varlığını ABD'den fazla arttırmayı sürdürmesi durumunda ASEAN'ın dengeleme stratejisi bozulabilir ve Pekin bir hegemonya kurma fırsatı yakalayabilir.²⁷⁰

ABD ise Doğu Asya'daki bölgesel rolünün azaltılmasını önlemek için Güneydoğu Asya ülkeleri ile daha proaktif yaklaşım benimsemektedir.²⁷¹ Nitekim Vietnam'ın, Tayvan'ın, Kamboçya'nın, Malezya'nın, Filipinler'in ve hatta Myanmar'ın ABD ile yakın ilişki içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Harita üzerindeki söz konusu ülkelerin oluşturduğu coğrafi hat, ilk ada zinciri olarak adlandırılan kavramı ortaya çıkarmıştır. ABD bu zincirle Çin'in hareket alanını kısıtlayarak bir çevreleme girişimi uygulama hedefindedir.²⁷²

Bu bağlamda Çin'in olası bir ABD çevrelemesine karşı bölgede askeri amaçlı yapay adalar oluşturması, Çin donanmasının varlığının bölgede artırılması gibi agresif faaliyetleri ve ABD'nin Çin'in yükselişini durdurma girişimi, iki ülkeyi Güney Çin Denizi bölgesinde karşı karşıya gelmesine neden olmuş ve zaten birçok ülkenin hak iddiaları nedeniyle karmaşıklaşan Güney Çin Denizi sorunu, ABD ve Çin ilişkilerinde içselleşmesiyle birlikte kısa vadede çözülemez duruma gelmiştir.

3.4.3. Kuzey Kore Sorunu

ABD-Kuzey Kore gerilimi, 1990'ların ortasından bu yana Kuzey Kore'nin nükleer silah araştırmalarını sürdürmesi ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrası nükleer

²⁶⁹ Hung Ming-Te and Tony Tai-Ting Liu, "Sino-U.S. Strategic Competition in Southeast Asia: China's Rise and U.S. Foreign Policy Transformation since 9/11", **Political Perspectives**, 2011 Vol. 5, No. 3, 2011, pp. 110.

²⁷⁰ Hung Ming-Te and Tony Tai-Ting Liu, "Sino-U.S. Strategic Competition...", pp. 113.

²⁷¹ Hung Ming-Te and Tony Tai-Ting Liu, "Sino-U.S. Strategic Competition...", pp. 113.

²⁷² Ersin Dedekoca, ABD-Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi, ss. 157-158.

silahların yayılmasını önleme konusunda daha fazla odaklanmasıyla yoğunlaşmıştır. Bu anlamda ABD-Kuzey Kore ilişkilerinin muhalif doğası açıkça dengesizdir. ABD tarafından Kuzey Kore, çok ciddiye alınması gereken, ABD ulusal çıkarlarına yöneltilen uluslararası bir tehdit ortamının bir parçasıyken ABD'nin gerçek varlığına yönelik bir tehdit olarak algılanmamıştır.²⁷³

2003 yılında ABD'nin talebi üzerine görüşmeler yapılmaya başlanmış ve Çin, Kuzey Kore nükleer meselesinde arabuluculuk yapmaya başlamıştır. Bölgesel güvenlik üzerinde doğrudan bir etkisi olan Kuzey Kore nükleer meselesinde Çin'in konumu da nükleer silahların yayılmasına karşı çıkmak şeklinde olmuştur. Arabulucu olarak Çin, başta ABD olmak üzere diğer kaygılı taraf ülkelerden Kuzey Kore'nin meşru güvenlik endişelerini ele almaları için rica ederken Kuzey Kore'den nükleer silahların gelişimini durdurmasını talep etmiştir. Ancak ABD ve Kuzey Kore arasındaki güvenlik kaygıları müzakerelerin sonuçsuz kalmasına neden olmuştur.²⁷⁴

Çin bu süreçte tarafları masaya getirmeye çalışmış ve Nisan 2003'ten 2007'ye kadar bir kez ABD ve Kuzey Kore ile birlikte Üçlü Görüşmeler'i, altı kez de Rusya, Japonya ve Güney Kore'nin de eklenmesiyle Altılı Görüşmeler'i gerçekleştirmiştir. Bu görüşmeler sonucunda nükleer sorunu bitirmeyi umut eden ortak bildirgeler yayımlansa da hiçbir zaman uygulanmamıştır.²⁷⁵

Dış politikasında diplomatik araçları ön plana çıkartan Obama, Kuzey Kore'ye yönelik "stratejik sabır" politikasını benimsemiş ve bu politika ile Pyongyang'ı Altılı Görüşmeler'e geri dönmesi için ısrar ederken diğer yandan Pyongyang'a silahların kısıtlanması ve yaptırımlar yoluyla baskı uygulamaktadır. Stratejik sabır politikasının diğer unsurları ise ABD'nin müttefikleri olan Japonya ve Güney Kore ile yakın koordinasyon oluşturma ve Çin'i Kuzey Kore konusunda daha sert bir çizgi çekmesine ikna etmeye çalışmaktır. Genel olarak ABD, doğru şartlar altında ilişkilerin normalleşmesi ve önemli yardımlar karşılığında Kuzey Kore'nin nükleer silahlarını tamamen yok etmesi için kapsamlı bir anlaşma paketi istemekte ancak görüşmelerden

²⁷³ Edward A. Olsen, U.S.-North Korea Relations: The Nuclear Issue, **Pacific Focus**, Vol.20, No.2, Fall 2005, pp. 53-55.

²⁷⁴ Fu Ying, The Korean Nuclear Issue: Past, Present, and Future- A Chinese Perspective, **John L. Thornton China Center - Brookings Institution**, Strategy Paper 3, May 2017, pp. 1-2.

²⁷⁵ Fu Ying, The Korean Nuclear Issue..., pp. 9.

önce nükleer faaliyetlerin dondurulmasını ve test edilmek üzere bir moratoryumda ısrar ettiklerini vurgulamaktadır.²⁷⁶

Çin ile Kuzey Kore arasında her ne kadar müttefiklik ilişkisi olsa da Pekin, kendi Kuzeydoğu sınırında güvenliğini istemekte ve bundan dolayı Kuzey Kore nükleer sorununu baskı yapmadan, aşamalı olarak çözüm getirmeye çalışmaktadır. ABD ise müttefikleri Güney Kore ve Japonya'nın güvenliğini tehdit etmekte olan ve dolayısıyla Kuzeydoğu Asya'nın istikrarına zarar veren Kuzey Kore nükleer sorununu bir an önce sonuca bağlamak istemektedir. Kuzey Kore'nin nükleer faaliyetlerini durdurma isteği ortak nokta olsa da Çin ile Güney Kore arasındaki çıkar uyumsuzluğu Kuzey Kore'ye karşı bir ortak tutumun şekillenmesine engeldir.²⁷⁷

3.4.4. İran Sorunu

1979 İslam Devrimi'ne kadar olan dönemde İran'ın nükleer politikası, Soğuk Savaş dönemi müttefik ilişkisi çerçevesinde ABD ve birçok Avrupalı devlet tarafından desteklenmiştir. İslam Devrimi sonrasında İran'ın nükleer faaliyetleri bir süre durdurulsa da "güvensizlik" algılamaları sonucunda nükleer faaliyetler yeniden şekillenmiştir.²⁷⁸ Fakat İslam Devrimi sonrası dönemde Batı ile ilişkilerin bozulması ve ABD'nin nükleer teknoloji ve malzeme transferini engelleme politikası sebebiyle İran için ciddi sorunlar ortaya çıkarmıştır. Bu dönemde Rusya ve Çin'in de İran'ın yanında olan tutumlar göstermesi ve oyuna dahil olmasıyla birlikte İran'ın kayda değer nükleer imkanlar geliştirmesine yardım etmişlerdir.²⁷⁹

11 Eylül 2001 tarihindeki terörist saldırılardan sonra İran'ın nükleer faaliyetleri, uluslararası ilişkilerde en çok tartışılan konulardan birisi haline gelmiştir. 2002 Ocak ayında ise Başkan Bush, kitle imha silahlarına sahip ülkeler listesinde Irak ve Kuzey Kore'nin yanı sıra İran'ı da saymış ve bu ülkeleri "şer eksenini" olarak nitelendirmiştir.²⁸⁰ Mart 2006'da açıklanan Amerikan Ulusal Güvenlik Strateji

²⁷⁶ Emma Chanlett-Avery, Ian E. Rinehart, Mary Beth D. Nikitin, North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation, **Congressional Research Service**, January 15, 2016, <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R41259.pdf> (Erişim Tarihi: 21.04.2018)

²⁷⁷ Erkin Ekrem, ABD - Çin İlişkileri Analizi: Çin Rakip mi Ortak mı?, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 18.01.2010, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/abd-cin-iliskileri-analizi-cin-rakip-mi-ortak-mi/123> (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

²⁷⁸ Gonca Oğuz Gök, Türk- Amerikan İlişkileri Ekseninde İran'ın Nükleer Faaliyetleri, Ed.: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İran**, Barış Platin Kitabevi, Ankara 2011, ss. 239-241.

²⁷⁹ Mustafa Kibaroğlu, İran'ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı'nın Tutumu: Şah'a Destek, Mollalara Yasak, Ed.: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İran**, Barış Platin Kitabevi, Ankara 2011, ss. 198.

²⁸⁰ Gonca Oğuz Gök, Türk- Amerikan İlişkileri Ekseninde..., ss. 242.

Belgesi'nde İran, öncelikli tehdit olarak tanımlanmış ve nükleer programın tamamen barışçıl amaçlar için olduğunu objektif bir şekilde kanıtlamamakla suçlanmıştır.²⁸¹

Böylece Obama'nın Başkan olmasıyla birlikte önünde duran en büyük potansiyel krizlerden biri olarak İran sorunu kalmıştır. Obama seçim kampanyası sırasında yaptığı açıklamalarda İran rejimine açık bir tercih sunacağını vurgulamıştır. Buna göre, eğer Tahran nükleer programını durdurur ve teröre destek vermeye son verirse, Dünya Ticaret Örgütü üyeliğine alınması gibi teşvikler kazanacaktır. Ancak İran uranyum zenginleştirmeye yönelerek sorun yaratmaya devam ederse, Obama yönetimi, İran üzerindeki ekonomik baskı ve siyasi tecridi arttıracaktır.²⁸²

Obama'nın 8 Nisan 2009 tarihindeki İran ile P5+1 arasındaki müzakerelere “tam katılımcı” olarak katılacağını uluslararası kamuoyuna duyurması müzakerelerin sürdürülmesini desteklemek adına önemli bir gelişme olsa da²⁸³ ABD, İran'ın nükleer programını engellemek için her türlü yaptırımın uygulanması konusunda da kararlıdır. Nitekim bu tutumunu 2010 yılındaki stratejik güvenlik raporunda İran'ı tehdit ederek açık bir biçimde ortaya koymuştur.²⁸⁴

Çin-İran ilişkileri ise ülke menfaatleri üzerine kurulmuştur. Çin 1999 yılından itibaren enerji konusunda daha bağımlı hale gelmiş ve giderek büyümesinden dolayı büyük miktarda enerji gibi strateji ham maddelere ihtiyaç duymaktadır. İran gibi stratejik enerji kaynağına sahip bir ülke de doğal olarak Çin için önemlidir. Çin ve İran arasında büyük miktarlarda enerji anlaşmaları olmasından dolayı da Çin, İran'ı uluslararası ortamda desteklemektedir.²⁸⁵

Bir taraftan Pekin ile yakın zamanda imzalanan enerji anlaşmalarının yanı sıra ticari, siyasi, askeri ve kültürel anlaşmalarla da ABD'nin uyguladığı ekonomik ve

²⁸¹ Kadir Sancak, 21.Yüzyılda Güvenlik Sorunları: Bir Tehdit Unsuru Olarak Nükleer Silahlar, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Vol. 6, No. 8, October 2013, ss. 504.

²⁸² Sema Emiroğlu, ABD diplomasisi Obama ile yenileniyor, Deutsche Welle Türkçe, 07.11.2008, <http://www.dw.com/tr/abd-diplomasisi-obama-ile-yenileniyor/a-3773184> (Erişim Tarihi: 28.04.2018)

²⁸³ Gonca Oğuz Gök, Türk- Amerikan İlişkileri Ekseninde..., ss. 263.

²⁸⁴ Kadir Sancak, 21.Yüzyılda Güvenlik Sorunları..., ss. 505.

²⁸⁵ Erkin Ekrem, ABD - Çin İlişkileri Analizi: Çin Rakip mi Ortak mı?, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 18.01.2010, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/abd-cin-iliskileri-analizi-cin-rakip-mi-ortak-mi/123> (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

siyasi ambargonun delinmesi, diğer taraftan Pekin vetosuyla BM kararıyla uygulanabilecek cezai tedbirlerin önlenmesiyle, Çin Tahran'a destek sağlamaktadır.²⁸⁶

Çin'in İran üzerindeki etkisinden dolayı, Obama yönetimi özellikle Çin'in İran'da nükleer silahların yayılmasını durdurmada oynayabileceği rol üzerinde odaklanmış ve bu konunun çözümü için Çin ile ilişkilerin önemine vurgu yapmıştır. Ayrıca Obama, Çin Devlet Başkanı Hu'yu İran'ın nükleer programı konusunun ABD'nin temel çıkarı olduğuna ikna etmeye çalışmış ve Çin, umulduğu üzere ABD'nin temel çıkarlarının dikkate alırsa bu konuda karşılığın verilebilmesi için Pekin'e ihtiyaç duyulduğunu aktarmıştır. Nitekim 10 Haziran 2010'da Çin, BM Güvenlik Konseyi'nin İran'a karşı yaptırım uygulaması kararına destek vermiştir.²⁸⁷

Çin ekonomik ve siyasi yükselişini devam ettirebilmesi için herkesten çok istikrarlı uluslararası bir ortama ihtiyaç duyduğundan dolayı nükleer silahların yayılmasını engelleme konusunda daha akılcı ve sorumlu davranması kendi ulusal çıkarları lehinedir. Bu durum, Çin'in enerji ikmal yollarının çeşitlenmesi bakımından stratejik öneme ve ihtiyacı olduğu enerjiye sahip İran ile, İran nükleer programı yüzünden sorun yaşamak istemediği en önemli ticaret ve ekonomik ortağı olan ABD ve Avrupa devletleri arasında ince ayarın sağlanmasına yönelik politika geliştirmesini zorunlu kılmıştır.²⁸⁸

Çin ve İran'ın hem enerji hem de mal ve hizmet ticaretindeki artan ilişkilerinin ve derinleşen ekonomik ilişkilerinin yanı sıra Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin (Belt and Road Initiative, BRI) bir parçası olarak gördüğü İran ile yakınlaşması, Obama'nın İran'a karşı politikalarını zorlaştırmaya yönelik bir hamle olsa da bu hamle, nükleer anlaşmaya varılmasını engellememiştir. Nitekim 14 Temmuz 2015'te Çin'i de içeren P5+1 grubu, İran ile Kapsamlı Ortak Eylem Planı'nı imzalamıştır. Bu anlaşma, Tahran'a karşı uluslararası ekonomik yaptırımların kademeli olarak kaldırılması karşılığında İran'ın nükleer silahlara giden yolları ortadan kaldırarak nükleer programının limitlerinin belirlenmesi sağlanmıştır.²⁸⁹

²⁸⁶ Ramazan İzol, İran-Çin İlişkilerine Temel Bir Bakış, Ed.: Sanem Özer-Senem Atvur-Ramazan İzol, **21. Yüzyılda Asya – Pasifik: Bölgesel Politikalar – Uluslararası Sorunlar – Yeni Aktörler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, ss. 136.

²⁸⁷ Robert G. Patman- Timothy G. Ferner, Paul Kennedy's Conception..., pp. 69.

²⁸⁸ Ramazan İzol, İran-Çin İlişkilerine Temel Bir Bakış, ss. 148.

²⁸⁹ Robert G. Patman- Timothy G. Ferner, Paul Kennedy's Conception..., pp. 71.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. SİSTEME UYUM SAĞLAYAN ÇİN'İN ABD İLE REKABETİ

4.1. Çin'in Atılımları

4.1.1. Ekonomik Atılım

Ekonomik dinamikler bağlamında Çin, küresel ekonomideki büyüme ivmesinin amiral gemisi ya da küresel ekonomi politik sistemi kendi çıkarları etrafında yeniden şekillendirme potansiyeli taşıyan ve küresel bir ekonomik süper güç olma yolundaki yükselen bir güçtür.²⁹⁰

1978 yılından beri dışa açılmakta olan Çin, dünya ekonomisinin önemli bir oyuncusu haline gelmiştir. 2010 yılında Çin'in GSYH'sı Japonya'yı geçerek Amerika'nın ardından ikinci sıraya yerleşmiştir. Çin ayrıca 2011'de dünyanın en fazla ihracat yapan ekonomisi olmuştur. Çin ekonomisi 1980'li yıllarda büyüme oranı %9,6, 1990'lı yıllarda %10 ve 2000-2010 arasında %10,3 olarak gerçekleşmiştir.²⁹¹ 2015'ten sonra ise Çin'in ekonomik büyüme hızı düşmüş ancak yine de diğer güçlü ekonomilerden daha yüksek oranda büyümüştür. 2013-2017 arasında ortalama %7 oranında büyüyen Çin, 2017 yılında ise %6,9 oranında büyümüştür. Dünya Bankası verilerine göre 2016 yılında Çin, 11.119 trilyon dolar GSYH ile dünyanın en büyük ikinci ekonomisi olarak yer alırken ABD ise 18.624 trilyon dolar ile ilk sırada bulunmaktadır. Çin'in Asya'daki rakipleri olan Japonya 4.940 trilyon dolar ile üçüncü, 2.263 trilyon dolar ile Hindistan yedinci sırada bulunmaktadır.²⁹²

Çin'in ekonomik olarak güçlü duruma gelmesinin arka planında Deng Xiaoping'in ülke ekonomisini dışa açmasının ve ekonomi politikalara ağırlık veren bir strateji izlemesinin büyük etkisi vardır. Nitekim Deng ülkesinin ulusal stratejisini Dört Modernleşme (tarımda, sanayide, bilim ve teknoloji, savunmada) adı altında, savunmaya en alt düzeyde öncelik vererek belirlemiştir. ABD destekli tüm büyük

²⁹⁰ Sadık Ünay, Diyalogtan Rekabete: Küresel Ekonomi Politik Sistemde Çin, Ed.: K. Ali Akkemik, Sadık Ünay, **Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi: Japonya, Çin ve Güney Kore'de Kalkınma, Siyaset ve Jeostrateji**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2015, ss. 263.

²⁹¹ K. Ali Akkemik, "Çin'de Bir Finans Krizi Beklemeli Miyiz? Japonya'dan Alınacak Dersler", Ed.: K. Ali Akkemik, Sadık Ünay, **Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi: Japonya, Çin ve Güney Kore'de Kalkınma, Siyaset ve Jeostrateji**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2015, ss. 298.

²⁹² World Bank, GDP (current US\$), 2016, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2016&locations=CN-US&start=2016&view=bar&year_high_desc=true (Erişim Tarihi: 14.01.2018)

kalkınma kurumlarını yıkma veya yenilgiye uğratmaya çalışmak yerine Çin, zaman içerisinde neredeyse tamamına (IMF, Dünya Bankası, Asya Kalkınma Bankası ve diğerlerine) üye olarak katılmıştır. Çin ideoloji ve köken farkı olmaksızın başta Batılı sanayileşmiş demokrasilerden işe yarar herşeyi ithal etmiştir. Bunun sonucunda gelen küreselleşmeyle Çin ekonomisi dış ticarete ve yabancı yatırımcılara bölgedeki en etkili ekonomisi olan Japonya'dan daha fazla açılmıştır.²⁹³ Böylece Çin yüksek büyüme oranlarına ulaşmıştır. Ancak Çin'in büyüme oranının çoğunlukla ihracata ve uzun vadede sürdürülmez olan doğrudan yabancı yatırımcılara dayanması ekonomik yapısında ciddi eksikliklere de neden olmaktadır. Bu nedenle, uzun vadede ekonomik büyüme hedeflerine ulaşmak için Çin'in iç tüketimini canlandırılmasına dayanan ekonomik kalkınma stratejisi benimsemesi gerekmiştir.²⁹⁴

Küresel ekonominin içinde bulunduğu durum da Çin'in ekonomik olarak güçlenmesini sağlayan bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim 1998 Asya finansal krizinden güçlenerek çıkan Çin, ucuz iş gücü, iş disiplini, istikrarı ve Asya'nın iki büyük finansal merkezi olan Hong Kong ve Macau'nu da bünyesine katmasıyla ekonomik anlamda güçlenmiştir. Kriz sonrasında Japonya'nın içe dönmesi ve bölgesel politik sorunlarla ilgilenmemesi Çin'in Doğu Asya'da bölgesel güç olmasını sağlamıştır. Böylece küresel ekonomiyi etkileyecek bölgesel ekonomik ve askeri güç haline gelen Çin, dünya ekonomisinde ve siyasetinde önemli bir yer edinmiştir.²⁹⁵ 2008 finansal krizinden sonra ise dünya finansal piyasasının istikrara kavuşturulmasında önemli rol oynamıştır. Özellikle 2008 ve 2009 yılları sonundaki ilk üç zirve boyunca finansal krizi, daha önce görülmeyen skalaya indirilmesinde katkıda bulunmuş ve küresel yönetimdeki yeni temel platform olan G20'nin temel üyelerinden biri olmuştur.²⁹⁶

Çin, her ne kadar yüksek büyüme oranları ile küresel ekonomi içinde kilit aktörler arasına girse de yukarıda belirtilen rakamlarda görüldüğü gibi son yıllar içerisinde büyüme hızında bir yavaşlama mevcuttur. Çin ekonomisindeki bu

²⁹³ William H. Overholt, **Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü**, Efil Yayınevi, Ankara 2008, ss. 102-103.

²⁹⁴ Jitaru Loredana, Popescu Lorena Florentina, *China's Rise and Its Implications for the Global Economy*, **Ovidius University Annals, Series Economic Sciences**, 2017, Vol. 17 Issue 1, p. 48.

²⁹⁵ Barış Adıbelli, **Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni**, s.111.

²⁹⁶ He Yafei, *China's New Role in Global Governance: Shaping the Emerging World Order*, **China Quarterly of International Strategic Studies**, Vol. 3, No. 3, p. 346.

yavaşlamanın nedeni nispeten zayıf bir dünya ekonomisinin bir sonucu olarak döngüsel olduğu kadar büyük bir kısmı yapısal ve köklüdür. Çin'in ekonomik büyümesi düşük işgücü maliyetine, elverişli bir demografik yapıya, uluslararası ticarete açıklık ve doğrudan yatırım dahil piyasa odaklı kurumsal reformlar dizisine dayanmaktadır. Son dönemde ise Çin'de işgücü maliyeti artmış ve OECD dışı ekonomilerin çoğundan daha yüksek hale gelmiştir. Örneğin Çin'deki işgücü maliyeti, neredeyse aynı büyüklükte işgücüne sahip bir ekonomi olan Hindistan'daki işgücü maliyetinin yaklaşık üç katı kadardır.²⁹⁷

Bu ekonomik yavaşlamayı tersine çevirmek için Çin, ulusal ve uluslararası yatırımlara hız vermiştir. 2015 yılında ilan edilen “Made in China 2025” projesiyle birlikte Çin, endüstrisinin rekabet gücünü arttırma, Çin markalarını teşvik etme, girişimciliği ve inovasyonu arttırma, yabancı teknolojiye olan bağımlılığı azaltma ve çeşitli teknolojilerin üretiminde küresel çapta baskın konuma gelmeyi amaçlamaktadır.²⁹⁸ Nisan 2017’de ise Çin hükümeti, Pekin’in 100 kilometre güneydoğusundaki bölgeye yaklaşık üç New York eyaleti büyüklüğünde yeni bir ekonomik bölge alanı inşa etme planını duyurmuştur. “Xiong’an New Area” adlı yeni proje ile Çin, dünya standartlarında, yeşil, modern ve akıllı bir şehir oluşturmaya yanı sıra inovasyon gelişimi açısından da önemli bir alan yaratmaktadır. Çin’in bu projeye önümüzdeki on yıl boyunca 400-600 milyar dolar yatırım yapması beklenmektedir.²⁹⁹ Bunlarla birlikte Çin’in birçok uluslararası projeleri ve yatırımları bulunmakta olup, bu girişimler daha çok ekonomisi için elzem olan enerjiyi ithalat ettiği bölgelerde yoğunlaşmaktadır.

Özellikle Çin’in enerji konusunda dışa bağımlılığı her geçen yıl artmaktadır. Çin’in ekonomik büyümesi aynı zamanda Çin’in yakın çevresinde ve dünyada enerji kaynaklarına ulaşması ve bu kaynakları elde etmesini zorunlu kılmış ve bu çerçevede Güney Amerika, Afrika, Orta Doğu, Orta Asya ve Rusya’dan enerji ithalatını sürekli

²⁹⁷ Shang-Jin Wei, Zhuan Xie, Xiaobo Zhang, From “Made in China” to “Innovated in China”: Necessity, Prospect, and Challenges, **Journal of Economic Perspectives**, Volume 31, Number 1, Winter 2017, p. 49.

²⁹⁸ Wayne M. Morrison, China’s Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, **Congressional Research Service**, February 5, 2018, p. 47. <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf> (Erişim Tarihi: 22.01.2018)

²⁹⁹ Allan Zhang, G. Bin Zhao, China Economic Quarterly Q1 2017: What to expect from Made in China 2025 and China’s first Belt and Road Forum, PwC CN, May 2017, p.11, <https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/china-economic-quarterly-may-2017.html> (Erişim Tarihi: 01.02.2018)

arttırmıştır. Bu enerji ithalini özellikle deniz yolu ile gerçekleştiren Çin için sadece enerji ithalatının %85'nin geçtiği Malakka Boğazı değil aynı zamanda deniz ticareti açısından önemli olan Hint ve Batı-Pasifik Okyanusu bölgeleri de deniz geçişlerinin güvenliği konusunda önemli hale gelmiştir.³⁰⁰ Çin 1993'te ABD'nin ardından en büyük petrol ithalatçısı olmuştur. 2002 yılından bu yana ise yıllık petrol tüketimi %8 oranında artmaktadır. 2011'de ilk kez ham petrole bağımlılık konusunda ABD'yi geçmiştir. Uluslararası Enerji Ajansı, 2030 yılına kadar Çin'in petrol talebinin 16 milyon varil ve ithalatının ise 12 milyon varile ulaşacağını tahmin etmektedir.³⁰¹

Enerji arz güvenliği günümüzde ulusal ve uluslararası güvenliğin bir parçası haline gelmiş ve ek olarak bu olguya petrol ve doğalgaz boru hatlarının güvenliği de eklenmiştir. Özellikle Amerikan deniz gücünün gölgesinde Orta Doğu'daki enerji güvenliği konusunda Amerika-Çin arasında yaşanan rekabet Çin'i Hazar Havzası, Angola, Sudan, Endonezya, Kanada, Peru, Kolombiya, gibi yeni tedarikçilere yönlendirmiştir.³⁰²

Böylece Çin için ekonomik büyüme enerji tedarikine, enerji tedarikinin güvenliği de askeri yeterliliğe bağımlıdır. Çin'in ekonomik gelişimi enerji ihtiyacını arttırmakta ve artan enerji ihtiyacı ile birlikte dışa bağımlılık konusu da Çin'in savunmasız kalmasına neden olmaktadır. Çin her ne kadar enerji ithalat ve geçiş noktalarını çeşitlendirmeye çalışsa da ABD'nin geçiş noktalarındaki askeri varlığı Çin için tehdit oluşturmaktadır. Bu sebeple askeri modernizasyonunu ve harcamalarını arttıran Çin bir yandan güvenliğini sağlarken diğer yandan “barışçıl yükselme” politikasını baltalamaktadır. Çin'in askeri harcamalarını arttırması en başta ABD olmak üzere bölge ülkelerinde huzursuzluk yaratıp gerilimi arttırmış ve bölgenin dengesiz çok kutuplu düzenini iyice derinleştirmiştir. Çünkü Asya-Pasifik'teki pek çok ülke, hak iddiası konusunda Çin ile de karşı karşıya geldiğinden dolayı ekonomik olarak bozulan dengenin yanı sıra askeri olarak da dengenin bozulmasını istememektedir. Bu sebeple Çin, büyüyen ekonomisini sadece askeri kaynağa değil

³⁰⁰ Tural Bahadır, ABD'nin Asya-Pasifik..., ss. 628.

³⁰¹ David Shambaugh, **China Goes Global: The Partial Power**, Oxford University Press, New York 2013, p.128.

³⁰² Ersin Dedekoca, **Ekonomik-Politik Pencereden ABD-Çin İlişkileri; Eski Dünyaya Yeni Düzen**, Barış Platin Yayınları, Ankara 2011, ss. 148-150.

bölgede kendine karşı ittifakları engellemek amacıyla yumuşak güç odaklı kaynaklara ayrılarak gelişmeye devam etmektedir.

4.1.2. Askeri Atılım

Stratejik güvenlik açısından Çin dünyanın en tehlikeli bölgesinin ortasındadır. Çin'in dört tarafı (Rusya, Kuzey Kore, ABD, Hindistan, Pakistan) nükleer silahlar ve orta ile kıtalararası füzeler tarafından kuşatılmış durumdadır. Bunun yanında Çin'in çevresinde, Japonya, Güney Kore, Tayvan, Tayland ve Kazakistan gibi potansiyel nükleer güce sahip olan ülkeler de söz konusudur. Asya Pasifik'te savaşa neden olabilecek Kuzey Kore sorunu, Tayvan sorunu ve Spratly ile Paracel adaları sorunu Çin'i direkt ilgilendirmektedir. Ayrıca, sınır bölgesi ihtilafları da söz konusudur. Yükselen Çin'in kendi egemenliği ve toprak bütünlüğünü korumakla birlikte dünyaya yayılmış ekonomik güvenliğini sağlaması ve bundan dolayı küresel ve bölgesel güçlerle mücadele etmesi gerekmektedir. Bütün bu çıkarları koruyabilmek için güçlü bir orduya ihtiyaç duymaktadır.³⁰³

Çin'in askeri gücü olan Halkın Kurtuluş Ordusu (PLA), 1991'deki Körfez Savaşı ile birlikte modern savaş için gerekli olan büyük ölçekli askeri yeteneğini üstlenecek fonların ve siyasetin olmadığını farketmiştir. Körfez Savaşı ayrıca PLA'nın modernleştirilmesinde de etkili olmuştur. Özellikle hava ve deniz kuvvetlerinde Çin askeri teknolojisini yenilemek için en gelişmiş Sovyet yapımı askeri donanım satın alarak acil adımlar atmıştır. Çin, Avrupa'dan da askeri teknoloji edinmeye çalışmış ancak Tiananmen Meydanı'ndaki olaylar sonrası Çin'e uygulanan yaptırımlar sonucunda bu gerçekleşmemiştir.³⁰⁴ Çin her ne kadar askeri kaynaklarını geliştirse de caydırıcılık etkisinin olmayışını 1995-1996 Tayvan Boğazı krizinde anlamıştır. Temel zayıflığını açığa çıkaran bu olay sonrasında Çin, egemenliğine yönelik dış tehditlere karşı savunma yeteneğini geliştirmek için daha ciddi bir şekilde asker modernizasyonu başlatmıştır.³⁰⁵ Nitekim Çin, askeri modernizasyon faaliyetlerini çeşitli hedefler

³⁰³ Erkin Ekrem, Çin'in Savunma Bütçesi ve Asya'da Silahlanma Yarışı, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 15.03.2012, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/cinin-savunma-butcesi-ve-asyada-silahlanma-yarisi/1067> (Erişim Tarihi: 08.02.2018)

³⁰⁴ Robert Farley, What Scares China's Military: The 1991 Gulf War, The National Interest, November 24, 2014, <http://nationalinterest.org/feature/what-scares-chinas-military-the-1991-gulf-war-11724> (Erişim Tarihi: 15.02.2018)

³⁰⁵ China Power Team, "What does China really spend on its military?" China Power, December 28, 2015. <https://chinapower.csis.org/military-spending/> (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

üzerine geliştirmeye başlamıştır. İlk hedef olarak Çin, küresel bir güç haline gelmeye çalışırken, büyüyen ekonomik, kültür ve diplomatik “yumuşak gücü” ile orantılı bir şekilde artan bir “sert güç” yani askeri güç istemektedir. İkincisi Güney Çin Denizi’ndeki bölgesel iddiaları veya enerji tedariği ve ticaret için hayati olan yerel deniz iletişim hattının (SLOCs) korunması gibi bölgesel stratejik çıkarlarını savunmaya ve geliştirmeye yönelik bir askeri güç istemektedir. Üçüncü olarak Tayvan’a baskısını devam ettirmek için askerini gücünü arttırmak istemektedir. Dördüncü olarak dünyada artan çıkarlarını savunmak ve barışçıl operasyonlar, insani yardım sağlama gibi faaliyetleri gerçekleştirecek şekilde savaş dışındaki operasyonlar (MOOTW) kapasitesini arttırmak istemektedir. Böylece Çin, Asya-Pasifik’te artan Amerikan askeri varlığını azaltmak ve bölgede ABD’yi dengelemek için askeri gücünü arttırmak istemektedir.³⁰⁶

1997’de askeri harcamaları Japonya ve Güney Kore’ye kıyasla daha az ve Tayvan ile paralel olarak 10 milyar dolar seviyesinde olan Çin’in, 1997 yılı sonrasında askeri harcamalarında büyük bir hızla artış başlamıştır. Bunu sağlayan en önemli faktör ise Çin’in ekonomisinin yükselmesiyle birlikte GSYH’ında artması ve askeri harcamalara ayrılan bütçeye daha fazla pay düşmesidir. 1998-2007 yılları arasında Çin ekonomisi yıllık ortalama %12,5 oranında büyürken savunma harcamaları yılda ortalama %15,9 büyümüştür. Askeri gücündeki bu önemli artışlar aynı zamanda Çin’i daha savunmacı ve gizemli hale getirmiştir. Buna sebep olarak, askeri harcamalarına dair bilgilerini diğer ülkelerin istihbaratına vermek istememesini ve barışçıl yükselme politikasına zarar gelmemesini sağlama isteğini gösterebiliriz. Çin 2008’de ise İngiltere’yi geçerek ABD’nin ardından en büyük askeri harcama yapan ikinci devlet olmuştur. PLA için Çin’in yeni bütçesi, Japonya, Fransa, İngiltere gibi büyük askeri harcamalar yapan ülkelere göre üç kat fazla, Asya’daki yükselen rakibi Hindistan’a göre ise yaklaşık dört kat fazladır. Bununla birlikte ABD’nin yanı sıra üç basamaklı bir savunma bütçesine sahip tek ülkedir. Nitekim 2015 yılında Çin’in askeri bütçesi 145 milyar dolara ulaşmıştır.³⁰⁷ 2017 yılında Çin’in savunma bütçesi ABD’nin

³⁰⁶ Richard A. Bitzinger, “Modernising China’s Military, 1997-2012”, *China Perspectives*, 2011/4 | 2011, pp. 7-15.

³⁰⁷ Richard A. Bitzinger, China's Double-Digit Defense Growth: What It Means for a Peaceful Rise, *Foreign Affairs*, March 19, 2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-03-19/chinas-double-digit-defense-growth> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

yaklaşık dörtte birine ulaşırken Çin 2018 yılı için, bir önceki yıla göre %8,1 artış yaparak savunma bütçesini 175 milyar dolar olarak açıklamıştır.³⁰⁸

Çin askeri modernizasyon olarak son dönemde önemli atılımlar yapmıştır. 2017'in Nisan ayında PLA, ilk yerli uçak gemisini denize indirmiş ve ardından Haziran ayında birinci sınıf güdümlü füze destroyeri olarak nitelendirdiği yeni nesil 10 bin tonluk savaş gemisini denize indirmiştir. Temmuz ayında ise PLA resmi olarak Cibuti'deki ilk denizasıırı askeri üssünü açmıştır. Mart 2018'de Çin, en yeni savaş uçağı J-20'nin savaşa hazır durumda olduğunu ve 2018 yılı içerisinde kıtalar arası balistik füzesi Dongfeng-41'inde PLA'nın envanterine gireceğini açıklamıştır. Her biri bağımsız olarak hedeflenebilen 10 adet nükleer savaş başlığı taşıyabilen Dongfeng-41, 15 bin kilometre menzile sahip olacak ve böylece Çin envanterindeki en uzun menzile sahip füze olacaktır. Bu balistik füze Center for Strategic and International Studies (CSIS)' e göre 30 dakika içinde ABD anakarasına vurabilecektir.³⁰⁹

Çin'in askerî modernizasyona hız vermesi, özellikle deniz ve hava kuvvetlerinin kapasitesini artırması, Çin ile bölge ülkeleri arasında “güvenlik ikilemi” yaratmakta ve bölge ülkeleri kendi güvenliklerini sağlamak için askerî güçlerini artırmaktadır. Ayrıca yükselen Çin, bölgesinde henüz “ortak ürün” ve bölge ülkelerine güven veren, aynı zamanda kendi tarafına çekme etkisi olan yumuşak güç oluşturamadığı için yükselişle birlikte gelen güvenlik kuşkusunu giderememektedir.³¹⁰

Tüm bunlara rağmen Çin, askeri kabiliyeti ve kalitesi konusunda ABD ile arasındaki güç dengesizliğini tam olarak değiştirememiştir. Nitekim PLA her açıdan ABD ordusunun hala çok gerisindedir. Elbette bunda en büyük etkenin askeri bütçeler arasındaki devasa farkın oluşturduğunu söyleyebiliriz.³¹¹ Çin, bu farkı kapatmaya başlasada, bütçesinde yaptığı her atışın aynı zamanda güvenlik sorunlarına da yol

³⁰⁸ “China raises 2018 military budget by 8.1 percent”, 04 March 2018, CNBC International, <https://www.cnbc.com/2018/03/04/china-raises-2018-military-budget-by-8-point-1-percent.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2018)

³⁰⁹ Brad Lendon, China boosts military spending 8% amidst ambitious modernization drive, CNN International, 6 March, 2018, <https://edition.cnn.com/2018/03/04/asia/chinese-military-budget-intl/index.html> (Erişim Tarihi: 06.03.2018)

³¹⁰ Erkin Ekrem, Çin'in Askeri Harcamaları ve Doğan Endişeler, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 31.03.2011, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/cinin-askeri-harcamaları-ve-dogan-endiseler/783> (Erişim Tarihi: 08.02.2018)

³¹¹ Mustafa Tüter, **Çin Gücü : Statükoya Karşı Yeni Güç Arayışları**, Kopernik Kitap, İstanbul 2018, ss. 121.

açtığından dolayı askeri harcamalarında tedbirli artışlar yapmaya mecbur kalmakta ve oluşturduğu stratejik projelerle diğer ülkelerin tepkisini çekmeden en iyi şekilde ulusal güvenliğini korumak istemektedir.

4.1.3. Stratejik Atılım

Asya-Pasifik bölgesinde deniz yolları ise 90'lardan itibaren giderek daha çok önem kazanmaya başlamıştır. Hemen hemen tüm ülkelerin denize ve okyanusa kıyısının bulunması bu konudaki en önemli etkidir. Asya-Pasifik ülkelerinin hem ticaret hem de enerji yollarının büyük bir kısmı denizlerden geçmektedir. Bölgede etkin bir güç olabilmenin yolu da denizlerdeki hakimiyet ile doğru orantılıdır. Bu bağlamda, son dönemlerde bölgede hem denizlerde hem de okyanuslarda ülkelerarası rekabetin giderek arttığını söylememiz mümkündür.³¹² Bundan dolayı Asya-Pasifik bölgesi, ekonomik olarak dünyanın en dinamik bölgesi olduğu gibi aynı zamanda güç dengesizliğinin bulunduğu bir bölgedir.

Asya Pasifik bugün dünyadaki yıllık GSYH'nin dörtte birinden fazlasını oluşturmaktadır. Pek çok analist, gelecek yıllarda da küresel ekonomik güç dağılımındaki Asya-Pasifik bölgesine doğru pozitif yönde olan eğilimin devam etmesini ve güç merkezinin Atlantik'ten Pasifik'e doğru jeostratejik değişimi iddialarının gerçeğe dönüşmesi beklemektedir. Gerçekten de agresif ulusal ekonomik kalkınma politikaları, iyi organize edilmiş sanayi üretim merkezleri ve ulaşım araçları, işgücü fazlalığı, operasyonel, entelektüel ve mühendislik stratejilerinin oluşturduğu altyapılarla birlikte Asya Pasifik bölgesi, doğrudan yabancı yatırım, ticaret, imalat ve diğer birçok büyük ticari operasyon için en cazip yerlerden biridir. Basitçe söylemek gerekirse, Asya-Pasifik, gelişmekte olan Pasifik Yüzyılı'nın ekonomik güç merkezi olmaya hazırlanmaktadır.³¹³

Çin ise yakaladığı yüksek büyüme oranları ve buna bağlı olarak genişleyen ekonomisiyle Asya Pasifik bölgesinin ekonomi konusunda dinamosu konumundadır. Çin, ekonomik bir çekim alanı yaratarak hem bölge ülkelerini kendisiyle işbirliğine

³¹² Ömer Atagenç, Asya-Pasifik Bölgesinde Deniz Yollarının Artan Önemi ve Güney Çin Denizinde Vietnam - Çin Gerginliği, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, 20.03.2012, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=391&konu=24> (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

³¹³ David Lai, *Asia-Pacific: A Strategic Assessment*, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, Carlisle, PA, May 2013, pp. 2.

ikna etmekte hem de diğer büyük ekonomilerle oluşturduğu ticaret ilişkisiyle Asya Pasifik'in güçlenmesini sağlamaktadır. Ancak daha önce bahsettiğimiz gibi Çin ekonomisinin gelişmesi enerji ithalatına çok fazla bağımlı olması Çin için büyük bir sorundur. Bu sorun ise Çin'i enerji güvenliğini oluşturma noktasında harekete geçirmiştir.

Özellikle ABD donanmasının bölgede bulunmasından dolayı enerji konusundaki derin endişeler başta Çin'i önlem almaya zorlamıştır. Ayrıca Japonya ve Hindistan'ında deniz kuvvetlerini arttırmalarıyla enerji güvenliği kritik önem taşımaya başlamıştır. Bu hamlelerle birlikte boru hatlarının rotalarının belirlenmesi ve petrol saha ve şirketlerinin satın alınmasında bir rekabet başlamıştır. Hindistan'ın askeri planları açıkça kaynaklar konusunda Çin'le meydana gelebilecek muhtemel bir deniz savaşına göre şekillenmiştir. İhtilafı deniz yatağının önemli petrol sahaları içerdiğine inanıldığı için donanma ve enerji rekabeti birbirini tetiklemiştir. Güneydoğu Asya ülkeleri ve Çin'in aksine Japonya bugüne kadar hiçbir sınır ihtilafında (Rusya, Güney Kore, Çin ve Tayvan ile) taviz vermeye istekli olmamıştır.³¹⁴ Çin'in enerji güvenliğini tehdit eden bu tehlikeler, Çin'e enerji geçiş yollarına askeri anlamda daha fazla yatırım yaptırırken, enerji kaynaklarına erişim ve sorunsuz bir şekilde ithal edebilmek için stratejik olarak yeni girişimler başlatmasını da gerektirmiştir. Bundan dolayı İnci Dizisi Projesi ve Kuşak ve Yol Girişimi'ni enerji güvenliğini oluşturma hususunda ele alırken aynı zamanda “Çin Yükselişi”nin ilk ciddi adımları olarak görmemiz mümkündür.

4.1.3.1. İnci Dizisi Projesi

Bazı analistler Çin'in “İnci Dizisi” olarak bilinen bir stratejiyi takip ettiğini iddia etmektedir. Mahancı bir strateji temeline dayanan ve aslında Kuzey Hint Okyanusu genelinde bir deniz üsleri zincirinin inşa edilmesini öngören bu strateji, Hint Okyanusunu potansiyel olarak hükmetmek ve Çin'in ticari güzergahını korumak amacıyla oluşturulmuştur. Ancak bazı analistler ise PLA donanmasının (PLAN) sadece sınırlı amaçlar için bu limanları kullanacağını savunmuşlardır. Son on yıldan fazla süredir güvenlik analistleri Çin destekli liman projeleri, Hint Okyanusu

³¹⁴ William H. Overholt, *Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü*, ss. 52.

üzerindeki deniz üsleri veya “İnci Dizisi” diye adlandırılan planın geliştirilmesini Pekin’in toplu planının bir parçası olarak görmüşlerdir. Hint Okyanusundaki bir deniz yolu inşaatı daha önce buraya egemen olan ABD ve İngiltere tarzı bir deniz gücü egemenliğine izin verecektir.³¹⁵

Gerçekten de Mahancı stratejiyi incelediğimiz zaman Çin’in deniz stratejisini bu temel üzerinden inşa edildiğini görmekteyiz. Mahancı stratejisi, Alfred Mahan’ın Deniz Hakimiyeti Teorisi’nden hareketle oluşturulmuş olan bir stratejidir.

Mahan, deniz ticaretinin büyük bir iktidarın refahı için zaruri olduğunu da düşünmektedir. Mahan’a göre düşmanla rekabet ederken kendi ticaretini korumanın en iyi yolu, deniz hakimiyetini sürdürecektir bir savaş gemisi filosu oluşturmaktır. Diğer argümanı ise deniz üstünlüğüne sahip bir ulusun, askerî açıdan seçkin olan ülkeleri yenebileceğidir.³¹⁶

Mahan ayrıca stratejik öneme sahip dar su yollarının kontrolünün büyük güç statüsü için hayati olduğu sonucuna varmıştır. Mahan’a göre:

- Denizler karalara göre çok daha iyi hareket kabiliyeti ve ulaşım sağlamaktadır.
- Denizcilik gücü dünya rezervlerinin daha büyük bir bölümü ile irtibatlıdır.
- Denizcilik gücü; Süveyş Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Babülmendep Boğazı, Türk Boğazları, Tayvan Kanalı, Kore Kanalı, Hürmüz Boğazı, Florida Boğazı, Yukatan Boğazı, Malakka Boğazı gibi kritik noktaları kontrol altında tutarak dünya ticaretine hâkim olabilir.³¹⁷

Bu teoriden hareketle ABD donanmasının hayati deniz noktalarında varlığı ve Çin’inde ticaretinin büyük bölümünü deniz yoluyla yapması nedeniyle deniz ticaretini güvence altına almak isteyen Çin’in bunu sağlamak için İnci Dizisi Projesi’ni uygulamaya çalıştığını söyleyebiliriz. Ayrıca Rusya ya da Orta Asya’dan güvenilir petrol veya doğalgaz boru hatları geliştirme konusunda çok az başarılı olması ve

³¹⁵ David Brewster, Silk Roads and Strings of Pearls: The Strategic Geography of China’s New Pathways in the Indian Ocean, **Geopolitics**, Volume 22, Issue: 2, August 2016, pp. 10-11.

³¹⁶ Jon Sumida, Alfred Thayer Mahan, Geopolitician, **Journal of Strategic Studies**, Volume 22, Issue 2-3, 1999, pp. 39.

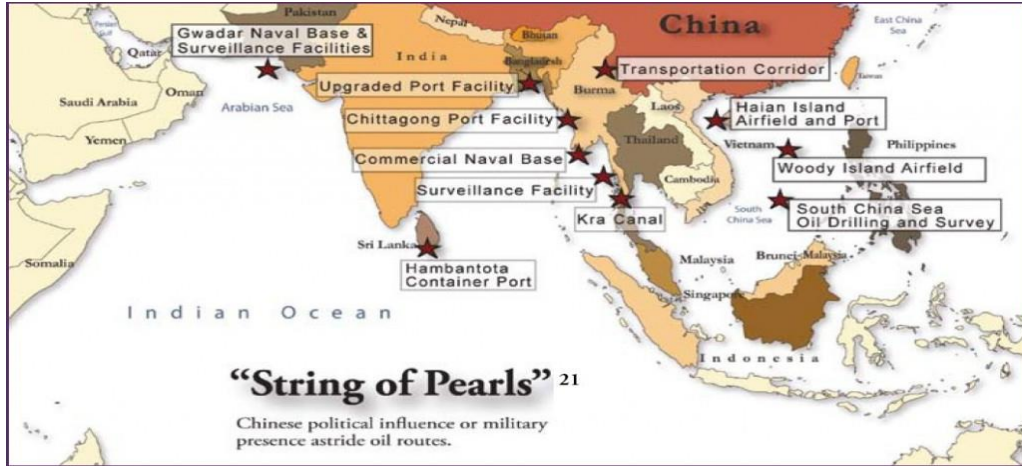
³¹⁷ Mustafa Kocakener, Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler, Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 07.09.2015, ss. 6. http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/19571/amerikan_dis_politikasinda_jeopolitik_teoriler_ve_pratikler (Erişim Tarihi: 06.04.2018)

ekonomi politikasının enerji politikasına bağlı olması da bu proje'nin diğer ana motivasyonları olarak belirtebiliriz.

Buna göre Tayvan'dan Hürmüz Boğazı'na kadar olan bölgedeki pek çok önemli liman Çin için birer incidir. Çin'in deniz yollarının ve dolayısıyla kendi güvenliğinin sağlanmasında önemli rol oynayan bu hat Çin için bir inci dizisi oluşturmaktadır. Bu hat aynı zamanda Hindistan açısından bir "çevrelenme" politikasıdır.³¹⁸

Bu yüzyılın başında bu yana Çin, Vietnam'ın 300 deniz mili batısında, Paracel takımadalarındaki Woody Adası'nda geliştirilmiş bir askeri havaalanı; Bangladeş Chittagong'da bir konteyner nakliye tesisi; Myanmar'daki Sittwe'de bir derin su limanı inşası; Pakistan'ın Gwadar kentinde bir donanma üssü inşa edilmesi ve ilk inşaat maliyetini karşılamak için Pekin 250 milyon dolar vermesi; İslamabad ve Karakoram karayolu boyunca, Sincan Eyaletindeki Kaşgar'a giden bir boru hattı; ve Malakka Boğazı yakınlarındaki Bengal Körfezi'ndeki adalarda ve Sri Lanka'daki Hambantota Limanındaki istihbarat toplama olanakları³¹⁹, gibi projeler geliştirerek İnci Dizisi Projesi'nde somut adımlar atmıştır. (Bkz: Harita 1)

Harita 1: Çin'in İnci Dizisi Projesi Kapsamındaki Faaliyetleri

Kaynak: Igor Pejic, China's "String of Pearls" Project, South Front, 05.10.2016, <https://southfront.org/chinas-string-of-pearls-project/> (Erişim Tarihi: 28.05.2017)

³¹⁸ Ömer Atagenç, Çin - Pakistan İlişkilerinde Gwadar Limanı ve Bölgesel Gelişmelere Etkileri, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=844&cid=398&konu=24&bolge=15> (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

³¹⁹ Igor Pejic, China's "String of Pearls" Project, South Front, 05.10.2016, <https://southfront.org/chinas-string-of-pearls-project/> (Erişim Tarihi: 28.05.2017)

Bu strateji bağlamında ilk olarak Gwadar Limanı ele alındığında, Çin'in Ortadoğu enerji kaynaklarına ulaşabilmek ve güvenliğini sağlamak için bu limanın önemine değinmekte fayda vardır. Gwadar Limanı, Karaçi ve Port Kasım'dan sonra Pakistan'ın en büyük limanıdır. Bu liman sayesinde Çin, Ortadoğu'dan gelen doğalgazı Pakistan'dan geçirmek suretiyle doğrudan ülkesine ulaştırmak istemektedir. Gwadar Limanı, Çin için yalnızca ticari bir anlam ifade etmemektedir. Bunun yanında inşa edilen askeri üs ile Çin bölgedeki etkinliğini daha da artırmak istemektedir.³²⁰ Ancak Gwadar limanı, Pakistan'ın ayrılıkçı bölgesi olan Belucistan'da bulunmaktadır. Benzer şekilde, depolama ve dağıtım noktası olan Kaşgar da ayrılıkçı Uygur bölgesinde bulunmaktadır. Bu iki önemli unsur, Çin'in göz ardı edemeyeceği güvenlik hassasiyetlerini bünyesinde barındırmaktadır.³²¹

Sri Lanka, Çin açısından oldukça önemli olan bir diğer bölgedir. Çin'in yaklaşık 1 milyar dolar harcadığı Hambantota Projesi, Çin'e pek çok açıdan katkısı büyüktür. Bunlardan en önemlisi Chagos Adaları'nda bulunan ve ABD'nin en önemli üslerinden olan Diego Garcia üssüne yakın bir coğrafyada denetim kurabilmek ve bölgede bir denge sağlayabilmektir. İkincisi ise bu limanın önemli bir enerji terminali olmasıdır. Bundan dolayı askeri öneminin yanı sıra ekonomik olarak da Çin açısından kritik bir limandır. Bu liman hem bir yakıt dolum hem de yakıt depolama tesisi olarak da kullanılmaktadır. Çin gemileri, bu limanda mola verebilmekte ve yakıt ikmali gerçekleştirerek deniz aşırı coğrafyalarda etkinlik kurabilmektedir. Çin'in etkin bir deniz ticareti gerçekleştirebilmesi ve olası bir savaş durumunda gemilerinin yakıt ikmallerini karşılayabilmesi için Hambantota çok önemli bir yakıt deposudur.³²²

Bangladeş ve Myanmar'da ki Çin projelerinin temel amacı ise Malakka Boğazını by-pass ederek buraya olan bağımlılığını azaltmaktır. Çinlilerin bu iki yere olan yatırımları Hindistan'ı tedirgin etmiş ve onların bölgede etkili olmasına neden

³²⁰ Ömer Atagenç, Çin - Pakistan İlişkilerinde Gwadar Limanı ve Bölgesel Gelişmelere Etkileri, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=844&cid=398&konu=24&bolge=15> (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

³²¹ Barış Adıbelli, **Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni**, ss. 267.

³²² Ömer Atagenç, Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi, **Bilge Strateji**, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012, ss.143

olmuştur. Bu nedenle Hindistan'ın da yarışın içine girmesi Çin'in gelecekte bölge üzerindeki yatırımlarına engel oluşturabilir.³²³

Çin, yakın coğrafyasında da denizaşırı coğrafyalarda olduğu kadar etkin bir dış politika yürütmektedir. Ancak yakın coğrafyası pek çok potansiyel krizi de içinde barındırdığından dolayı, Çin'i diğer coğrafyalardan daha çok zorlamaktadır.³²⁴ Nitekim Paracel Adaları'ndan biri olan Woody Adası, 40 yıldır Çin'in kontrolindedir. Ancak Vietnam ve Tayvan da adalar üzerinde hak iddia etmektedir. Çin'in adadaki çalışmaları ve adaya 200 kilometre menzilli füzelere karşı bir füze savunma sistemi kurması³²⁵ bölge ülkeleriyle birlikte ABD'yi de endişelendirirken Çin'in artık daha agresif bir tutum sergilediğine dair bir işaret olarak değerlendirilmiştir.

Çin için İnci Dizisi Projesi sadece Asya Pasifik'te güvenliğini sağlamak amacıyla değil aynı zamanda Aden ve Basra Körfezi'nde de askeri faaliyetlere girişilerek enerji güvenliğini bu bölgelerden başlatan bir projedir. Bu açıdan Çin, açık bir şekilde Salalah, Aden, Cibuti ve Karaçi gibi stratejik olarak önemli olan limanlarla ilgilenmektedir. Çin özellikle bu limanları sadece PLAN'ın gemilerini onarmak veya mürettebatını dinlendirmek için değil aynı zamanda resmi düzenlemelerin geliştirilmesi içinde tercih etmektedir.³²⁶

PLAN tarafından en sık ziyaret edilen iki liman ise Yemen'deki Aden ve Umman'daki Salalah Limanı'dır. Salalah Limanı, Aden Körfezi'ndeki korsanlarla mücadele için konuşlandırılan PLAN gemilerine su, yiyecek ve yakıt sağlama noktasında geniş kapsamlı bir hizmet sağlamaktadır. Aden Körfezine gelen hem hemen her PLAN görev gücü, görev süresi boyunca Salalah Limanı'na gitmektedir. PLAN gemileri Aden Limanı'na ise sadece ikmal gemileri ile ziyaret ederek burada Körfez'deki görev gücüne su, yiyecek ve yakıt sağlamaktadır. Buradaki ABD Donanması'nın operasyonel modelini inceleyen ve uygulayan PLAN, 2000 yılında El-

³²³ Richard D. Marshall Jr. (2012), The String of Pearls: Chinese Maritime Presence In The Indian Ocean And Its Effect On Indian Naval Doctrine, Master's Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California, pp. 45-47.

³²⁴ Ömer Atagenç, Çin ve Hindistan'ın Deniz..., ss. 145.

³²⁵ Güney Çin Denizi'ne füze savunma sistemi, Deutsche Welle Türkçe, 17.02.2016 , <http://www.dw.com/tr/g%C3%BCney-%C3%A7in-denizine-f%C3%BCze-savunma-sistemi/a-19053228> (Erişim tarihi: 29.05.2017)

³²⁶ Christopher D. Yung, Ross Rusticii Scott Devary, Jenny Lin, ““Not an Idea We Have to Shun”: Chinese Overseas Basing Requirements in the 21st Century,” **Institute for National Strategic Studies China Strategic Perspectives**, No. 7, October 2014, pp. 28-33.

Kaide tarafından ABD Donanması'na ait USS Cole adlı savaş gemisine bu limanda bir saldırı gerçekleştiğinden dolayı da ihtiyatlı davranarak önlem almaktadır.³²⁷

Çin'in en ciddi atılımını ise Cibuti'de gerçekleştirerek burada ilk denizaşırı askeri üssünü kurmuştur. Bu adım, Çin'in limanları sadece "otel hizmetleri" için kullanıldığına dair görüşlerin de değiştirilmesini sağlamıştır. Bu askeri üssün inşası ile birlikte Pekin'in büyüyen küresel çıkarlarına işaret eden bir dönüm noktası olduğu belirtilmiş ve Amerika'nın uzun süredir devam eden askeri hakimiyeti için olası etkileri de tartışılmaya başlanmıştır.³²⁸

Çin'in petrol ithalatının yarısı, Akdeniz ve Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan Bab'ül Mendep Boğazı'ndan geçtiğinden ve Cibuti'nin de bu bölgedeki stratejik bir konumu olmasından dolayı Cibuti, Çin için önemlidir. Bölgeye altyapı yatırımları yapan ve Cibuti hükümetine kredi açan Çin böylece ikili ilişkileri geliştirmektedir. Ayrıca Çin'in stratejik rakibi ABD'nin en büyük ve ne önemli denizaşırı üslerinden biri olan Camp Lemonnier'in yakınına üs kurması da dikkat çekicidir.³²⁹

Şunu belirtmemiz gerekir ki Çin'in stratejik savunmasızlığı, Malakka Boğazı gibi dar geçit noktalarından ve Hint Okyanusu genelinde petrol ve doğalgaz taşımacılığıdır. Yunnan-Myanmar boru hattı ve Sincan-Gwadar boru hattı projeleri şüphesiz Çin'in enerji ithalat oranını azaltırken normal şartlarda yine Malakka Boğazından geçmesi gerekmektedir. Bu boru hatları devlet veya devlet dışı aktörlerin saldırılarına karşı savunmasızdır. Kyaukpu boru hattı Myanmar'ın isyancı eğilimli bölgesi Shan eyaletinden geçmekte ve Gwadar boru hattı da yakın dönemde olası gözükmeyen ama güvenlik sorunları artacak olan Pakistan'ın Belucistan ilinde geçmektedir.

Çin önemli güvenlik sorunları olan birçok komşuyla doğrudan bağlantı yoluyla ortaya çıkacak sorunlarla boğuşmak zorunda kalacaktır. Hatta Pekin önceden beri

³²⁷ Christopher D. Yung v.d., "Not an Idea We Have to Shun"... pp. 28-33.

³²⁸ Andrew Jacobs, Jane Perlez, "U.S. Wary of Its. New Neighbor in Djibouti: A Chinese Naval Base," The New York Times, February 25, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/02/25/world/africa/us-djibouti-chinese-naval-base.html> (Erişim Tarihi: 06.04.2018)

³²⁹ Andrew Jacobs, Jane Perlez, "U.S. Wary of Its. New Neighbor in Djibouti: A Chinese Naval Base," The New York Times, February 25, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/02/25/world/africa/us-djibouti-chinese-naval-base.html> (Erişim Tarihi: 06.04.2018)

varolan Karakurum karayolundaki saldırılara karşı Çinli işçileri korumak için Pakistan'da yönetilen güvenlik güçlerini konuşlandırmıştır. Ancak Çin yakın zamanda kendini Pakistan genelinde bir koridora çağrılmış bulabilir.³³⁰

Çin İnci Dizisi Projesi ile farklı bir anlatım da sunmak istemektedir. Nitekim Çin, Çinli şirketlerin ekonomik olarak faydalanmalarının yanı sıra özellikle Hint Okyanusu bölgesindeki devletlerle ilişkilerini geliştirmek için proje kapsamındaki limanların geliştirilmesini savunmuştur. Böylece Çin projesini, barışçıl yükselişinin bir parçası haline getirmek istemektedir.³³¹ Ancak ABD'ye karşı da önlem almayı ihmal etmeyen Çin, her ne kadar askeri seçenekleri ön planda tutmayı tercih etmese de hem genel politikasında hem de İnci Dizisi Projesi özelinde askeri faaliyetlerini de artırdığını görmekteyiz.

4.1.3.2. Kuşak ve Yol Girişimi

Kuşak ve Yol Girişimi fikri ilk olarak Wang Jisi tarafından Ekim 2012'deki Global Times'daki makalesinde ortaya atılmıştır. Wang, ABD'nin "Asya Pivot" politikasına karşılık olarak Çin'in doğu denizlerinde ABD ile münakaşa etmek yerine Orta Asya'daki komşularıyla ekonomik ve güvenlik bağlarını genişletmek için Batı'ya dönmesi gerektiği fikrini savunmuştur. Zira Wang, ABD ve Çin'in Avrasya'da birçok ortak çıkarlara sahip olduklarından dolayı Çin'in "Yeni İpek Yolu" projesini, stratejik karşılıklı güvene dayalı ilişkiler oluşturmak için işe yarayabilir bir proje olarak değerlendirmiştir.³³²

Bununla birlikte Xi Jinping hem kara hem deniz stratejilerini sürdürmeye karar vermiştir. ABD ile stratejik güven kurmaktan ziyade Kuşak ve Yol'u ekonomik, İnci Dizisi'ni ise jeopolitik stratejiler olarak belirlemiştir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin arkasındaki mantık Çin'in sadece diğer devletlere yardım etmek için değil aynı zamanda kimsenin kullanmadığı otoyollar ve demiryollarının, kimsenin uğramadığı hayalet kasabaların, kullanılmayan fabrikaların yapılması gibi kendi altyapı inşaat

³³⁰ David Brewster, *Silk Roads and Strings of Pearls...*, pp. 8.

³³¹ David Brewster, *Silk Roads and Strings of Pearls...*, pp. 10-11.

³³² William A. Callahan, *China's "Asia Dream": The Belt Road Initiative and The New Regional Order*, **Asian Journal of Comparative Politics**, Vol 1, Issue 3, 2016, pp. 11.

sektörünün yarattığı kapasite fazlası problemleri ile de başa çıkması için karşılaştırmalı üstünlüğünü kullanabilmesidir.³³³

Kuşak ve Yol Girişimi, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ve 21. Yüzyıl Deniz Üzerinde İpek Yolu projelerinin bir birleşimi olarak değerlendirilmektedir. Çin Cumhurbaşkanı Xi Jinping, 7 Eylül 2013 tarihinde Kazakistan'ın Nazarbayev Üniversitesi'nde yaptığı bir konuşmada, "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı"nın ortaklaşa inşa edilmesine ilişkin stratejik bildiriye ilk defa ortaya koymuştur; Xi Jinping 3 Ekim 2013'te Endonezya Parlamentosu'nda yaptığı konuşmada ise Çin'in ASEAN ülkeleriyle deniz üzerindeki ortaklık ilişkilerini iyice geliştirerek "21. Yüzyıl Deniz Üzerinde İpek Yolu"nu birlikte inşa etmeye hazır olduğunu açık bir dille ileri sürmüştür.³³⁴ Buna göre Kuşak'ın hedefi, Xi'an, Sincan, Orta Asya, Moskova, Rotterdam ve Venedik'i birbirine bağlayan, kara ve demiryolu, petrol ve doğalgaz boru hatları ve güç şebekesi ağı oluşturulmasıdır. Yol'un ise hedefi, Güneydoğu Asya, Güney Asya, Akdeniz ve Doğu Afrika ile Çin'i birleştirerek bir liman ağı ve diğer kıyısı altyapı projeleri oluşturmaktır (Bkz: Harita 2).³³⁵ Projenin deniz yolu ayağı açısından öne çıkan en önemli bölge ise Afrika'dır. Cibuti, Etiyopya, Gabon, Gana, Kenya, Mozambik, Mısır, Senegal, Tanzanya, Tunus gibi ülkeler kıtadaki projelerin en yoğunlaştığı noktalar arasındadır. Projenin Afrika ayağında özellikle Mısır öne çıkmaktadır. Zira Süveyş Kanalı'nı projenin önemli geçiş noktalarından biri olarak gören Çin, Süveyş Kanalı'nın gelişmesindeki en büyük yatırımcılardan biridir.³³⁶ Kuşak ve Yol Girişimi'nin değerleri periferik diplomasisine³³⁷ benzer şekilde açık, kapsayıcı ve dengeli işbirliği için kazan-kazan temeline dayanmaktadır.³³⁸

³³³ William A. Callahan, China's "Asia Dream": The Belt Road Initiative..., pp. 11.

³³⁴ Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ve "21. Yüzyıl Deniz Üzerinden İpek Yolu" Stratejileri Çin-Türkiye İşbirliğine yeni fırsatları getirecek, 17.10.2014, <http://tr.china-embassy.org/tur/ztgx/t1201739.htm> (Erişim Tarihi: 11.04.2018)

³³⁵ William A. Callahan, China's "Asia Dream": The Belt Road Initiative..., pp. 12.

³³⁶ Emel Parlal Dal, 'Kuşak ve Yol' projesi, Çin'in yeni vizyonu ve Türkiye, Anadolu Ajansı, 09.11.2017, <https://aa.com.tr/tr/analiz-haber/-kusak-ve-yol-projesi-cin-in-yeni-vizyonu-ve-turkiye/960778> (Erişim Tarihi: 12.04.2018)

³³⁷ Periferik diplomasi kavramı, 2013 yılındaki Pekin'de düzenlenen bölgesel diplomasi konferansında Xi Jinping'in, Çin'in komşu devletlere karşı uygulanacak olan yeni stratejisinden bahsetmesi sonucu Çinli analistler tarafından bu stratejinin adlandırılmasıyla ortaya çıkmıştır. Periferik diplomasi, komşularla dostane ilişkilerin sağlanması, ve mevcut stratejik fırsatların en iyi şekilde kullanılması anlamına gelmektedir. Xi Jinping, yeni stratejilerinin komşu ülkelerin güvende hissetmelerine yönelik olduğunu vurgulayarak Çin'in çıkarlarının, komşu devletlerin çıkarları ile daha iyi bir şekilde bütünleşmesi gerektiğini belirtmiştir. (Bkz.: Jayadeva Ranade, China's new policy of 'peripheral diplomacy', Centre for China Analysis and Strategy, May 2014, https://ccasindia.org/article_details.php?aid=14 (Erişim Tarihi: 11.04.2018))

³³⁸ William A. Callahan, China's "Asia Dream": The Belt Road Initiative..., pp.12.

Harita 2: Kuşak ve Yol Girişimi'nin Muhtemel Güzergahları

Kaynak: Erdal Tanas Karagöl, “Modern İpek Yolu”, *SETA Perspektif*, No: 174, May 2017, p. 2.

Bunlara ek olarak ise projede Çin-Moğolistan-Rusya, Yeni Avrasya, Çin-Orta Asya-Batı Afrika, Çin-Pakistan, Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar ve Çin-İndoçin Yarımadası ekonomik koridorları yer almaktadır (Bkz: Tablo 5). Projenin finansmanı çerçevesinde bugüne kadar yapılan yüz milyarlarca dolar yatırım anlaşmalarının yanında Çin tarafından kurulan İpek Yolu Fonu ve Asya Altyapı Yatırım Bankası (Asian Infrastructure Investment Bank ya da AIIB) projenin bütüncül yapısı hakkında önemli ipuçları vermektedir.³³⁹ Çin'in kurmuş olduğu bu uluslararası kurumların Kuşak ve Yol Girişimi'ne fon sağlamalarının yanı sıra bir diğer önemi Dünya Bankası ve Uluslararası Para Fonu (International Monetary Fund ya da IMF) gibi mevcut uluslararası kurumlara ve yapıya bir anlamda meydan okumasıdır. Özellikle ABD ve Japonya kendilerine ve varolan uluslararası sistemin yapısına karşı tehdit olarak gördükleri AIIB'ye karşı sırt çevirmesine rağmen ABD'nin önemli müttefikleri olan İngiltere, Almanya, Fransa gibi birçok Avrupa ülkesi ve bunların yanı sıra Türkiye, Hindistan, Suudi Arabistan, İsrail gibi müttefiklerinin ve güçlü bir aktör olarak Rusya'nın da üye/kurucu üye olması uluslararası kurumların yapısındaki değişimin başladığına işarettir.

³³⁹ Emel Parlal Dal, 'Kuşak ve Yol' projesi, Çin'in yeni vizyonu ve Türkiye, Anadolu Ajansı, 09.11.2017, <https://aa.com.tr/tr/analiz-haber/kusak-ve-yol-projesi-cin-in-yeni-vizyonu-ve-turkiye/960778> (Erişim Tarihi: 12.04.2018)

Tablo 5: Kuşak ve Yol Girişimi'nde Ekonomik Koridorlar

Koridorlar	Ortaklar	Projeler
Bangladeş-Çin-Hindistan-Myanmar Ekonomik Koridoru	Bangladeş Hindistan Myanmar	<ul style="list-style-type: none"> Çin-Myanmar ham petrol ve sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) boru hattı Padma Köprüsü (Bangladeş) Karnaphuli Nehri (Bangladeş) altından tünel inşaatı
Çin-Orta Asya-Batı Afrika Ekonomik Koridoru	İran, Kazakistan, Kırgızistan, Kuveyt, Katar, Suudi Arabistan, Tacikistan, Türkiye, Özbekistan	<ul style="list-style-type: none"> Çin-Kazakistan yolcu treni Manas havalimanı modernizasyonu Türkiye doğu-batı yüksek hızlı demiryolu
Çin-İndoçin Yarımadası Ekonomik Koridoru	Kamboçya, Laos, Tayland, Vietnam	<ul style="list-style-type: none"> Çin-Laos Demiryolu Lancang-Mekong gemi güzergahının yenilenmesi
Çin-Moğolistan- Rusya Ekonomik Koridoru	Moğolistan, Rusya	<ul style="list-style-type: none"> Altay LNG boru hattı (Sincan ve Sibirya'yı birbirine bağlayarak) Altanbulag-Ulan Batur-Zamın-Üd otoyolu
Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru	Pakistan	<ul style="list-style-type: none"> Gwadar serbest bölgenin geliştirilmesi Karakoram Otoyolu, II. Aşama (Thakot-Havelian) Peşaver-Karaçi Otoyolu
Yeni Avrasya Ekonomik Koridoru	Belarus, Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Yunanistan, Macaristan, Kazakistan, Polonya, Rusya, Sırbistan, Slovakya	<ul style="list-style-type: none"> Çin-Avrupa yük trenleri güzergahları (Çin'i 9 Avrupa ülkesi ile bağlayan 39 rota) Macaristan-Sırbistan demiryolu Çin-Belarus Endüstri Alanı Çin-Kazakistan

		Korgas Uluslararası Sınır İş birliği Merkezi • Pire Limanı (Yunanistan)
--	--	--

Kaynak: Joel Wuthnow, Chinese Perspectives on the Belt and Road Initiative: Strategic Rationales, Risks, and Implications, **Institute for National Strategic Studies China Strategic Perspectives**, No. 12, October 2017, pp. 5.

Ayrıca Çin'in proje çerçevesinde yapılacak tüm yolların ve geçişlerin güvenliğine yaptığı vurgu da projenin sürdürülebilirliği noktasındaki pragmatik yaklaşımın önemli boyutlarından birini teşkil etmektedir.³⁴⁰

Çin, İpek Yolu üzerinde bulunan birçok ülkenin en büyük ticaret ortağı, en büyük ithalat pazarı ve başlıca yatırım ülkesi konumunda yer almaktadır. 2004-2014 yılları arasında Çin ile söz konusu ülkeler arasındaki ticaret hacminin ortalama yıllık artış oranı %19'a ulaşırken, Çin'in adı geçen ülkelere yaptığı doğrudan yatırımların genel olarak yıllık büyüme oranı %46'yı bulmuştur. Bu iki rakam, Çin'in aynı dönemdeki dış ticaretinin ve doğrudan yaptığı dış yatırımların ortalama yıllık artış oranlarını çok geride bırakmıştır. 2013 yılında Çin ile İpek Yolu üzerinden geçen ülkeler arasındaki ticaret hacmi 1 trilyon doları geçerek Çin'in dış ticaretinin dörtte birini oluşturmuştur. Bunun yanı sıra Çin'in İpek Yolu güzergahındaki ülkelere yaptığı doğrudan yatırımlar, Çin'in doğrudan dış yatırımlarının %16'sının payı oluşturmuştur. Çin'e göre, "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ve "21. Yüzyıl Deniz Üzerinden İpek Yolu" nun inşa edilmesi, Çin ve ilgili ülkelerin kendi avantajlarını daha da iyi değerlendirerek yeni karşılaştırmalı üstünlük ve rekabet avantajlarını yaratmak için faydalı olacak olmasının yanı sıra, bölgedeki faktörlerin düzenli ve serbest dolaşımını ve kaynakların verimli kullanımını hızlandırarak birbirini yedekleme ve karşılıklı kazançlı işbirliğini oluşturacaktır.³⁴¹

4.1.4. Diplomatik Atılım

³⁴⁰ Emel Parlal Dal, 'Kuşak ve Yol' projesi, Çin'in yeni vizyonu ve Türkiye, Anadolu Ajansı, 09.11.2017, <https://aa.com.tr/tr/analiz-haber/-kusak-ve-yol-projesi-cin-in-yeni-vizyonu-ve-turkiye/960778> (Erişim Tarihi: 12.04.2018)

³⁴¹ Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ve "21. Yüzyıl Deniz Üzerinden İpek Yolu" Stratejileri Çin-Türkiye işbirliğine yeni fırsatları getirecek, 17.10.2014, <http://tr.china-embassy.org/tur/ztgx/t1201739.htm> (Erişim Tarihi: 11.04.2018)

Çin askeri ve ekonomik olarak büyürken hem hegemon güç olan ABD'nin ve çevre ülkelerin endişelerini gidermek hem de küresel güç rolünü pekiştirmek amacıyla yumuşak güç unsurlarına daha fazla önem atfetmeye başlamıştır.

Bu sebeple Çin yumuşak gücünü arttırmak için çeşitli uygulamalara yönelmiştir. Yumuşak güç diplomasisinde yer alan bu uygulamalar; 1-) güven verici politik söylem, 2-) tartışmalı konularda kendini tutma dahil olmak üzere diplomatik davranış, 3-) kültürel ve kamu diplomasisi, 4-) ticaret ve yardımdır. Böylece Çin'in yumuşak gücünün kaynakları olarak, Konfüçyüs Enstitüsü'nün önemli yer teşkil ettiği kültür ögesi, yerel değerler ve politikalar ögesi, iyi komşuluk politikaları ögesi, uluslararası barışı koruma ve uluslararası yardım dahil olma üzere dış politika öğelerini gösterebiliriz.³⁴²

Özellikle Çin'in ekonomik gücünün artmasıyla birlikte dış yardım programlarında daha etkili ve önemli bir hale gelmiştir. Her ne kadar dış yardım programlarının ayrıntılarını paylaşmasa da Güneydoğu Asya, Orta Asya ve Afrika'daki yoksul ülkeler Çin'in bu yardımlarının önemli alıcıları olan bölgelerdir. Asya'daki ülkelere yapılan bu yardımların büyük bölümü ulaşım altyapısını iyileştirmeye yönelik olmuştur. Bu altyapı yardımlarıyla Çin, bu ülkelerin ekonomik kalkınmalarına katkıda bulunurken aynı zamanda bu ülkeleri kendi ekonomisiyle daha yakın bağlantı kurmalarını sağlamış ve gelecekte daha büyük ticaret bağımlılığının önünü açmıştır.³⁴³ Afrika'da ise Çin, 2000 yılından bu yana Afrika'nın en büyük ticaret ortağı olarak ortaya çıkmıştır. Çin ekonomik gelişimine bağlı olarak Afrika'ya doğrudan yatırımlarını ve Afrika ülkelerine borç verme kapasitesini de hızla artmıştır. Çin'in bu bölgedeki girişimi de kuşkusuz kıtada daha hızlı büyüme ve yoksulluğun azaltılmasına yardımcı olmuştur. Ortalama Afrika ekonomisinin kişi başına büyüme oranı 1990'larda yılda %0,6 iken 2000'lerde %2,8' yükselmiştir. Afrika ülkeleri için

³⁴² Hongyi Lai, *The Soft Power Concept and a Rising China*, Ed.: Hongyi Lai, Yiyi Lu, **China's Soft Power and International Relations**, Routledge, London and New York, NY 2012, p.2.

³⁴³ Phillip C. Saunders, *China's Role in Asia*, Ed.: David Shambaugh, Michael Yahuda, **International Relations of Asia**, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Maryland 2008, p.135.

bu büyümenin en önemli faktörü ise ana ihracatları olan demir, bakır, petrol, çinko ve diğer birincil ürünler için Çin'den gelen taleptir.³⁴⁴

Latin Amerika bölgesi ise 2001-2011 yılları arasında diğer bölgelere göre en fazla yardım alan bölge konumundadır. Çin bölgede çoğunlukla enerji santrali, ulaşım, barınma ve telekomünikasyon projelerini içeren altyapı çalışmalarına odaklanmıştır. Çin'in Latin Amerika'ya yardımlarının en dikkat çeken noktası ise 2008 yılından itibaren bölgeye yapılan yardımların tutarı, 2001-2011 yılları arasında yapılan yardımların %95'ini oluşturmasıdır.³⁴⁵

Son yıllarda Çin uluslararası ve yerel kamuoyunu ilgisini çeken üç etkinliğe de ev sahipliği yapmıştır. 2008'de Pekin Olimpiyat Oyunları'nı, 2010 yazında Şanghai Expo'yu ve 2010'un sonunda Guangzho'da Asya Oyunları'nı gerçekleştirmiştir. Bu etkinlikler Çin'in hem merkezi ve yerel yönetimlerinin kamu ve kültür diplomasisini yönetmelerini hem de özellikle hızlı modernleşmesini ve halkının misafirperverliğini göstermesi açısından eşsiz bir platform olmuştur.³⁴⁶ Her ne kadar Çin hükümeti tarafından etkinlikler başarılı bir şekilde idare edilse de etkinliklerin yapımında yolsuzluk skandallarının ortaya çıkması sonucu Çin, büyük etkinlikleri bir süreliğine durdurmuş ve daha küçük etkinliklere yönelerek daha az miktarlarda bütçe ayırmıştır. Çin en yakın büyük organizasyonu ile 2022 Pekin Kış Olimpiyatları'na ev sahipliği yapacaktır.³⁴⁷

Politik söylem olarak ise Çin 2003 yılında “barışçıl yükseliş” kavramını ortaya atmıştır. Nitekim Çin, İkinci Dünya Savaşı sırasındaki Almanya ve Japonya gibi hegemonya arayışı içine girme niyeti olmadığını belirlemiştir. Çin'in hızlı büyümesiyle birlikte diğer ülkelerin kaygılarını ve ülke içindeki eleştirileri yatıştırmak için 2005'de “barışçıl yükseliş” yerini “barışçıl gelişme”ye bırakmıştır.³⁴⁸

³⁴⁴ Wenjie Chen, David Dollar, Heiwai Tang, Why is China investing in Africa? Evidence from the firm level, The Brookings Institution, 12 August 2015, <https://www.brookings.edu/research/why-is-china-investing-in-africa-evidence-from-the-firm-level/> (Erişim Tarihi:03.08.2017)

³⁴⁵ Mustafa Tüter, Çin Gücü..., ss. 182.

³⁴⁶ Hongyi Lai, China's Soft Power: Growth and Limits, p. 502.

³⁴⁷ Marcus P. Chu, International Sporting Mega-Events in China since the 1980s, China Policy Institute, 23.11.2016. <https://cpianalysis.org/2016/11/23/international-sporting-mega-events-in-china-since-the-1980s-from-extravagance-to-frugality/> (Erişim Tarihi:15.08.2017)

³⁴⁸ Hongyi Lai, “China's Soft Power: Growth and Limits”, p. 500.

Sonuç olarak Çin'in uluslararası politik kapasitesini arttırmasıyla birlikte uluslararası toplumun mevcut algısına karşı da dış politikasında değişim gerektirmektedir. Çin'in ekonomik faydaya odaklanmış diplomatik politikası tehlikeli olmakla birlikte diğer devletler arasında korku yaratabilmektedir. Bu sebeple diplomatik politikasını, ekonomik kalkınma için barışçıl bir ortam yaratmakla sınırlı kalmaması için çalışmalar yürütmektedir. Bu açıdan Çin, algılanan görüntüsünü geliştirmesine ve dostluk ilişkilerini genişletmesine daha fazla dikkat etmektedir. Uyumlu bir dünya yaratmak için diplomatik politikaların etkin bir şekilde uygulamak, Çin'in uluslararası politik önemi geliştirmesi açısından da kritik öneme sahiptir.³⁴⁹

Çin APEC, ASEAN Bölgesel Forumu, Doğu Asya Zirvesi ve ASEAN+3 (Japonya, Çin, Kore) gibi bölgesel çok taraflı kurumlara yoğun bir şekilde katılım sağlamaktadır. Aslında Çin, tarihsel açıdan çok taraflı kurumlara katılmaktan çekinmiştir. Bunun nedeni ise çok taraflı normlar ve usullerin kendi çıkarlarını sürdürme yeteneğini sınırlandıracağını düşünmesidir. Ancak Çin, her alanda yükselmesiyle birlikte artan çok taraflılığını, kendi gücünü komşularına daha kabul edilebilir kılmak için bir yol olarak görmüştür. Bazı analistler, Çin'in çok taraflı ve bölgesel kurumları önemli politik mekanlar olarak gördüğünü ve bu kurumları ulusal çıkarlarını sürdürmek için bir araç haline geldiğini iddia etmektedirler.³⁵⁰

4.2. Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması ve ABD'nin Çin'i Dengeleme Stratejisi

Çin'in Asya-Pasifik'te ABD'ye rakip olarak yükselmesi ABD yönetimini de bölgede daha aktif olmaya itmiştir. Nitekim Oğul Bush yönetimi, Tayvan'ın güvenliğini üstleneceklerini açıklayarak, Asya-Pasifik'teki mücadelenin ilk işaretini vermiştir. Asya-Pasifik politikasında Japon merkezli politikaya geçmiş ve Çin'in artık stratejik işbirliği ortağı, stratejik rakibi haline geldiğini belirtmiştir. Bu bağlamda ABD'nin Asya-Pasifik jeostratejisinin önemli hedeflerinden biri Çin'i bölgedeki ABD'nin başat konuma meydan okumasını önlemek diğeri ise Çin'i çevreleme stratejisini gerçekleştirmek olmuştur. Böylece, ABD yönetimi sadece Kuzeydoğu

³⁴⁹ Yan Xuetong, 'The Path for China to Increase its "Soft Power"', **China and World Affairs**, vol. 2, no.1, April 2006, p.4.

³⁵⁰ Phillip C. Saunders, "China's Role in Asia", p.132.

Asya, Güneydoğu Asya, Pasifik Bölgesi değil aynı zamanda Orta Asya, Güney Asya, Afganistan ve Hint Okyanusunda kritik noktaları kontrol altına almak için askeri gücünü bölgede arttırmıştır.³⁵¹

Bush yönetiminden sonra gelen Barack H. Obama yönetimi de Çin'in yükselişindeki olası tehlikeleri anlamak için bundan böyle Asya-Pasifik'e yöneleceğini belirtmiştir. Bu yönelmenin amacı ise Çin Halk Cumhuriyeti'nin etrafını ABD müttefikleri ve askeri tesisleriyle çevrelemek ve –özellikle de- Amerikan donanmasının Pasifik'te, Doğu Çin Denizi'ne kadar ve Çin'i de kapsayacak şekilde üstünlüğünü sağlamaktır.³⁵² ABD'nin daha yüksek hedefi ise Dışişleri Bakanlığı'nın sözleriyle, Çin'i uluslararası sistemde sorumlu bir hissedara – yani tehditkâr yabancı değil küresel kapitalist güçler hiyerarşisinde sadık bir ikinciye dönüştürmektir.³⁵³

Gerçektende Çin'in yükselen enerji ihtiyacı ve talebi, yapay adalar inşa etmesi, İnci Dizisi ve Kuşak ve Yol Girişimi stratejileri gibi atılımlarda bulunması, Güney Çin Denizi'nde hak iddialarını dile getirmeye başlaması, askeri kapasitesini arttırması aslında hareket özgürlüğünü genişletmeyi amaçladığını göstermiş ve nihayetinde bu durum ABD'yi Asya-Pasifik'e yönelmesine mecbur kılmıştır. Bundan dolayı her ne kadar iki ülke ekonomik olarak karşılıklı bağımlılık ilişkisi içinde olsalar da Asya-Pasifik bölgesinde jeopolitik rakipler olarak karşımıza çıkmakta ve bölgenin geleceğini tanımlayacak etki ve kaldıraç mücadelesi içinde bulunmaktadır.

Yeni dönemle birlikte Asya-Pasifik'e yönelen ABD için Obama yönetiminin ilk Dışişleri Bakanı olan Hillary Rodham Clinton, 2011'de Foreign Policy dergisinde yayımlanan “Amerika'nın Pasifik Yüzyılı” makalesinde yönetimin dış politika hedeflerini açıklamıştır.

Clinton makalesinde, Asya'nın büyümesini ve dinamizmini harekete geçirmenin, Amerikan ekonomik ve stratejik çıkarlarının merkezinde olduğunu ve Başkan Obama için kilit öncelikler arasında olduğunu vurgulamaktadır. Clinton'a göre

³⁵¹ Ümit Özdağ- Mehmet S. Erol- Erkin Ekrem, ABD'nin Asya-Pasifik Politikası ve Çin, **Gökbayrak Dergisi**, 49.Sayı, Eylül - Ekim 2002, http://www.gokbayrak.com/dergi_oku.asp?id=18&sid=209 (Erişim Tarihi: 22.12.2016)

³⁵² Perry Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, Çev.: Barış Baysal, NotaBene Yayınları, Ankara 2015, ss. 130.

³⁵³ Perry Anderson, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, ss. 131.

Güney Çin Denizi'ndeki dolaşma özgürlüğünü savunmak, Kuzey Kore'nin güçlenmesine karşı savaşmak ya da bölgenin kilit oyuncularının askeri faaliyetlerinde şeffaflığı sağlamak dahil stratejik olarak Asya-Pasifik'teki barış ve güvenliğin korunması, giderek küresel ilerleme için kritik bir hale geldiğini belirtmiştir.³⁵⁴

ABD'nin Asya Pasifik ülkeleriyle diplomatik ilişkilerini geliştireceğini belirten Clinton, bunu sağlamak için “İleri Konuşlandırılmış Diplomasi (Forward Deployed Diplomacy)” olarak adlandırılan bir strateji izleyeceklerini açıklamıştır. Bu strateji, en yüksek rütbeli yetkililer, kalkınma uzmanları, kurumlar arası ekipler de dahil olmak üzere diplomatik varlıkların tümünün Asya-Pasifik bölgesinin her ülkesine gönderilmesi anlamına gelmektedir. Clinton stratejinde altı kilit yöntem belirlemiştir. Bu yöntemler; ikili güvenlik ittifaklarının güçlendirilmesi, Çin de dahil olmak üzere ortaya çıkan güçlerle çalışma ilişkilerinin derinleştirilmesi, bölgesel çok taraflı kurumlarla ilişkileri ilerletmek, ticaret ve yatırımı genişletmek, geniş tabanlı bir askeri varlığın oluşturulması, demokrasi ve insan haklarını ilerletmek olarak belirlenmiştir.³⁵⁵

Clinton'ın makalesinde bahsettiği politikayı Clinton'ın görevinden ayrılmasından sonrada sürdüren Obama yönetimi Asya Pasifik bölgesi politikasını, ekonomik ve güvenlik kaynaklarını uygulama anlamına gelen “dengelemeden” biri olarak nitelendirmiştir. Asya Pasifik'teki bu “dengeleme” politikasının kapsamının ise temel unsurları şu şekilde belirtmiştir:

- Gelişmekte olan Hindistan ve Endonezya gibi güçler de dahil olmak üzere müttefiklerle olan ilişkilerini güçlendirmek
- ABD'yi Doğu Asya Zirvesi, Trans-Pasifik Ortaklığı (TPO) ve gelişmekte olan siyasi, güvenlik ve ekonomik yapıda başat rolde tutmak ve Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ile yapılandırılmış ilişkileri güçlendirmek

³⁵⁴ Hillary Rodham Clinton, America's Pacific Century, Foreign Policy, November 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (Erişim Tarihi: 28.09.2016)

³⁵⁵ Hillary Rodham Clinton, America's Pacific Century, Foreign Policy, November 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (Erişim Tarihi: 28.09.2016)

- Küresel meselelerde işbirliğinin geliştiği, güvenlik ve ekonomik konularda rekabetin bulunduğu Çin ile olumlu ve istikrarlı bir ilişki sürdürülmesi ve yürütülmesini sağlamak
- Kuzeydoğu Asya'daki geleneksel temel düzenlemelerini modernize ederek Güneydoğu Asya'daki ve Hint Okyanusu'ndaki varlığını güçlendiren geniş tabanlı bir askeri varlığı yaratmak
- Demokrasi ve insan haklarını ilerletmek.³⁵⁶

“Asya Pivot” olarak tanımlanan bu politikanın temelinde yatan şey ise ABD dış politikası, ulusal güvenliği ve ekonomik çıkarları için ağırlık merkezini yeniden düzenlenmesi ve Asya'ya doğru kaydırmasına yönelik bir zorunluluktur. 21. yüzyılın değişen dinamikleri göz önüne alındığında ABD stratejisi ve öncelikleri buna göre ayarlanması gerekmektedir. Bu politika, Başkan Obama'nın ani bir politika değişikliğinden ziyade aslında önceki yönetimler tarafından üstlenilen politikaların genişletilmesidir. 2011 yılının sonunda Obama, gelecek yıllarda Asya Pasifik'in yapısını yeniden değiştirmek için ABD'nin tekrar ana role sahip olmasına odaklanmıştır.³⁵⁷

Böylece ABD'nin Asya-Pasifik'teki yeniden dengeleme stratejisini dört sütun üzerine kurulduğunu söyleyebiliriz. Bunlardan birincisi, donanma ve hava kuvvetlerinin %60'ını Asya-Pasifik bölgesine yerleştirmektir. İkincisi Hillary Clinton'ın diplomatik alanda akıllı güç olarak adlandırdığı strateji uygulamaktır. Bu strateji ile birlikte Çin'in diğer ülkelerle olan anlaşmazlıklarından avantaj elde etmek ve Çin'i çevreleyen ülkelerle Çin'in arasında ihtilaf oluşturmak amaç edinilmiştir. Üçüncüsü Çin ile teması sürdürmek ve ikili ticaret ilişkisinde avantaj sağlamaktır. Dördüncüsü ve en önemlisi ise Çin'i dışlayan, uluslararası normlara uygun ve işbirliğine dayalı TPO'yu yaratmaktır.³⁵⁸

³⁵⁶ Jeffrey A. Bader, U.S. Policy: Balancing in Asia, and Rebalancing to Asia, The Brookings Institution, October 2014, <https://www.brookings.edu/opinions/u-s-policy-balancing-in-asia-and-rebalancing-to-asia/> (Erişim Tarihi: 12.11.2016)

³⁵⁷ Zulfqar Khan, Fouzia Amin, 'Pivot' and 'Rebalancing': Implications for Asia-Pacific Region, **Policy Perspectives**, Vol. 12, No. 2, 2015, pp. 5.

³⁵⁸ Jin Canrong, How America's relationship with China changed under Obama, World Economic Forum, 14 December 2016 <https://www.weforum.org/agenda/2016/12/america-china-relationship/> (Erişim Tarihi: 27.09.2018)

Obama, 2012 Başkanlık Seçimleri sonrasında Kamboçya, Tayland ve Myanmar'ı kapsayan bir Asya ziyaretini ilan ederek bölgedeki devletlerle olan sosyo-kültürel ve stratejik, ekonomik ve politik bağlantılarını proaktif olarak artırma konusundaki kararlılığını da ortaya koymuştur. Güneydoğu Asya'nın yanı sıra başta Hindistan olmak üzere Güney Asya ülkeleriyle yakın bir ilişki kurmaya çalışan Obama, Filipinler, Japonya, Avustralya ve Güney Kore gibi zaten kurmuş olduğu müttefiklik ilişkisini daha da güçlendirme yoluna gitmiştir³⁵⁹. Bu ziyaretinin ardından Ekim 2013'de planladığı ancak ABD'de yaşanan "kepenk kapatma" olayı nedeniyle ertelenen Asya gezisini, Nisan 2014'te yapmıştır. Başkan Obama Asya ziyareti için iki temel hedefi belirlemiştir. Birincisi bölgedeki müttefik ülkelerle ilişkilerin güçlendirilmesi olurken, diğeri ise Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması müzakeresinin ilerletilmesi olmuştur.³⁶⁰

ABD'nin müttefik ülkelerle ilişkilerini güçlendirerek oluşturduğu enerji koalisyon, aslında Çin'in İnci Dizisi Projesi'ni Japonya'dan Hindistan'a, Filipinler, Endonezya, Vietnam ve Singapur üzerinden engelleyecek şekilde tasarlanmıştır. Çin, ABD'nin bu politikasının temelinde dostane bir tutum olmadığından şikayet etmektedir. Ancak ABD, Çin'i kuşatmak ve Çin'in enerji ithal yollarını kesecek imkanlara sahip olmak istediği için bu politikasına devam etmiştir.³⁶¹

ABD aslında bölgeye yönelik bu girişimlerinin en fazla ses getireni yeni nesil uluslararası ticaret anlaşması olarak addedilen Trans-Pasifik Ortaklığı aracılığıyla ekonomik işbirliğinin artırılması amaçlanmıştır.³⁶² TPO, 2005 yılında Singapur, Şili, Burnei ve Yeni Zelanda tarafından kurulmuştur. 2008 yılında ABD, TPO'ya katılmıştır ve aynı zamanda Avustralya, Peru ve Vietnam'da dahil olmuştur. 2010'da Malezya, 2012'de Meksika ve Kanada, 2013'de ise Japonya'yı içine alan TPO, 2015'ten itibaren 12 üye ile dünya ticaretinin %40'ını kapsayarak dünyanın en büyük ticaret bloğu haline gelmiştir.³⁶³ 30 bölümden oluşan anlaşmanın amacı ; ekonomik

³⁵⁹ Zulfar Khan, Fouzia Amin, 'Pivot' and 'Rebalancing...', pp. 11.

³⁶⁰ Erkin Ekrem, Başkan Obama'nın Zorunlu Asya Ziyareti, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 17.06.2014, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/baskan-obamanin-zorunlu-asya-ziyareti/3779> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

³⁶¹ Edward N. Luttwak, **Çin'in Yükselişi Strajinin Mantığına Karşı**, Çev.: Pars Turhan Özer, Doruk Yayınları, İstanbul 2016, ss. 224.

³⁶² Emine Akçadağ Alagöz, Asya-Pasifik'te Trans-Pasifik Ortaklığı ve Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık, **BİLGESAM Analiz/ Doğu Asya Pasifik**, No:1263, ss.1.

³⁶³ Min Ye, China and Competing Cooperation in Asia-Pacific: TPP, RCEP, and the New Silk Road, **Asian Security**, Volume 11, Issue 3, 2015, pp. 207.

büyüme yi yükseltmek, yeni iş olanaklarını desteklemek, buluşları, verimliliği ve rekabet gücünü arttırmak, yaşam standartlarını yükseltmek, anlaşmayı imzalayan devletlerde yoksulluğu azaltmak ve iyi yönetimi, şeffaflığı desteklemek, işgücünü arttırmak ve çevreyi korumaktır.³⁶⁴

Obama ise TPO'yu ekonomik alanda rakipleri olan Çin'e karşı ABD ekonomisine destek olacak, Amerikan şirketlerine ve işçilerine ekonomik rahatlık sağlayacak bir anlaşma olarak değerlendirmiştir. Bu anlaşmanın aynı zamanda ulusal güvenliği de güçlendireceğini belirten Obama, anlaşma ile yoksulluğun azalacağını, ABD'nin ticaret ortaklarının geliştireceğini ve stratejik olarak önemli olan bölgede ABD ekonomisinin diğerleriyle daha da yakınlaşıp, bağlılık oluşturacağını savunmuştur. Böylece ABD'nin hem daha güçlü hem de daha güvenilir bir ülke konuma geleceğini iddia etmiştir.³⁶⁵

Pek çok Çinli akademisyen ise ABD'nin TPO anlaşmasını oluşturma konusundaki en büyük niyetinin ekonomik değil, jeopolitik olduğunu ve Asya-Pasifik ülkelerinin de Çin'e olan ekonomik bağımlılığını azaltarak Çin'in Doğu Asya'daki yükselişine karşı harekete geçmek istediklerini belirtmektedir.³⁶⁶

Gerçektende Başkan Obama'nın Asya odaklı politikasını ve ulusal güvenlik vurgusunu değerlendirdiğimizde anlaşmanın amacının, bir yandan Pasifik üzerinden Doğu Asya ülkelerinin Batı yarımküreye ekonomik olarak bağlanması olsa da diğer yandan ülkelerin konumunu da göz önünde bulundurduğumuzda, TPO'nun sadece bir ticaret anlaşması değil, aynı zamanda bir jeopolitik girişim olarak görüldüğü anlaşılmaktadır.³⁶⁷ Bu sebeple Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması Obama yönetiminin Asya-Pasifik politikasının doğrudan bir yansıması olarak görülebilir. ABD'nin bir 'dayatması' olarak değil, bölge ülkelerinin desteğini alarak gündeme getirilmiş olması önemlidir. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi gibi sadece Orta Asya değil, Güneydoğu

³⁶⁴ Summary of the Trans-Pacific Partnership Agreement, Office of the United States Trade Representative <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2015/october/summary-trans-pacific-partnership> (Erişim Tarihi: 07.10.2016)

³⁶⁵ Barack Obama, President Obama: The TPP would let America, not China, lead the way on global trade, The Washington Post, 2 May 2016 https://www.washingtonpost.com/opinions/president-obama-the-tpp-would-let-america-not-china-lead-the-way-on-global-trade/2016/05/02/680540e4-0fd0-11e6-93ae-50921721165d_story.html?utm_term=.481044ff4a81 (Erişim Tarihi: 10.10.2016)

³⁶⁶ Wen Jin Yuan, The Trans-Pacific Partnership and China's Corresponding Strategies, **Center for Strategic and International Studies**, A Freeman Briefing Report, June 2012, pp. 2.

³⁶⁷ Emine Akçadağ Alagöz, Asya-Pasifik'te Trans-Pasifik Ortaklığı..., ss.1.

Asya'yı da içine alan ekonomi ve ticaret içerikli proje ABD için hem bölge ülkelerini birbirine bağlama hem Çin'i çevreleyerek Asya'da liderliğini sürdürme hem de ticari kazanç sağlama noktasında hayati önemdedir. Anlaşmaya jeopolitik bir perspektiften bakıldığında da ABD'nin Asya'da Çin'in agresif ekonomik büyüme ve yayılma stratejisine karşı bir denge unsuru olarak Trans-Pasifik Ortaklığı'nı devreye soktuğu iddia edilebilir.³⁶⁸

ABD aynı zamanda TPO ile Çin'in gelecekteki davranışına baskı uygulamayı ve şekillendirmeyi de amaçlamaktadır. Obama 2015'te yaptığı bir konuşmasında "Çin, dünyanın en hızlı büyüyen bölgesi için kurallar yazmak istiyor. Bunun olmasına neden izin vereyim?" demiş, bir röportajında ise "Eğer kuralları yazmazsak, Çin bu bölgede kuralları yazacak ve biz buradan atılacağız" diyerek³⁶⁹ bölgede Çin'in yükselişinin tehlikelerini ortaya koymuştur. Bundan dolayı ABD, Asya-Pasifik'teki hedefleri çerçevesinde Çin'in etrafında TPO ile oluşturduğu üye devletlerinin tercihlerini yansıtabilecek şekilde oyunun ekonomik kurallarını belirleyen çok taraflı ve iki taraflı ticaret düzenlemelerinin yanı sıra Çin'in çevresinde çeşitli türlerde güvenlik düzenlemeleriyle de bir duvar örmektedir.³⁷⁰

Nitekim önemli askeri ve stratejik gelişmeler de TPO sürecine eklenmiştir. Bu kapsamda Obama yönetimi, Asya-Pasifik bölgesindeki hedeflerine ulaşmak için ABD askeri gücünün büyük bölümünü Avrupa ve Ortadoğu'dan Asya-Pasifik'e doğru çekmiş ve bölgenin en gelişmiş silah sistemlerini bölgenin güneyine ve batısına doğru iletmiştir. Buna göre Savunma Bakanı Robert Gates, Haziran 2011'de Singapur'daki Asya Güvenlik zirvesinde ABD'ye ait 4 kıyı muharabe gemisinin Singapur'da kalıcı olarak konuşlandığını belirtmiştir. Bunun yanı sıra ABD, Avustralya'nın Darwin kentindeki üssüne 2.500 kişilik deniz piyade gücünü yerleştirmeyi amaçlamıştır.³⁷¹ 2011'den 2015'e kadar ise ABD, Asya-Pasifik'teki askeri birliğini 22.000 arttırmış, iki destroyer ve nükleer silaha sahip uçak gemisi USS

³⁶⁸ Ozan Örmeci, "Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması", Uluslararası Politika Akademisi (UPA) <http://politikaakademisi.org/2015/10/09/trans-pasifik-ortakligi-anlasmasi/>. (Erişim Tarihi: 08.10.2016)

³⁶⁹ Min Ye, *China and Competing...*, pp. 208.

³⁷⁰ Larry Catá Backer (2014), *The Trans-Pacific Partnership: Japan, China, the U.S., and the Emerging Shape of a New World Trade Regulatory Order*, **Washington University Global Studies Law Review**, Volume 13, Issue 1, pp. 68.

³⁷¹ Christopher H. Robertson (2017), *The Obama Administration's Pacific Pivot Strategy: An Assessment*, Unpublished Master's Thesis, U.S. Army Command and General Staff College, USA, pp. 35-36.

Ronald Reagan'ı Japonya'da görevlendirmiştir. Ayrıca Spratly Adaları yakınlarında devriye gezen muharebe gemileri arttırmış ve ABD Pasifik Komutanlığı'na sağlanan genel finansman da en az 9 milyar dolar artış yapılmıştır. Bunların yanı sıra ABD, son yıllarda Endonezya (2010), Tayland (2012), Filipinler (2014), Avustralya (2014), Moğolistan (2014), Vietnam (2015), Hindistan (2015), Japonya (2015) Güney Kore (2016), Tayvan (2016), Malezya (2016), gibi ülkelerle bir dizi savunma anlaşması ve sistemini oluşturmuş veya yenilemiştir.³⁷² Nihayetinde Obama, ABD ordusunun Asya-Pasifik bölgesindeki rolünü genişleteceğini belirterek ülkesinin, Pasifik'in geleceğini şekillendirmede yardım edecek bir güç olarak “burada kalacağını” açıklamıştır.³⁷³

Böylece ABD, TPO ile bölgede oluşturmak istediği diplomatik ve ekonomik önderliğini, güçlü bir askeri varlığı ile de garanti altına almaya çalışmıştır. Bu gelişme, Çin'in askeri-teknolojik yükselişinden endişelenen birçok Asya-Pasifik devleti³⁷⁴ için alternatif bir seçenek sağlamış olsa da anlaşmanın imzalamaya ve yürürlüğe girme süreci uzadığından ve Obama'nın da başkanlığının ikinci dönemin son sürecinde olmasından dolayı TPO, istenilen seviyeye gelememiştir.

Sonuç olarak şunu ekleyebiliriz ki Obama'nın Asya-Pasifik'e yönelik yeniden dengeleme strateji, pragmatik bir dış politikası olarak karakterize edilmektedir. Ayrıca bu strateji, kısmende olsa realist bir dış politikadan sapmayı göstermektedir. Çünkü ABD, bölgedeki nüfuzunu korumak için askeri gücünü ve konsilide ittifakları kullanarak realist bir yaklaşım izlese de diğer yandan TPO gibi bölgesel, çok taraflı anlaşmalara katılarak ve yumuşak güce ağırlık vererek işbirliğine önem vermeyen realist düşünceden farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Yine de Obama'nın yaklaşımını Krauthammer'ın formülize ettiği ve realizmin bir varyantı olan “demokratik realizm” olarak adlandırabiliriz. Böylece Obama'nın Asya-Pasifik'e yönelik stratejisi,

³⁷² Daniel Fiott, The Trans-Pacific Partnership: Defence, Industry and Strategy, **The International Spectator**, Volume 51, Issue 4, 2016, pp. 5-6.

³⁷³ ABD Asya-Pasifik'te askeri varlığını artırıyor, Hürriyet, 5 Nisan 2012 <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/abd-asya-pasifikte-askeri-varligini-artiriyor-20274589> (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

³⁷⁴ Daniel Fiott, The Trans-Pacific Partnership: Defence, Industry and Strategy, pp. 10-11.

21.yüzyılda ABD'nin güvenliğini ve refahını ilerletmek için değiştirilmiş, realist bir politika olduğunu söyleyebiliriz.³⁷⁵

4.3. ABD-Çin İlişkilerinin Geleceği

Yükselen bir güç olarak, Çin, son zamanlarda AIIB'nin kurulmasıyla kanıtlandığı üzere, ekonomik ve mali alanda liderlik rolünü giderek daha fazla üstlenmiştir. Aynı zamanda ABD, var olan hegemonyasının ve “Asya Pivot” stratejisinin ışığında, askeri, güvenlik ve politik ilişkilerde liderlik rolünü sürdürmeye devam etmeye çalışmaktadır. Asya Pasifik'teki liderlik sorunu belirsizliği korurken, bu “iki liderlik” durumunun devam etmesi halinde ortaya çıkan durumda da gelecekte bölgede oluşacak güç dengesi ve sonuçlarıyla ilgili önemli sorunlar artmaya başlayacaktır.³⁷⁶ Bu sebeple yakın dönem Amerika-Çin ilişkilerinde “küresel hakimiyet mücadelesine yönelik rekabet mi?” yoksa “karşılıklı bağımlılık ilişkisine dayalı işbirliği mi?” olacak soruları önemli bir yer teşkil etmektedir.

Soğuk Savaş sonrasında ABD-Çin rekabetini kaçınılmaz olarak tanımlayan Park, bu rekabeti üç nedene bağlamıştır. İlk olarak artık ABD ve Çin'in ortak düşmanı olmayışı, uluslararası arenada Çin'i ABD ile yüzleşen temel devlet olarak ortaya çıkarmasıdır. Her ne kadar iklim değişikliği, kitle imha silahlarının yaygınlaşmasını önleme ve terörizm gibi alanları ortak tehdit olarak görseler de iki ülke arasındaki işbirliğini garanti etmek için yeterli değildir. İkinci olarak Çin'in büyümesiyle birlikte ABD ekonomisi için tehdit yaratmasıdır. Nitekim 2020'den önce Çin'in ABD'yi geçerek dünyanın en büyük ekonomisi olması beklenmektedir. Üçüncüsü ise ideolojik farklılıktır.³⁷⁷

Çin'in yükselişinin kuşkusuz 21.yüzyılın en büyük olaylarından biri olarak gören Ikenberry bazı gözlemcilerin Çin'in yükselişiyle birlikte Amerikan devrinin sona ereceğine ve Batı merkezli dünya düzeninin Doğu'ya kayacağına inandıklarını belirtmektedir. Her ne kadar uluslararası sistemde hegemonik geçiş süreçleri

³⁷⁵ Nguyen Thi Thuy Hang (2016), The US Rebalance towards the Asia-Pacific: Really Realist?, **Journal of Asian Security and International Affairs**, Vol 3, Issue 3, pp. 303.

³⁷⁶ Quansheng Zhao, U.S.-China “Dual Leadership”: The Rise of a New Balance of Power in East Asia?, **Policy Brief**, No. 182, June 24, 2015, pp. 1.

³⁷⁷ Jae-kyung Park, China-U.S. Relations in East Asia: Strategic Rivalry and Korea's Choice, **Center for Strategic and International Studies (CSIS)**, Washington, DC, April 2013, pp. 8.

çatışmaya yol açsa da Ikenberry'e göre bu kaçınılmaz değildir. Nitekim İngiltere'den ABD'ye geçen hegemonik geçişin çatışmaya yol açmadığını belirten Ikenberry, yükselen Çin'in Batı düzeni içerisinde gelişmesi halinde çatışmaya yol açmayacağını düşünmektedir.³⁷⁸ Ancak Ikenberry'e göre yeni güç merkezlerinin yükselişi uluslararası düzenin temel mantığını ve ilkelerini organize etmek için yeni gündemlerle birlikte geleceğini ifade ederek Çin'in mevcut düzende bir paydaş olmaktan ziyade dünya siyasetini liberal olmayan bir yöne doğru getirmek için büyüyen gücünü kullanacağını belirtmektedir.³⁷⁹

Graham Allison ise ABD-Çin rekabetini açıklarken "Thucydides Tuzağı" kavramını kullanmaktadır. Bu kavram Atina şehir devletinin hızlı yükselişi karşısında paniğe kapılarak savaş başlatan Spartalılardan esinlenerek, bir büyük gücün yerini almasından endişe ettiği başka bir gücün ortaya çıkışı durumunda erken davranarak diğer tarafı yok etmeye çalışması olarak tanımlanabilir. Realist yaklaşıma uygun olan bu kavram bağlamında meseleyi ortaya koyarsak; uluslararası sistemde ekonomik, siyasi veya stratejik açıdan hızlı bir yükselme sürecine giren bir aktör, hâlihazırda hâkim durumda olan devlet veya devletlerde alarm zillerinin çalmasına neden olmaktadır. Bu nedenle, ABD-Çin savaşı artık Çin'in hızlı yükselişi ve ABD'nin buna yönelik geliştirdiği endişeler nedeniyle bir distopya senaryosu olmaktan çıkmış ve ciddi bir siyasi risk haline gelmiştir.³⁸⁰

Genel olarak neorealist teorisyenler ise iki ülke arasındaki ticaretin yalnızca ekonomik ilişkileri değil güvenlik ilişkilerini de etkilediğini belirtmişlerdir. Neorealistlere göre ekonomik zenginlik askeri kabiliyetin ve diğer etkili araçların başlıca kaynağıdır. Ticaretteki kazanç kolayca askeri güce dönüştürülebildiğinden dolayı ise görece kazanç hassasiyeti de yüksek olmaktadır. Bu nedenle ticaretteki mevcut eşitsiz kazanç da gelecekte ciddi güvenlik sorunlarına sebep olabilecektir.³⁸¹

³⁷⁸ G. John Ikenberry, The Rise of China and the Future of the West: Can the Liberal System Survive?, **Foreign Affairs**, Vol. 87, No. 1, Jan. - Feb., 2008, pp. 23-37.

³⁷⁹ G. John Ikenberry, **Liberal Leviathan: The Origins, Crisis, and Transformation of the American World Order**, Princeton, NJ: Princeton University Press, 2011, pp. 5.

³⁸⁰ Ozan Örmeci, Graham Allison'a göre ABD-Çin Rekabeti, Uluslararası Politika Akademisi (UPA), 16.08.2017, <http://politikaakademisi.org/2017/08/16/graham-allisona-gore-abd-cin-rekabeti/> (Erişim Tarihi: 11.12.2017)

³⁸¹ Akh Khairul Islam, The Post- Cold War U.S. China relations: Win- Win or Zero Sum Game, **CDRB Publications, Asian Affairs**, Vol.28, No.2, April - June 2006, pp. 28.

Bu görüşlere dayanarak neorealist akademisyenler Çin'in ticaret fazlalığı nedeniyle ikili ticarete ABD'den daha fazla kazandığını ve bu durumun düşüşe geçmesi yerine her yıl arttığını belirtmişlerdir. Uzun vadede ise dengesiz bir ticaret ilişkisi ve ticaretten elde edilen eşitsiz kazanımların Amerika'nın ekonomik refahı ve askeri güvenliğine tehdit oluşturabileceğini savunmuşlardır.³⁸² Nitekim birçok neorealist akademisyen önceki konularda belirtildiği gibi 21. yüzyılda Çin ve ABD'nin savaş yaşamadan çatışma ve rekabet içine gireceklerini belirtseler de savaş ihtimalini tam olarak reddetmemişlerdir.

Bu sebeple Brzezinski, “medeniyetler çatışması” riskinin yükseldiği bu çağda özellikle ABD ve Çin'in gerçek bir uzlaşmayı bilinçli olarak teşvik etmeleri gerekliliğine vurgu yapmıştır. Brzezinski'ye göre ABD ve Çin arasındaki ilişki ABD'nin Avrupa ve Japonya ile ilişkilerine paralel olarak kapsamlı bir ortaklık olmalıdır. Bu nedenle sadece ikili ilişkiler değil aynı zamanda genel olarak dünya ile ilgili konular hakkında derinlemesine görüşmeler yapılması için düzenli bir program çerçevesinde gayri resmi olarak bir G-2 zirvesi oluşturulmalıdır. Küresel mali kriz, iklim değişikliğinin yarattığı sorunlar, Kuzey Kore ve İran'ın nükleer programları, Hindistan-Pakistan arasındaki gerilim, İsrail-Filistin arasındaki çatışma gibi uluslararası sorunların varlığına dikkat çeken Brzezinski, bu sorunların çözümü için ABD'ye Çin'in yardım edebileceğini düşünmüştür.³⁸³ Ancak Elizabeth C. Economy ve Adam Segal'a göre Washington ile Pekin arasındaki ikili ilişkileri geliştirmek bir çözüm değildir. Çünkü birbirine uyumsuz olan çıkarlar, değerler ve kapasitelerinin arasındaki farklılık, işbirliğinin eksik olmasına neden olmaktadır.³⁸⁴

Kutupsuzluk düşüncesini savunan Bremmer ve Haass'a göre de bir ABD-Çin ortaklığı veya G-2 gerçekçi değildir. Haass'a göre Çin henüz bölgesel veya küresel kurumların inşasında ya da işletilmesinde ortaklık etmeye hazır değildir.³⁸⁵ Bremmer'a göre ise Çin'in uluslararası politikadaki “sorumluluklardan” uzak durması yani G-2'nin içinde yer almak istememesi bir ABD-Çin ortaklığını da geçersiz kılmaktadır.

³⁸² Akm Khairul Islam, *The Post- Cold War...*, pp. 28.

³⁸³ Zbigniew Brzezinski, “The Group of Two that could change the world,” *Financial Times*, 13 January 2009, <https://www.ft.com/content/d99369b8-e178-11dd-afa0-0000779fd2ac> (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

³⁸⁴ Elizabeth C. Economy and Adam Segal, *The G-2 Mirage: Why the United States and China Are Not Ready to Upgrade Ties*, *Foreign Affairs*, Vol. 88, No. 3, May/June 2009, pp. 15.

³⁸⁵ Richard N. Haass, *Yeni Amerika...*, ss.112.

Tarihe bakıldığında da iki en güçlü devlet arasında uzun ömürlü, çok boyutlu bir ortaklık örneği bulmanın zor olduğunu belirten Bremmer, ABD ve Çin gibi hem farklı siyasi yapıları hem de farklı ekonomik sistemleri olan iki devletin işbirliği yapmasını çok az ihtimalli olarak görmektedir.³⁸⁶

Çalışmalarında saldırgan ve savunmacı neorealizm kuramlarını inceleyen Eric Hamilton ve Brian Rathbun'a göre enerji, gıda ve su gibi insanlığın vazgeçilmez ihtiyaçlarının sınırlı olmasından dolayı³⁸⁷ 21.yüzyıldaki uluslararası sistemde iki büyük güç olan ABD ve Çin arasında paylaşım mücadelesi gerçekleşecektir. Nitekim dünya üzerindeki kıt kaynaklar İkinci Dünya Savaşı sonrasında ABD'nin kontrolüne geçmiş, askeri ve ekonomik gücünü sürdürebilmesi için gerekli araç olmuştur. Çin için bu kaynaklar (özellikle enerji) son otuz yıldaki yükselişinin merkezini oluştururken, her geçen gün büyüyen ekonomisinde merkezi rolünü sağlamlaştırmaktadır. Bundan dolayı Hamilton ve Rathbun, dışa bağımlı bir Çin ile kaynaklar üzerindeki egemenliğini korumak isteyen ABD'yi, kaynakların paylaşımı, güvenliği ve hakimiyetinin sağlanması noktasında er ya da geç bir dizi çatışma ihtimalini de içerecek çok çeşitli senaryolar içerisinde göreceğimizi düşünmektedirler.³⁸⁸

Çin'in artan ekonomik ve askeri gücünün yanı sıra ABD'nin sıkıntı çeken bir hegemon görüntüsü de Çin'in yükselişini tehdit olarak algılanmasına neden olmuştur. ABD'nin artan ticaret açığıyla birlikte işsizlik, ekonomik dengesizlik ve sosyal hizmetlerdeki sorunların artışı iç siyasetinde sıkıntılara sebep olmuştur. Ayrıca ekonomik gücünü askeri araçlarından daha fazla kullanan Clinton dönemiyle birlikte de hem petrol rezervlerinin bir bölümünde hegemonyasını tam olarak kuramaması hem de uluslararası sorunların çözümünde yetersiz kalması nedeniyle süper güç tahtını da tehlikeye atmıştır.³⁸⁹ Ancak özellikle Soğuk Savaş sonrasındaki başkanlar seçim dönemlerinde ekonomik, askeri ve politik sorunları için Çin'i hedef göstererek Çin tehdidi üzerinden politikalarını yürütmüşlerdir.

³⁸⁶ Ian Bremmer, **G-Sıfır: Küresel Liderler...**, ss. 167-168.

³⁸⁷ Eric J. Hamilton and Brian C. Rathbun, Scarce Differences: Toward a Material and Systemic Foundation for Offensive and Defensive Realism, **Security Studies**, 22:3, 2013, pp. 464-465, aktaran; Tural Bahadır, ABD'nin Asya-Pasifik..., ss. 616.

³⁸⁸ Eric J. Hamilton and Brian C. Rathbun, Scarce..., pp. 465.

³⁸⁹ Rasim Özgür Dönmez, İmparatorluk ve Şiddetin Olağanlaşması, Ed.: Murat Kayıkcı-R. Özgür Dönmez, **Yeni İmparatorluk Çağı**, Say Yayınları, İstanbul 2008, ss. 402-403.

Aslında Çin tehdidi, temel olarak A.T.K. Organski'nin 1958'de yayınladığı Dünya Politikası adlı kitabındaki, uluslararası sistemde statükodan memnun olmayan yükselen bir gücün eninde sonunda hegemon güce başkaldıracağını varsayan “güç geçişi teorisi”ne ve neo-realizmin temsilcilerinden John J. Mearsheimer'in öncüsü olduğu saldırgan realizm teorisine dayanmaktadır. Bu bağlamda Çin'in bölgedeki artan askeri faaliyetleri ve giderek daha iddialı ve saldırgan bir tutum izlemesi de Çin tehdidi algısını güçlendirmiştir.³⁹⁰

Nitekim Mearsheimer'a göre Çin, önümüzdeki dönemlerde de ekonomik büyümesini sürdürürse, saldırgan realist mantığa uygun hareket etmesi ve bu durumda ABD ve Çin'in savaş potansiyeline sahip yoğun bir güvenlik rekabeti içine girmesi muhtemeldir. Öncelikli olarak ABD'nin 19. yüzyılda Avrupalı güçleri Amerika Kıtası'ndan çıkardığı gibi Çin'de ABD'yi Asya-Pasifik bölgesinden çıkarmaya çalışması beklenebilir.³⁹¹ Ayrıca Çin hegemon olarak ortaya çıkarsa Kuzeydoğu Asya'daki sistemi de dengesiz çok kutuplu bir yapıya dönüştürecek ve bölgede güvenlik rekabetini arttırarak hem bölge ülkeleri hem de ABD için tehdit oluşturacaktır.³⁹² Böylece Mearsheimer, Çin'in barışçıl bir şekilde yükselmeyeceğini belirtmektedir.

Waltz ise Çin'in büyük bir güç olarak ortaya çıkmakta olduğunu kabul etmekle birlikte, ABD'nin Avrupa ve Asya'daki askeri varlığının sistemde Rusya ile Çin'i birbirine yakınlaştırarak yeni bir dengenin oluşmasına yol açtığını ileri sürmektedir.³⁹³

Ancak Çin'in yeni dünya gücü olma yolunda adım adım ilerlemesi ve ekonomik gelişmesini askeri gücüne yansıtmaya başlaması, ABD'yi Asya-Pasifik bölgesine odaklanmaya zorlamıştır. Bundan dolayı ABD için küresel stratejisini iki temel belirleyicisi olarak enerji havzalarının korunması ve kendine dünyada rakip olarak ortaya çıkabilecek yeni bir süper gücün engellenmesi politikaları olduğunu

³⁹⁰ Cemre Pekcan, Uluslararası Hukuk Çerçevesinde..., s. 70.

³⁹¹ John J. Mearsheimer, Can China Rise Peacefully?, The National Interest, 25.10.2014 <http://nationalinterest.org/commentary/can-china-rise-peacefully-10204?page=4> (Erişim Tarihi: 15.01.2018)

³⁹² John J. Mearsheimer, The Future of the American Pacifier, *Foreign Affairs*, vol. 80, no. 5, September/October 2001, p. 47.

³⁹³ Tuğçe Varol Sevim, Mearsheimer ve..., ss. 61.

söyleyebiliriz. Bu bağlamda ABD, 21.yüzyılın başlarından itibaren Asya-Pasifik bölgesinde yeni bir strateji arayışına girmiştir.³⁹⁴

Özellikle Bush'un başkanlığının ilk aylarında saldırgan realist yaklaşım, Çin'e yönelik dış politikasının gelişiminde etki etmiştir. Yönetimde bu yaklaşımı benimseyenler bir önceki dönemde yönetimde olan liberallerden farklı olarak ABD için asıl tehdidin Çin'in demokratik olup olmamasının değil Çin'in mevcut büyümesinin devam etmesidir. Onlara göre, saldırgan realist yaklaşımın öngördüğü şekilde ABD'nin çıkarları gereği, Çin'in ekonomik büyümesini yavaşlatmaya çalışmalı, başarısızlık durumunda ise gelecek çatışmaya hazırlanmalıdır.³⁹⁵

Başkan Bush'ta realist önermeye katılmış ve Clinton yönetiminin Çin'e yönelik "yapıcı ortaklık" stratejisinden vazgeçmiştir. Bush yönetimi Çin'i stratejik rakip olarak tanımlamış ve Pekin'in artan askeri gücünü ABD'nin Asya'da yüzleştiği en önemli meydan okuma olarak nitelendirmiştir.³⁹⁶ Bush iktidarı ile birlikte ABD, Çin'e karşı yeni bir çevreleme politikasında oluşturmuştur. Bu açıdan ABD öncelikle Çin'in yakın komşuları olan Japonya, Güney Kore ve Tayvan ile çevreleme politikasını yürürlüğe koymuştur ancak Afganistan ve Irak operasyonları nedeniyle etkin bir politika geliştirememiştir. Barış Adıbelli'ye göre ABD için Avrasya'dan kopmanın bir daha dönüşü olmadığını bildiğinden dolayı ABD, Çin'i çevrelemeye yönelik yeni politikalar geliştirmektedir.³⁹⁷ ABD bir yandan da 2001'den beri önleme stratejisi uygulamış ve bu doğrultuda Japonya'ya yaslanma yaklaşımını benimsemiş, Japonya ile birlikte açık bir şekilde Tayvan sorununu odak haline getirmiş, Hindistan ile yakınlaşmış, Orta Asya'da üsler elde etmiş, Çin merkezli hareket planları doğrultusunda Asya'ya doğru kaynaklarını kaydırma ve ileri teknoloji uçak ve muharip gemilerinin satın alımını gerçekleştirmiştir. Nitekim bu strateji Çin'i mevcut uluslararası sisteme katılmaya teşvik etme şeklindeki çekirdek politikayı da aşar hale gelmiştir.³⁹⁸

³⁹⁴ Tural Bahadır, ABD'nin Asya-Pasifik Ekseninde Büyük Stratejisi ve Çin'in Dengelenmesi, ss. 629.

³⁹⁵ Jia Qingguo, The Impact of 9-11 on Sino-US..., pp. 170.

³⁹⁶ Harry Harding, Change and Continuity in the Bush Administration's Asia Policy, Ed.: Robert M. Hathaway, Wilson Lee, **George W. Bush and East Asia: A First Term Assessment**, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, DC 2005, p. 36-37.

³⁹⁷ Barış Adıbelli, **Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008, ss. 126.

³⁹⁸ William H. Overholt, **Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü**, ss. 221-222.

Çin yönetimi ise ABD politikalarına karşı, ABD'nin ambargo uyguladığı İran ve Sudan gibi ülkeler ile ilişkilerini geliştirmekten kaçınmamış, ABD'nin arka bahçesi sayılan Latin Amerika ülkeleri, Asya devletleri ve Afrika kıtasıyla ilişkilerini geliştirerek bu bölgelerdeki Amerikan ticari etkisini zayıflatma yönünde adımlar atmıştır.³⁹⁹ Bunun yanı sıra Çin, küresel güç planlamaya yönelik olarak henüz dikkate değer imkanlar geliştirememiş olsa da kıyısı açıklarındaki Amerikan donanmasının hareketlerini zorlaştırma yeteneğini arttırmıştır.⁴⁰⁰

Günümüzde ABD askeri harcamaları Çin'in harcamalarından yaklaşık dört kat fazladır. Ayrıca ABD ordusu, silahların kalitesi ve miktarı, askeri eğitim, kabiliyet ve liderliği konularında PLA'dan üstündür. Ancak yine de kademeli olarak modernleşen bir Çin askeri yapısı, Asya'daki ABD egemenliği için büyük bir tehdittir. Askeri harcamalarını iddialı bir şekilde arttıran Çin özellikle Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki tartışmalı bölgelerde giderek daha bir agresif tutum sergilemektedir.⁴⁰¹ Ayrıca ABD'nin 50'den fazla askeri müttefiki bulunurken Çin'in Pakistan ve Kuzey Kore ile kısmi müttefikliğinin bulunması ve ABD'nin dünyanın geri kalanıyla nitelik ve nicelik bakımından çok daha ilişkilere sahip olması askeri-politik açıdan ABD'yi ön plana çıkarmaktadır. Pekin, yükselişini sürdürebilmesi açısından önemli olan barışçıl bir uluslararası ortam şekillendirmek için, Washington'dan daha yüksek kalitede diplomatik ve askeri ilişkiler geliştirmesi gerekmektedir.⁴⁰²

ABD-Çin ekonomik rekabeti ise saldırgan realist yaklaşımı haklı çıkaracak şekilde global ve bölgesel anlamda siyasi bir anlaşmazlığa doğru gitmektedir. Bu bağlamda ABD için Çin'in global anlamda ekonomik yükselişi hem bölgesel hem de uluslararası çıkarlarına bir tehdit anlamına gelmektedir. Bu tehdit askerî açıdan zayıf kalsa da ekonomik olarak Çin'in bölgede ABD'ye karşı bölgesel ittifak yaratma çabası içine girmesine neden olabilmektedir.⁴⁰³ Ancak Çin uluslararası politikada

³⁹⁹ Ertan Efeğil ve Cemre Pekcan, Çin ve Dünya Düzeni: Tartışmalar ve Girişimler, ss. 158.

⁴⁰⁰ Joseph S. Nye, **Amerikan Yüzyılı Bitti Mi?**, Çev.: Burç Beşgöl, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul 2016, ss. 57.

⁴⁰¹ Richard A. Bitzinger, "China's Double-Digit Defense Growth: What It Means for a Peaceful Rise", Foreign Affairs, March 19, 2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-03-19/chinas-double-digit-defense-growth> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

⁴⁰² Yan Xuetong, How China Can Defeat America, The New York Times, 20.11.2011 <http://www.nytimes.com/2011/11/21/opinion/how-china-can-defeat-america.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2018)

⁴⁰³ Nejat Tarakçı, **Küresel Sistemde Dış Politika Stratejileri Klasik Diplomasiden Jeopolitik Diplomasiye**, Tasam Yayınları, İstanbul 2012, ss. 103-104.

sorumluluktan kaçındığı gibi uluslararası ekonomik düzende de ABD'nin yerine geçmek istememektedir. Bu durumu realist/neorealist yaklaşım açısından önemli bir olgu olan Hegemonik İstikrar Teorisi (HİT)'ne göre açıklayabiliriz.

HİT, uluslararası yapıdaki ekonomik kalkınma ve politik istikrar ile ilişkilerin yanı sıra hegemon güç tarafından oynanan rolü anlayabilmek açısından önemli bir teoridir. HİT kuramının en önemli noktası olarak uluslararası ekonomik ve politik istikrarı sağlamak için uluslararası sistemde tek bir egemenin yani egemen bir iktidarın olması gerektiğinin vurgulanmasıdır.⁴⁰⁴ Hegemon devletin güç yoğunluğu ne kadar büyük ve geniş olursa, onunla ilişkili uluslararası düzen de daha barışçıl olacaktır. Dolayısıyla hegemonun avantajının genel boyutu ve kapsamlılığı barışçıl düzen için önemlidir.⁴⁰⁵

Hegemonu liberal bir uluslararası ekonomi yaratmaya ve sürdürmeye iten motivasyonları incelemek de önemlidir. Robert Gilpin'e göre ABD'nin liderlik sorumluluklarını üstlenmesinin nedeni ekonomik, politik ve hatta ideolojik çıkarları bunu gerektirdiğindedir. Bu uzun vadeli çıkarlarını güven altına almak için ABD, uluslararası ekonomik ve politik sistemin kısa dönem maliyetleri ile ek bedeller ödemeye istekli olmuştur.⁴⁰⁶ Nitekim teoriye göre hegemon, liberal ekonomik düzenin kural ve normlarının inşası ve sürdürülmesi yeterliliğine sahip olduğu gibi buna istek de duymaktadır; hegemonun düşüşüyle liberal ekonomik düzen büyük ölçüde zayıflayacaktır.⁴⁰⁷

Reich ve Lebow, bir yandan zayıflayan ABD etkisinin küreselleşmeyi yönetme ve Çin'in ortaya çıkışını kontrol etme konusundaki yetersizliklerini açıklarken, diğer yandan kapasitesi her geçen gün büyüyen Çin'in küresel ekonomik sistemde hegemon olma niyetinde değil aksine sistemin korunmasını istediğini belirtmişlerdir. Reich ve Lebow'a göre günümüz liberal ekonomik sisteminden en çok fayda sağlayan ülke Çin'dir ve çağdaş ekonomik ve politik gerçekler onu büyüyen ama riske girmek

⁴⁰⁴ Charles P. Kindleberger, Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides, *International Studies Quarterly*, Vol. 25, No. 2, Symposium in Honor of Hans J. Morgenthau, (Jun., 1981), pp. 242-254.

⁴⁰⁵ William C. Wohlforth, The Stability..., pp. 25-26.

⁴⁰⁶ Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politikliği*, Çev.: Murat Duran, Selçuk Oktay, M. Kadir Ceyhan ve Gürkan Polşat, Kripto Basın Yayın (5.Baskı), Ankara 2017, ss. 115.

⁴⁰⁷ Robert Gilpin, *Uluslararası İlişkilerin...*, ss. 95.

istemeyen bir güç olarak konumlandırmıştır. Çin, uluslararası sistemin yapısından memnun olmasa da savunduğu değişiklikler devrimci değil marjinaldir. Çin'in öncelikli hedefi ise ekonomik, politik ve sosyal istikrarın sağlanmasıdır. Ayrıca Çin, etnik çatışma, yoksulluktaki artış, siyasi kaos gibi ülkenin egemenliğine karşı gördüğü iç politik sorunlardan kaçınmak ve bu sorunlara karşı direnmek için çabalamaktadır.⁴⁰⁸

Realist uluslararası ilişkiler kuramında "hegemonya" kavramına baktığımızda ise hegemon gücün, başta askeri gücünü kullanarak, dünyanın geri kalan kısmına kendi siyasetini dayatması anlamında bir "tahakküm" ilişkisi anlamında kullanılmakta olduğu görülmektedir.⁴⁰⁹ Hegemonya sistemin bütününe dengede tutma, yönetme, şekillendirme veya kontrol etmesine yol açan yapısal bir konum veya seviyeyi temsil etmektedir. Hegemonya, hegemon gücün değil, sistemin veya yapının bir özelliği veya durumudur.⁴¹⁰ Bundan dolayı hegemonya, sadece tek kutuplu sistemlerde bulunmayacağı gibi tek kutuplu sistemlerde de hegemonyayı gerektirme mecburiyeti olmamaktadır. Hegemonyayı tek kutupluluktan ayırmak için ortaya çıkan unsur ise ilişkiseldir. Diğer bir ifadeyle hegemonya, uluslararası sistemdeki diğer devletler üzerinde etki sağlayacak yeteneklerin tümü olarak tanımlanabilir.⁴¹¹

Hegemonya kavramını ve Büyük Güçlerin konumlarını dikkate aldığımızda devletlerin, işlevsel ve yapısal açıdan farklılaştığını görebiliriz. Devletin çıkarları öncelikle uluslararası yapıda bulunduğu konumdan ve sahip olduğu rolünden tanımladığını göz önüne aldığımızda Büyük Güçlerin nesnel çıkarı onları "merkez" bir ülke konumuna getiren sosyal ilişkilerin bütününe sürdürmek iken, hegemon devletin nesnel çıkarı hegemonu olduğu sosyo-ekonomik ve kültürel düzenin yapısını sürdürmektir. Böylece hegemon devletin birincil amacı, sağladığı kurumlar ve rejimler sayesinde, stratejik bölgelerde ekonomik imkanları jeostratejik rekabete dönüştürecek bölgesel hegemonların ortaya çıkmasını önlemektir.⁴¹²

⁴⁰⁸ Simon Reich and Richard Ned Lebow, **Good-Bye Hegemony! Power and Influence in the Global System**, Princeton University Press, Princeton, NJ 2014, pp. 86-87.

⁴⁰⁹ Kemal Çiftçi, Soğuk Savaş Sonrasında ABD: "Rıza"ya Dayalı "Hegemonya"dan "İmparatorluk" Düzenine, **ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 10, 2009, ss. 216.

⁴¹⁰ Klevis Kolasi, **Uluslararası Politikanın Yapısal Teorisi**, ss. 262.

⁴¹¹ Elke Krahnemann, American Hegemony or Global Governance?..., pp. 533.

⁴¹² Klevis Kolasi, **Uluslararası Politikanın Yapısal Teorisi**, ss. 264.

En nihayetinde realist uluslararası ekonomi politik yaklaşım içinde sayılan HİT kuramı, uluslararası sistemin sürdürülebilmesi için kural koyan ve kuralların işlemlerini sağlayan bir hegemonun varlığına ihtiyaç olduğunu ileri sürmektedir. Bir başka deyişle hegemonik istikrar, göreceli serbest bir uluslararası ekonomik sistemde karşılıklı ilişkiyi ve tek bir hegemonik devlette küresel politik iktisadi gücün toplanmasını ele almaktadır. HİT kuramının çekiciliği ise hegemon gücün hakimiyetinin sömürden çok “liderliği” yansıtabileceğini göstermesindedir. Bu nedenle hegemon güç, her ne kadar askeri, ekonomik ve siyasi baskı gücüne sahip olsa da temelde uluslararası sistemi koruma ve gözetmesi, diğer devletlerin rıza göstermesine bağlıdır. Bu durumda hegemon güç, aktörlere sistemin işlemesi için uluslararası küresel kamu mallarının sunumunu yapmakta ve etkileşim için güvenli bir ortam sağlamaktadır. Ancak hegemon güç, bu işlemde en fazla payı almakta veya kendi ulusal çıkarları için en optimum düzeye getirmeye çalışmaktadır.⁴¹³

Soğuk Savaş'ın ardından uluslararası sistemde kurduğu hegemonyanın ötesine geçerek sisteme mutlak egemenliğini (supremacy) kabul ettirmeye çalışan ABD'nin kendisine rakip olabilecek güçlerin doğmasına engel olma çabası, pratikte sadece askeri güç zoruyla dayatılan bir politika olmaktan çok, diğer potansiyel güçlerin de çıkarlarını gözeten, güvenliklerini sağlayan ve küresel düzeyde siyasi-ekonomik istikrarı koruyan bir yaklaşımla gerçekleştirilmeye çalışılmıştır.⁴¹⁴ Bu durumda süregelen politikanın bir devamı olarak Obama'nın Asya Pivot politikası da ABD'nin üstünlüğü veya hegemonik istikrarını korumak için stratejik araç olarak düşünülebilir. Bu stratejik aracın somut örneğini TPO oluşturmaktadır. Genel olarak, ABD'nin güçlü devlet imajının yara alması pahasına, ABD liderliğindeki dünya sisteminin tamamen çökmemesi adına bazı konularda yatıştırıcı bir politika izleyen Obama, buna karşın Amerikan menfaatleri ile küresel sistem arasında doğrudan bağ yaratarak, iyiliksever hegemonya kavramı ile karışık hegemonya arasında bir yerde

⁴¹³ Mesut Şöhret, *Hegemonya ve Hegemonik İstikrar Teorisi*, Ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Beta Basım, İstanbul 2013, ss. 403-412.

⁴¹⁴ Mustafa Aydın, “Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası,” *Stradigma*, Sayı 4, Mayıs 2003, ss. 2. http://www.academia.edu/1748821/Amerika_D%C3%BCnyadan_Ne_%C4%B0stiyor_ABDnin_Yeni_Ulusal_G%C3%BCvenlik_Stratejisi_ve_D%C4%B1s_Politikas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 22.07.2017)

konumlanmayı başarmış ve ABD'nin Soğuk Savaş sonrasında üstlendiği hegemon devlet statüsünden taviz vermemiştir.

Ancak serbest ticareti teşvik etmesi, dünya ekonomik sisteminin birleştirilmesi ve kazan-kazan durumlarının yaratılması adına son derece kritik ve başarılı hamleler olsa da Obama'nın Ortadoğu ve Kuzey Afrika'daki Müslüman nüfusu yoğun ülkelerde İslam, liberalizm ve demokrasiyi bağdaştırarak yaratmak istediği model, bu ülkelerin sosyolojik yapılarının buna uygun olmaması nedeniyle (Tunus haricinde) Arap Baharı sürecinde büyük bir başarısızlık görüntüsü yaratmıştır. Üstelik bu politika otoriter ve totaliter rejimleri olan diğer bölge ülkelerini de ABD'den uzaklaştırmış, Çin ve Rusya gibi başka güç odaklarına daha yakın durmaya itmiştir. Uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler kararlarına saygılı durmaya gayret eden ve sistemik bir krize neden olmamaya çalışan Obama, Çin'in ekonomik, Rusya'nın da askeri ve siyasi karşı hamleleri nedeniyle Amerikan liderliğinin bazı noktalarda yara almış gibi görüntü vermesine engel olamamıştır.⁴¹⁵

Son olarak 2008 küresel ekonomik kriz sonrası uluslararası yapının tek kutuplu düzenden çok kutuplu bir düzene doğru evrildiği anlaşılmıştır. Uluslararası yapıdaki son iki değişikliğe baktığımızda ise hâkim güçlerin, güçlü karşıt aktörler harekete geçmesinden dolayı değil, kendi köklü problemlerinin büyük olaylara dönüşmesi sonucu süper güç pozisyonlarını kaybettiklerini görmekteyiz. Nitekim Waltz devletlerin sistem içindeki konumlarını korumaya çalıştıklarını ve bu sebeple büyük güçlerin zayıflama dönemlerinde düşüşlerini durdurma veya tersine çevirmeye çalıştıklarını belirterek SSCB'nin dağılmasını neorealist teoriye göre açıklamaya çalışmıştır. Buna göre üçüncü sınıf bir ekonomi ile birinci sınıf askeri yapılanmanın desteklenmeyeceğini fark eden Sovyetler için, ekonominin yeniden örgütlenmesi, emperyal sorunların azaltılması dışardan dayatılan zorunluluk haline dönüşmüş ve iç dönüşümleri gerekli kılmıştır. Ancak SSCB bu düşüşü durdurmayı ve tersine çevirmeyi başaramamıştır.⁴¹⁶

Bu bağlamda ani değişimlerin basit bir şekilde ortaya çıkmasından ziyade değişimlerin, belli bir birkimi olduğunu ve bundan dolayı değişimlerin esas ve

⁴¹⁵ Ozan Örmeci, **Amerikan İç ve Dış Politikası**, Cinius Yayınları, İstanbul 2017, ss. 86.

⁴¹⁶ Kenneth Waltz, *Uluslararası Politikanın...*, ss. 9-10.

kaçınılmaz olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte son iki uluslararası yapısal değişiminde barışçıl şekilde gerçekleşmiş olduğunu belirtebiliriz. Böylece gelecek yıllarda gerçekleşmesi öngörülen değişimin, çatışma içinde mi yoksa işbirliği içinde olacağına dair sorunun cevabı, sadece Çin'in barışçıl bir yükseliş sergileyip sergilemeyeceğine göre değil aynı zamanda ABD'nin düşüşünün ne şekilde olacağı veya düşüşü tersine çevirme şekline göre de belirlenecektir. ABD'nin refleksi için Obama döneminde uygulanan politikanın, düşüşü çevirmeye yönelik olduğu ise açıktır. Ayrıca şunu belirtebiliriz ki Çin'in liberal ekonomik sistemden memnun tavrı henüz bir çatışmaya yol açma ihtimalini yansıtmamaktadır. Ancak askeri, ekonomik ve siyasi açıdan ABD'ye karşı geliştirdiği politikalar, mevcut uluslararası sistemden rahatsızlığı ve dış politik kültür olarak da savunduğu çok kutupluluk fikri, kısa ve orta vadede hem ikili ilişkilerde hem de uluslararası siyasette rekabeti arttıracaktır.

Nihayetinde eğer kara-deniz bölgesel güç dengesi yaklaşımını Soğuk Savaş'tan bu yana geçerliliğini koruyan eski bir jeopolitik alınıp artan ekonomik ve finansal karşılıklı bağımlılığı da bir başka gerçeklik olarak kabul edersek ABD-Çin ilişkilerinin pragmatik hesaplamalar ve karşılıklı çıkarlara dayanan birlikte yaşama formülüne doğru yapısal olarak itildiği sonucuna varabiliriz. Obama dönemindeki bu ABD-Çin pragmatik birlikteliğinin ise çatışma riskini azaltmış olduğunu söyleyebiliriz.⁴¹⁷

⁴¹⁷ Mustafa Tüter, Çin Gücü..., ss. 246.

SONUÇ

ABD-Çin ilişkileri, uluslararası ilişkilerde diğer ikili ilişkilerden daha önemli bir etkiye sahiptir. ABD ve Çin arasındaki ikili ilişkilerindeki denge veya dengesizlik, uluslararası politikada süratle etkisini göstermektedir. Günümüz dünyasında küresel ekonominin istikrarlı bir biçimde sürdürülmesi, enerji güvenliğinin sağlanması, iklim değişikliği, nükleer silahların yayılması ve terörizmin önlenmesi gibi uluslararası sorunların çözümü noktasında ABD-Çin ilişkilerinin durumu kilit faktördür.

Olası bir çatışmanın yaşanmamasının ön planda tutulduğu, dinamik, rekabetin ve işbirliğinin bir arada bulunduğu karmaşık ikili ilişkilerde 2008 yılındaki küresel ekonomik krizle birlikte yeni fenomenler ortaya çıkmış ve uluslararası sistemin yapısına dair tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Çin'in mevcut sistemdeki uluslararası kurumlara rakip olabilecek çeşitli uluslararası kurumların kurucu üyesi olması, BM'de kritik konularda ABD'ye karşı bir tutum sergilemesi, askeri gücünü her geçen yıl arttırması ve böylece Güney ve Doğu Çin Denizi'ndeki hak iddialarını savunmak için bölgede daha agresif tutum sergilemesi, ekonomik büyümesine bağlı olarak Afrika ve Ortadoğu'dan gelen enerji kaynaklarının güvenliği için askeri ve ekonomik stratejik planlar yürütmesi birçok yazar tarafından Amerika'nın hegemonik pozisyonuna meydan okuması olarak değerlendirilmesine neden olmuştur.

Çin yükselişi ise özellikle realist/neorealist teorisyenler arasında bir endişeye sebep olmuştur. Mearsheimer'ın savunmuş olduğu saldırgan realizm görüşünü benimseyenler Çin'in barışçıl bir şekilde yükselemeyeceğini belirterek Çin'in hegemon olma arayışının ABD ve Çin'i karşı karşıya getireceğini düşünmektedirler. Bu görüşten farklı olarak Ikenberry gibi bazı yazarlar Çin'in güç geçişinin Batı'dan Doğu'ya kaydığını kabul ederken hegemonik geçiş sürecinin bir çatışma yaşanmadan gerçekleşeceğini belirtmişlerdir.

Ancak Çin'in hegemon olma arayışı içinde olmadığını belirten Çinli liderler ve Çin Dışişleri Bakanlığı'ndan gelen açıklamaların yanı sıra sorumluluk almaktan kaçınması da yakın zaman içerisinde Çin'in hegemon olma gibi bir girişimde bulunmayacağını göstermektedir. Bunun yanı sıra Çin'in büyük ölçekteki ulusal çıkarına göre değerlendirdiğimizde mevcut düzenden en fazla kazanç sağlayan ülke

olarak büyümesini sürdürebilmesi için her ne kadar Amerikan hegemonyasına karşı olsa da sistemin devamına yönelik desteğini sürdürdüğü görülmektedir. Ancak Çin, büyük ölçekteki ulusal çıkarına zarar vermeyecek şekilde ABD'yi zorlayacak adımlar da atmaya devam etmiştir.

Çin'in yükselişi ABD dış politikaları içinde sorun teşkil etmiştir. Hem Clinton hem de Bush yönetiminin bu konudaki girişimlerinden farklı bir pozisyon izlemeyen Obama, güvenlik konularında çevreleme, ekonomik konularda angajman stratejisini benimsemiştir. Böylece stratejik niyetleri açısından Obama yönetiminin ilk güvence girişimleri, Çin'de yeni yönetimin öncüllerinden çok daha fazla uyum sağlayacağı konusundaki beklentileri boşa çıkarmıştır. Çin'e karşı öncüllerinin takip ettiği dış politika yolunu sürdüren Obama, Tayvan'a silah satışını onaylaması, Pekin'i internet özgürlüğünü ihlal ettiği gerekçesiyle eleştirmesi ve Çin ziyareti öncesi Dalay Lama ile görüşmesi Amerika-Çin ilişkilerine zarar vermiştir.

Amerikan-Çin ilişkilerinde uzun vadeli bir planlamaya odaklanan Obama yönetimi, Stratejik ve Ekonomik Diyalog ile ilişkilerde yeni bir model arayışı içine de girmiştir. Bu Diyalog yolu ile iki ülke arasındaki sorunların tartışılması, kapsamlı ve doğrudan iletişim sağlanması amaç edinilse de iki ülkenin çıkarlarından ödün vermek istememesi nedeniyle görüşmeler sonrasında belirlenen hedeflerin çoğu somut olarak hayata geçmemiştir.

Nitekim anarşik uluslararası sistemde işbirliğinin sağlanması her zaman zor olmuştur. Neorealist teoriye göre de devletler işbirliği içerisinde bulunacağı devlet/devletlerle kendi kazandığı çıkarları karşılaştırmakta ve buna göre bir değerlendirme yapmaktadır. Devletler, uluslararası sistemde diğerlerinin görece kazancını azaltmak istediğinden dolayı da işbirliği içinde bulunduğu devlet/devletlerin daha fazla kazançlı çıkması korkusu nedeniyle kendi çıkarlarına uygun olsa bile işbirliği yapmakta isteksiz olabilir. Bu bağlamda ABD-Çin arasındaki uyumsuz çıkarlar ortak bir anlayışın oluşmasını da zorlaşmaktadır.

ABD-Çin ilişkilerinin en endişe verici yönü ise artan stratejik rekabet ve iki ülke arasında artan güvenlik algılamalarındaki tehdittir. Soğuk Savaş sonrası dönemden bu yana bölgede ABD ve Çin arasında stratejik güvensizlik ve güvenlik

algılamalarında farklılıklar görülse de Obama döneminde anlaşmazlıklar en hassas ve tehlikeli seviyelere kadar yükselmiştir. Obama'nın Asya Pivot politikası ile Asya Pasifik'e dönüşünü sadece ekonomik ve diplomatik değil askeri boyutla da desteklemesine karşı Çin'in enerji güvenliği ve bölgedeki hak iddiaları neticesinde arttırdığı askeri kabiliyeti, ABD ve Çin'i Asya Pasifik'te karşı karşıya getirmiştir.

Obama yönetimi 2008 seçimlerinde vaat ettiği üzere Irak'tan ABD askerini çekerek, Afganistan'da kısmen azaltarak, İran ve Rusya ile diplomatik olarak ilişkilerini geliştirmeyi çalışarak ve geriden liderlik stratejisi çerçevesinde Arap Baharı sürecine asker göndermeden dahil olarak pasif bir dış politika izlerken Asya Pasifik'te askeri gücünü arttırarak ve bölgedeki donanmasına askeri bütçeden daha fazla pay ayırarak pasif agresif bir dış politika stratejisi izlemiştir. Obama yönetimi, özellikle Malakka Boğazı gibi kritik dar geçiş noktalarında ve Çin'in hak iddia ettiği bölgelerde askeri varlığını bulundurarak bir anlamda Çin'e karşı hem önlem almakta hem de gözdağı vermek istemiştir. Asya Pasifik ülkeleri ile askeri işbirliği ve silah satışları noktasında önemli anlaşmalar yapan Obama, Çin'i çevreleme politikasına uygun bir şekilde dış politika stratejisi izlemiştir.

Çin ise ulusal güvenliği, Doğu ve Güney Çin Denizi'ndeki hak iddiaları, enerji ithalatında kullanılan güzergahların güvenliği, Tek Çin politikası bağlamında Tayvan'a baskıyı sürdürmek için askeri gücünü arttırmaktadır. Özellikle enerji güvenliği konusunda askeri kabiliyetlerini geliştiren Çin, donanma gücüne büyük önem vermekte olup ilk uçak gemisini de denize indirmiştir. İnci Dizisi Projesi çerçevesinde birçok limanda etkin olarak faaliyette bulunan Çin, bu ülkelerin hizmetlerinden yararlanırken bu ülkelerle yaptığı yatırımlarla ilişkilerini geliştirerek enerji geçiş noktalarında aktif olarak kalmak istemektedir. Bu doğrultuda Cibu'te askeri üs kuran Çin bölgede ABD'ye rakip olarak yerini almış ve enerji güvenliği konusunda ABD'ye bağımlılığını azaltmaya yönelik ilk ciddi girişimini de gerçekleştirmiştir. Çin'in büyüyen ekonomisi ve artan askeri gücüne baktığımızda bu askeri üs kurma girişimini ilerleyen zamanlarda daha fazla göreceğimizi belirtebiliriz. Özellikle Afrika kıtasına gözüne diken Çin, bölgede sadece askeri gücüyle değil aynı zamanda yumuşak gücüyle de etkin olmak istemektedir. Nitekim Afrika devletlerine

altyapı hizmetleri konusunda yardımcı olurken aynı zamanda maddi olarak da geniş imkanlar vermiştir. Böylece bölgede ABD'ye alternatif bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

İki ülke ilişkilerinde ekonomik olarak da rekabet söz konusudur. Obama dönemindeki en önemli sorunlardan biride Çin'in para birimi olan yuanı ABD doları karşısında değersiz kılması ve ABD'nin iddiasına göre ticarete haksız kazanç elde etmesidir. Yuanın değerinin düşük olması Çin'i ticaret ve yatırım açısından cazip bir ülke konumuna getirirken ABD-Çin ticaret ilişkisinde ABD aleyhine bir gelişmeye de neden olmaktadır. Aynı zamanda düşük iş gücü maliyetinden dolayı Amerikan şirketlerinin Çin'e doğru kayması sonucunda ABD'de işsizlik sorununu ek olarak ortaya çıkarmıştır. Obama ABD'nin bu durumdan kaynaklanan rahatsızlığını ve gördüğü zararı Çinli liderlere yaptığı görüşmelerde dile getirirse de başkanlık süresinde bu konuya kesin çözüm getirememiştir.

Obama yönetimi, Çin ile yaşanan ekonomik rekabette avantajlı konuma geçmek için Bush döneminde kurulan TPO'yu ön plana çıkarmış ve Asya Pasifik ülkeleriyle birlikte bu oluşumun içeriğini doldurarak Çin'e karşı ekonomi alanında bir çevreleme gerçekleştirilmeye çalışmıştır. Obama'nın en önemli başarısı olarak değerlendirebileceğimiz TPO ile ABD, Çin'e karşı baskı uygulamaya başlasa da Obama'nın başkanlık koltuğundaki son günlerinde aktif olan TPO, istenilen başarıya kısa sürede ulaşamamıştır.

Çalışmamızda ABD'nin, Çin'in yükselişini engellemeye yönelik girişimlerinin sonuçsuz kaldığı ve ayrıca ABD'nin bu politikalarına rağmen büyüyen Çin'in ise bu büyüme hızını yakalaması ve sürdürmesinin de uluslararası düzenin istikrarlı işleyişine ve elbette ABD'nin küresel liderlik pozisyonunu sürdürerek kendisini en az şekilde küresel sorumluluk almasına bağlı olduğunu gözlemlenmiştir. Bu bağlamda ABD'nin ekonomik düzende bir kriz daha yaşamasının aynı zamanda kendi ekonomik gelişimi içinde olumsuz olacağını düşünen veya ABD'nin kendisine karşı özellikle enerji ithal yolları üzerinde herhangi bir askeri girişimine karşı önlemleri değerlendiren Çin, ABD'ye borç verirken aynı zamanda ABD hazine tahvilleri olarak bir anlamda bağımlılık ilişkisi yaratmaktadır. ABD ise kamusal borçlarının her geçen yıl büyümesinden dolayı Çin'in borç vermesine olan bağımlılığına karşılık Asya Pasifik'te Çin'in yükselişi ve agresif politikalarına karşı Çin'den daha üstün askeri

gücünü bölgede arttırarak oyuna katılması, ABD ve Çin arasındaki bağımlılık ilişkisini arttırmakta ve karmaşıklştırmaktadır. Ayrıca Çin'in uluslararası kurumlarla işbirliği ve liberal ekonomik düzen içerisinde kurucu üyesi olduğu AIIB'den de anlaşılacağı gibi Çin, mevcut düzene revizyonist bir yaklaşımında bulunmaktan çok, düzene uyum sağlayarak bağımlılık ilişkisini derinleştirmek istemektedir.

Bu noktada şunu söyleyebiliriz ki; her ne kadar küresel liderlik için farklı senaryolar yazarlarca belirlense de ABD ve Çin'in bu konuda herhangi bir çatışmaya girmesi ihtimali çok düşüktür. Ancak aralarındaki rekabet ekonomik, diplomatik ve çatışmaya evrilmeyecek şekilde askeri olarak devam edecektir.

KAYNAKÇA

Kitap

ADIBELLİ Barış, **Avrasya Jeopolitiğinde Büyük Oyun**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008

ADIBELLİ Barış, **Çin Dış Politikasında Tayvan Sorunu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2006

ADIBELLİ Barış, **Pax Sinica Çin'in Dünya Düzeni**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık (2.Baskı), İstanbul 2016

AKKEMİK K. Ali, “ Çin’de Bir Finans Krizi Beklemeli Miyiz? Japonya’dan Alınacak Dersler”, Ed.: K. Ali Akkemik, Sadık Ünay, **Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi: Japonya, Çin ve Güney Kore'de Kalkınma, Siyaset ve Jeostrateji**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2015

ALTUĞ Yılmaz, **Çin Sorunu**, Otağ Yayınları, İstanbul 1977

ANDERSON Perry, **Amerikan Dış Politikası ve Düşünürleri**, Çev.: Barış Baysal, NotaBene Yayınları, Ankara 2015

ARI Tayyar, **Global Politika ve Güney Asya**, Alfa Yayınları (2. Baskı), İstanbul 2000

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları (4.Baskı), İstanbul 2001

ARI Tayyar, **Uluslararası İlişkiler Teorileri: Çatışma, Hegemonya, İşbirliği**, Alfa Yayınları (4.Baskı), İstanbul 2006

ARIBOĞAN Deniz Ülke, **Globalleşme Senaryosunun Aktörleri: Uluslararası İlişkilerde Güç Mücadelesi**, Der Yayınları (3. Baskı), İstanbul 2001

ARIBOĞAN Deniz Ülkü, **Uluslararası İlişkiler Düşüncesi**, Bahçeşehir Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2007

ARMAOĞLU Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi (15.Baskı), İstanbul, 2005

ARMİTAGE Richard L., NYE Joseph S., **CSIS Commission on Smart Power : A Smarter, More Secure America**, Center for Strategic and International Studies, Washington D.C. 2007

ARON Raymond, **Paix et guerre entre les nations**, Paris, Calmann-Lévy (8e édition), 1984

ATEŞ Davut, **Uluslararası Politika: Dünyayı Anlamak ve Anlatmak**, Dora Yayıncılık (2. Baskı), Bursa 2014

BADER Jeffrey A., **Obama and China's Rise : An Insider's Account of America's Asia Strategy**, Washington, DC: Brookings Institution Press, 2012

BAL İdris, **ABD Politikaları ve Türkiye**, Lalezar Kitabevi, Ankara 2008

BOSTANOĞLU Burcu, **Türkiye-ABD İlişkilerinin Politikası**, İmge Kitabevi (2. Baskı), Ankara 2008

BREMMER Ian, **G-Sıfır: Küresel Liderler ve İttifaklar Çağının Sonu**, Çev.: Alev Kaynak, Final Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014

BRZEZİNSKI Zbigniew, **Büyük Satranç Tahtası**, Çev.: Yelda Türedi, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2005

CARPENTER Ted Galen, **America's Coming War with China: A Collision Course over Taiwan**, Palgrave Macmillan, New York 2005

CLİNTON Hillary Rodham, **Hard Choices**, Simon & Schuster UK, London 2014

ÇAKMAK Cenap, Amerikan Dış Politikası ve ABD-Çin İlişkilerinde Pragmatizm ve Rasyonalite, Ed.: Ahmet Öztürk, Cenap Çakmak, Cengiz Dinç, **Yakın Dönem Amerikan Dış Politikası Teori ve Pratik**, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2011

ÇOLAKOĞLU Selçuk, "Çin'in Orta Asya Politikası (1991-2007)", Der.: M. Turgut Demirtepe, **Orta Asya & Kafkasya Güç Politikası**, USAK Yayınları, Ankara 2008

DEDEKOCA Ersin, **Ekonomik-Politik Pencereden ABD-Çin İlişkileri; Eski Dünyaya Yeni Düzen**, Barış Platin Yayınları, Ankara 2011

DENG Yong, **China's Struggle for Status**, Cambridge University Press, Cambridge 2008

DONNELLY Jack, Realizm, Ed.: Scott Burchill ve diğ., **Uluslararası İlişkiler Teorileri**, Çev.: Muhammed Ağcan, Küre Yayınları (2. Baskı), İstanbul 2013

DÖNMEZ Rasim Özgür, İmparatorluk ve Şiddetin Olağanlaşması, Ed.: Murat Kayıkçı-R. Özgür Dönmez, **Yeni İmparatorluk Çağı**, Say Yayınları, İstanbul 2008

EFEĞİL Ertan ve Cemre Pekcan, Çin ve Dünya Düzeni: Tartışmalar ve Girişimler, Ed.:Cengiz Dinç-Bülent Aktaş, **Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri**, Orion Kitabevi, Ankara 2017

ERALP Atilla, Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealiz-Realizm Tartışması, Der.: Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik: Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004

FEİGENBAUM Evan A., Çin'in "Amerikan Barışını" Tehdidi, Haz.: Yılmaz Tezkan, **Uzak ve Eski Komşumuz Çin**, Ülke Kitapları, İstanbul 2002

GİLPİN Robert, **Uluslararası İlişkilerin Ekonomi Politığı**, Çev.: Murat Duran, Selçuk Oktay, M. Kadir Ceyhan ve Gürkan Polşat, Kripto Basın Yayın (5.Baskı), Ankara 2017

GÖK Gonca Oğuz, Türk- Amerikan İlişkileri Ekseninde İran'ın Nükleer Faaliyetleri, Ed.: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İran**, Barış Platin Kitabevi, Ankara 2011

GÖNLÜBOL Mehmet, **Uluslararası Politika**, S Yayınları (2. Baskı), Ankara 1979

GÖZEN Ramazan, **Uluslararası İlişkiler Sonrası Çoğulculuk, Küreselleşme ve 11 Eylül**, Alfa Yayınları, İstanbul 2004

GÜRLER Ali İhsan, Büyük Orta Doğu Projesi ve Bush Doktrini, Der.: Toktamış Ateş, **Kartalın Kanat Sesleri: ABD Dış Politikasında Yeni Yönelimler ve Dünya**, Ümit Yayıncılık, Ankara 2004

HAASS Richard N., **Yeni Amerika-Dış Politika İçeride Başlar**, Çev.: Mehmet Talha Paşaoğlu, Tuti Kitap, İstanbul 2014

HARDİNG Harry, Change and Continuity in the Bush Administration's Asia Policy, Ed.: Robert M. Hathaway, Wilson Lee, **George W. Bush and East Asia: A First Term Assessment**, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, DC, 2005

HİNES Robert Lincoln, **Change and Continuity in Chinese Strategic Culture – Chinese Decision-Making in The Taiwan Strait**, American University, ProQuest Dissertations Publishing, Washington, D.C., 2012

HOOK Steven W., John Spanier, Amerikan Dış Politikası, Çev.: Özge Zihinoğlu, İnkılap Kitabevi, İstanbul 2006

HUNTINGTON Samuel P., **Medeniyetler Çatışması ve Dünya Düzeninin Yeniden Kurulması**, Çev.: Mehmet Turhan, Y. Z. Cem Soydemir, 5. Baskı, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2006

HUNTINGTON Samuel P., Medeniyetler Çatışması mı?, Samuel P.Huntington vd., **Medeniyetler Çatışması**, Der.: Murat Yılmaz, Vadi Yayınları (4. Baskı), Ankara 2001 The New World Order

İZOL Ramazan, İran-Çin İlişkilerine Temel Bir Bakış, Ed.: Sanem Özer-Senem Atvur-Ramazan İzol, **21. Yüzyılda Asya – Pasifik: Bölgesel Politikalar – Uluslararası Sorunlar – Yeni Aktörler**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017

JOXE Alian, **Kaos İmparatorluğu: Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Amerikan Tahakkümü Karşısında Cumhuriyetler**, Çev.: Işık Ergüden, İletişim Yayınları, İstanbul 2003

KAMPHAUSEN Roy D. with Drun Jessica, Sino-U.S. Military-to-Military Relations, Ed.: Travis Tanner and Wang Dong, **U.S.-China Relations in Strategic Domains**, The National Bureau of Asian Research, Washington, DC 2016

KARACA Ragıp Kutay, **Dünyadaki Yeni Güç Çin: Tek Kutuptan, Çift Kutuba**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık (2.Baskı), İstanbul 2004

KARACA Ragıp Kutay, **Güç Olma Stratejisi Çin**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul 2008

KENNEDY Paul, Amerikan Büyük Stratejisi, Bugün ve Yarın: Avrupa Deneyiminden Öğrenme, Ed.: Paul Kennedy, **Savaşta ve Barışta Büyük Stratejiler**, Çev.: Ahmet Fethi, ETİ Kitapları, İstanbul 1995

KİBAROĞLU Mustafa, İran'ın Nükleer Güç Olma İddiası ve Batı'nın Tutumu: Şah'a Destek, Mollalara Yasak, Ed.: Türel Yılmaz-Mehmet Şahin, **Ortadoğu Siyasetinde İran**, Barış Platin Kitabevi, Ankara 2011

KİSSENGER Henry, **Amerika'nın Dış Politikaya İhtiyacı Var mı?**, Çev.: Tayfun Evyapan, ODTÜ Geliştirme Vakfı Yayıncılık, Ankara 2002

KİSSENGER Henry, **Diplomasi**, Çev.: İbrahim H. Kurt, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2016

KİSSENGER Henry, **On China**, The Penguin Press, New York 2011

KOLASİ Klevis, **Uluslararası Politikanın Yapısal Teorisi**, Siyasal Kitabevi, Ankara 2016

KÖNİ Hasan, **Amerika'nın Uluslararası Politikası**, Ekim Yayınları, İstanbul 2007

KÖNİ Hasan, **Genel Sistem Kuramı ve Uluslararası Siyasetteki Yeri**, Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, Ankara 2001

LAİ David, **Asia-Pacific: A Strategic Assessment**, Strategic Studies Institute and U.S. Army War College Press, Carlisle, PA, May 2013

LAİ Hongyi, China's Soft Power: Growth and Limits, Ed.: Wang Gungwu, Zheng Yongnian, **China: Development and Governance**, World Scientific Publishing, Hackensack, New Jersey 2013

LAİ Hongyi, The Soft Power Concept and a Rising China, Ed.: Hongyi Lai, Yiyi Lu, **China's Soft Power and International Relations**, Routledge, London and New York, NY 2012

LUTTWAK Edward N., **Çin'in Yükselişi Strajinin Mantığına Karşı**, Çev.: Pars Turhan Özer, Doruk Yayınları, İstanbul 2016

MEARSHEIMER John J., **The Tragedy of Great Power Politics**, W. W. Norton & Company, New York 2001

MORGENTHAU Hans, **Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace**, McGraw-Hill Education (7 edition), New York 2005

NYE Joseph S., **Amerikan Yüzyılı Bitti Mi?**, Çev.: Burç Beşgül, Uluslararası İlişkiler Kütüphanesi, İstanbul, 2016

OBAMA Barack, **İnanırsak Başarıyoruz**, Çev.: Özkan Özdem, Pegasus Yayınları, İstanbul 2009

OVERHOLT William H., **Asya, Amerika ve Jeopolitiğin Dönüşümü**, Efil Yayınevi, Ankara 2008

ÖRMECİ Ozan, **Amerikan İç ve Dış Politikası**, Cinius Yayınları, İstanbul 2017

PATMAN Robert G.- FERNER Timothy G., Paul Kennedy's Conception of Great Power Rivalry and US-China Relations in the Obama Era, Ed.: Stefan Fröhlich-Howard Loewen, **The Changing East Asian Security Landscape: Challenges, Actors and Governance**, Springer VS., Wiesbaden 2018

PHİLLİPS Steven E. s, G.Ed.: Edward C. Keefer, **Foreign Relations of the United States, 1969–1976, Volume XVII, China, 1969–1972**, United States Government Printing Office, Washington, 2006

PRADT Tilman, **China's New Foreign Policy: Military Modernisation, Multilateralism and the 'China Threat'**, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2016

PUSKA Susan M., New Century, **Old Thinking: The Dangers of the Perceptual Gap in U.S.-China Relations**, Carlisle, PA: U.S. Army War College Press and Strategic Studies Institute, April 1998

REİCH Simon and LEBOW Richard Ned, **Good-Bye Hegemony! Power and Influence in the Global System**, Princeton University Press, Princeton, NJ 2014

SANDIKLI Atilla, Kaya Erdem, Uluslararası İlişkiler Teorileri ve Barış, Ed.: Atilla Sandıklı, **Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri**, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2012

SAUNDERS Phillip C., China's Role in Asia, Ed.: David Shambaugh, Michael Yahuda, **International Relations of Asia**, Rowman & Littlefield Publishers, Lanham, Maryland, 2008

SAUNDERS Phillip C., Managing a multifaceted relationship between the U.S.A. and China, Ed.: Suisheng Zhao, **China-US Relations Transformed: Perspectives and Strategic Interactions**, Routledge, London 2008

SAYBAŞILI Kemali, **Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar**, Doruk Yayınları, Ankara 1999

SHAMBAUGH David, **China Goes Global: The Partial Power**, Oxford University Press, New York 2013

SEVİM Tuğçe Varol, Mearsheimer ve Waltz'ın Realist Bakışı, Ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Beta Basım, İstanbul 2013

SÖNMEZOĞLU Faruk, **Uluslararası Politika ve Dış Politika Analizi**, Filiz Kitabevi (4.Baskı), İstanbul 2005

SUTTER Robert, **Historical Dictionary of United States–China Relations**, The Scarecrow Press, Lanham, Maryland 2006

ŞÖHRET Mesut, Hegemonya ve Hegemonik İstikrar Teorisi, Ed.: Hasret Çomak, Caner Sancaktar, **Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar**, Beta Basım, İstanbul 2013

TARAKÇI Nejat, **Küresel Sistemde Dış Politika Stratejileri Klasik Diplomasiden Jeopolitik Diplomasiye**, Tasam Yayınları, İstanbul 2012

TONG Sarah Y., US–China Economic Relations in the Asia- Pacific: Opportunities and Challenges, Ed.: Mingjiang Li and Kalyan M. Kemburi, **New Dynamics in US–**

China Relations Contending for the Asia- Pacific, Routledge, London and New York 2015

TUCKER Nancy Bernkopf, **Balancing Act: Bush, Beijing and Taipei**, Ed.: Robert M. Hathaway, Wilson Lee, **George W. Bush and East Asia: A First Term Assessment**, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C., 2005

TÜRK Bengü, **Uluslararası Sistemde Kronik Bir Sorun: Keşmir**, Ed.: R. Kutay Karaca, **Asya'da Güvenlik Sorunu ve Yansımaları**, BİLGESAM Yayınları, İstanbul 2013

TÜRKMEN Füsün, **Kırılğan İttifaktan "Modern Ortaklığa": Türkiye-ABD İlişkileri**, Timaş Yayınları, İstanbul 2012

TÜTER Mustafa, **Çin Gücü : Statükoya Karşı Yeni Güç Arayışları**, Kopernik Kitap, İstanbul 2018

TÜYSÜZOĞLU Göktürk, **Uluslararası Sistemin Yapısına Dair Anlamlandırmalar ve Konjoktürel Sistemsel Görünüm**, Ed: Cengiz Dinç-Bülent Aktaş, **Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri**, Orion Kitabevi, Ankara 2017

ÜLGER İrfan Kaya, **Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD Büyük Stratejisinin Kapsam ve Sınırları**, Ed: Cengiz Dinç-Bülent Aktaş, **Küresel ve Büyük Güçlerin Stratejileri**, Orion Kitabevi, Ankara 2017

ÜNAY Sadık, **Diyalogtan Rekabete: Küresel Ekonomi Politik Sistemde Çin**, Ed.: K. Ali Akkemik, Sadık Ünay, **Doğu Asya'nın Politik Ekonomisi: Japonya, Çin ve Güney Kore'de Kalkınma, Siyaset ve Jeostrateji**, Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, İstanbul 2015

VİOTTİ Paul R. and KAUPPI Mark V., **International Relations Theory**, Boston: Longman (5th ed.), 2012

WALTZ Kenneth N., QUESTER George H., **Uluslararası İlişkiler Kuramı ve Dünya Siyasal Sistemi**, Çev.: Ersin Onulduran, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, Ankara 1982

WALTZ Kenneth N., **Uluslararası Politika Teorisi**, Çev.: Osman S.Binatlı, Phoenix Yayınevi, Ankara 2015

YALVAÇ Faruk, Uluslararası İlişkiler Kuramında Yapısalcı Yaklaşımlar, Der.: Atilla Eralp, **Devlet, Sistem ve Kimlik : Uluslararası İlişkilerde Temel Yaklaşımlar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2004

YAN Jiann-fa, Taiwan's Bottom Line, Ed.: Steve Tsang, **Peace and Security Across the Taiwan Strait**, Palgrave Macmillan, Basingstoke 2004

YUNLİNG Zhang, Tang Shiping, China's Regional Strategy, Ed.: David Shambaugh, **Power Shift: China and Asia's New Dynamics**, University of California Press, California, 2005

Makale

ALAGÖZ Emine Akçadağ, Asya-Pasifik'te Trans-Pasifik Ortaklığı ve Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaklık, **BİLGESAM Analiz/ Doğu Asya Pasifik**, No:1263

ATAGENÇ Ömer, Çin ve Hindistan'ın Deniz Stratejisi ve Hint Okyanusu'nda Güç Mücadelesi, **Bilge Strateji**, Cilt 4, Sayı 6, Bahar 2012

AYDIN Mustafa, Uluslararası İlişkilerde Yaklaşım, Teori ve Analiz, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:51, Sayı:1, Yıl: 1996

AYDIN Mustafa, "Uluslararası İlişkilerin "Gerçekçi" Teorisi: Kökeni, Kapsamı, Kritiği", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 1, Sayı 1, Bahar 2004

AYDIN Aydın, BAKINCAK Emir, Uluslararası Güç Dengesi ve İki Kutupluluk arasındaki İlişki, **C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Cilt:17, Sayı:1, 2016

BACKER Larry Catá (2014), The Trans-Pacific Partnership: Japan, China, the U.S., and the Emerging Shape of a New World Trade Regulatory Order, **Washington University Global Studies Law Review**, Volume 13, Issue 1

BAHADIR Tural, ABD'nin Asya-Pasifik Ekseninde Büyük Stratejisi ve Çin'in Dengelenmesi, **Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt: 4, Sayı: 11, Eylül - Aralık 2017

BİTZİNGER Richard A., “Modernising China’s Military, 1997-2012”, **China Perspectives**, 2011/4 | 2011

BİTZİNGER Richard A., “China's Double-Digit Defense Growth: What It Means for a Peaceful Rise”, **Foreign Affairs**, March 19, 2015, <https://www.foreignaffairs.com/articles/china/2015-03-19/chinas-double-digit-defense-growth> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

BOOT Max, “Neocons”, **Foreign Policy**, No: 140, (January/February 2004)

BREWSTER David, Silk Roads and Strings of Pearls: The Strategic Geography of China’s New Pathways in the Indian Ocean, **Geopolitics**, Volume 22, Issue: 2, August 2016

BUZAN Barry, From International System to International Society: Structural Realism and Regime Theory Meet the English School, **International Organization**, Volume 47, Issue 3, Summer 1993

CALLAHAN William A., China’s “Asia Dream”: The Belt Road Initiative and The New Regional Order, **Asian Journal of Comparative Politics**, Vol 1, Issue 3, 2016

CHANLETT-AVERY Emma, RİNEHART Ian E., NİKİTİN Mary Beth D., North Korea: U.S. Relations, Nuclear Diplomacy, and Internal Situation, **Congressional Research Service**, January 15, 2016, <https://fas.org/sgp/crs/nuke/R41259.pdf> (Erişim Tarihi: 21.04.2018)

CHANSORÍA Monika, Obama's China Policy: Arranging for Engagement, **CLAWS Journal**, Summer 2011

CLİNTON Hillary Rodham, America’s Pacific Century, **Foreign Policy**, November 2011, <http://foreignpolicy.com/2011/10/11/americas-pacific-century/> (Erişim Tarihi: 28.09.2016)

ÇEŞTEPE Hamza, Çin'in Dış Ticaretinin Gelişimi, Dünya Ticaret Örgütü'ne Üyelik Öncesi ve Sonrasında Dünya Ticaretine Etkileri, **Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi**, Cilt 8, Sayı 17, 2012

DEDEKOCA Ersin, ABD-Çin İlişkilerinde Kriz Yönetimi, **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, 2017

DEMİRTEPE M.Turgut, İbrahim Erdoğan, Obama'nın Afganistan Stratejisi: Değişim ve Süreklilik, **Güvenlik Stratejileri**, Yıl:9, Sayı:17, 2013

DUMAN Mehmet, Hegemonya ve Güçler Dengesi Bağlamında Uluslararası Siyaset ve İktisat İlişkileri, **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Sayı: 4, 2002/2

DUMBAUGH Kerry, Chinese Embassy Bombing In Belgrade: Compensation Issues, **Congressional Research Service**, Library of Congress, LC., Washington, DC, 2000

DURŞUN H. Rumeysa, Realizmin Realist Bir Eleştirisi Olarak Raymond Aron ve Uluslararası İlişkiler Kuramı, **Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi**, Cilt 5, Sayı 2, Eylül 2017

ECONOMY Elizabeth C. and SEGAL Adam, The G-2 Mirage: Why the United States and China Are Not Ready to Upgrade Ties, **Foreign Affairs**, Vol. 88, No. 3, May/June 2009

EFEGİL Ertan, Musaoğlu Nezih, Soğuk Savaş Sonrası Dönemin Uluslararası Sistemin Yapısına İlişkin Görüşler Üzerine Bir Eleştiri, **Akademik Bakış Dergisi**, Cilt:2, Sayı:4, Yaz 2009

ERCİLASUN Konuralp, Çin: Yükselişe Devam mı?, **21.Yüzyıl Dergisi**, Sayı 18, Haziran 2010

FEİGENBAUM Evan A., China's Challenge to Pax Americana, **The Washington Quarterly**, 24:3, 2001

FİNKELESTEİN David, McDEVİTT Michael, "Competition and Consensus: China's "New Concept of Security" and the United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region", **PacNet**, No.1, 08.01.1999

FİOTT Daniel, The Trans-Pacific Partnership: Defence, Industry and Strategy, **The International Spectator**, Volume 51, Issue 4, 2016

GERHARD Wilfried, American Exceptionalism and The War In Iraq, **ENDC Proceedings**, Volume 18, 2014

GÖZEN Ramazan, Soğuk Savaş Sonrası Dönemde Uluslararası İlişkiler: Küreselleşme Perspektifi, **Liberal Düşünce**, Cilt: 2, Sayı: 7, Yaz 1997

GRİECO Joseph M., Anarchy and the Limits of Cooperation: A Realist Critique of the Newest Liberal Institutionalism, **International Organization**, Vol. 42, No. 3, Summer, 1988

HAMILTON Eric J. and RATHBUN Brian C., Scarce Differences: Toward a Material and Systemic Foundation for Offensive and Defensive Realism, **Security Studies**, 22:3, 2013

HANG Nguyen Thi Thuy, The United States and China: Can They Cooperate?, **Asian Affairs: An American Review**, Volume: 43, Issue: 3, 2016

HANG Nguyen Thi Thuy (2016), The US Rebalance towards the Asia-Pacific: Really Realist? , *Journal of Asian Security and International Affairs*, Vol 3, Issue 3

HUNTINGTON Samuel P., The Lonely Superpower, **Foreign Affairs**, Volume 78, No.2, March 1999

IKENBERRY G. John, "America's Imperial Ambition", **Foreign Affairs**, Volume: 81, No: 5, September/October 2002

IKENBERRY G. John, Power and Liberal Order: America's Postwar World Order in Transition, **International Relations of the Asia-Pacific**, Volume 5, Issue 2, 1 January 2005

IKENBERRY G. John, The Rise of China and the Future of the West: Can the Liberal System Survive?, **Foreign Affairs**, Vol. 87, No. 1, Jan. - Feb., 2008

ISLAM Akm Khairul, The Post- Cold War U.S. China relations: Win- Win or Zero Sum Game, CDRB Publications, **Asian Affairs**, Vol.28, No.2, April - June 2006

JANE Murat, Yılmaz Samet, Richard Rosecrance'in Sistem Yaklaşımı Temelinde Soğuk Savaş Sonrası Dönem ve Uluslararası Sistemde İstikrar, **International Journal of Social Sciences and Education Research**, Cilt: 2, Sayı: 1, Yıl: 2016

JONES Bruce, The Coming Clash? Europe and US Multilateralism Under Obama, Ed.: Álvaro de Vasconcelos and Marcin Zaborowski, The Obama Moment: European and American Perspectives, **The European Union Institute for Security Studies**, Paris 2009

KAGAN Robert, Alicenap İmparatorluk, **Foreign Policy**, Yıl: 1, Sayı: 2, Yaz 1998

KANTARCI Şenol, Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistem: Yeni Sürecin Adı "Koalisyonlar Dönemi mi?", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Yıl:8, Sayı:16, 2015

KARAGÖL Erdal Tanas, "Modern İpek Yolu", **SETA Perspektif**, No: 174, May 2017

KHAN Zulfqar, AMİN Fouzia, 'Pivot' and 'Rebalancing': Implications for Asia-Pacific Region, **Policy Perspectives**, Vol. 12, No. 2, 2015

KİNDLEBERGER Charles P., Dominance and Leadership in the International Economy: Exploitation, Public Goods, and Free Rides, **International Studies Quarterly**, Vol. 25, No. 2, Symposium in Honor of Hans J.Morgenthau, (Jun., 1981)

KOLASI Klevis, Soğuk Savaş'ın Barışçıl Olarak Sona Ermesi ve Uluslararası İlişkiler Teorileri, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, Cilt:68, No.2, 2013

KRAHMANN Elke, American Hegemony or Global Governance? Competing Visions of International Security, **International Studies Review**, Vol. 7, No. 4, Dec., 2005

KRAUTHAMMER Charles, The Unipolar Moment, **Foreign Affairs**, Vol. 70, No. 1, America and the World 1990/91

LAYNE Christopher, Rethinking American Grand Strategy: Hegemony or Balance of Power in the Twenty-First Century?, **World Policy Journal**, Vol. 15, No. 2, Summer, 1998

LAYNE Christopher, The "Poster Child for Offensive Realism": America As a Global Hegemon, **Security Studies**, 12:2, Winter 2002/3

LAYNE Christopher, The Unipolar Illusion Revisited: The Coming End of the United States' Unipolar Moment, **International Security**, Vol. 31, No. 2, Fall 2006

LEFFLER Melvyn P., "9/11 and American Foreign Policy," **Diplomatic History**, Vol. 29, No. 3, June 2005

LOREDANA Jitaru, FLORENTINA Popescul Lorena, China's Rise and Its Implications for the Global Economy, Ovidius University Annals, **Series Economic Sciences**, 2017, Vol. 17 Issue 1

MASTRO Oriana Skylar, The Obama-Xi Summit: A New Era in Bilateral Relations?, **The National Bureau of Asian Research**, June 12, 2013, <http://www.nbr.org/research/activity.aspx?id=345> (Erişim Tarihi: 18.04.2018)

MATSUMOTO Haruka I., The Taiwan Strait Crisis of 1954-55 and U.S.-R.O.C. Relations, **IDE Discussion Paper**, No. 223, February 2010

MEARSHEIMER John J., Back to the Future: Instability in Europe after the Cold War, **International Security**, Vol. 15, No. 1. Summer, 1990

MEARSHEIMER John J., Conversations in International Relations – Interview with John J. Mearsheimer (Part II), **International Relations**, Vol: 20(2), 2006

MEARSHEIMER John J., The False Promise of International Institutions, **International Security**, Vol. 19, No. 3, Winter 1994-1995

MEARSHEIMER John J., The Future of the American Pacifier, **Foreign Affairs**, vol. 80, no. 5, September/October 2001

MING-TE Hung and LIU Tony Tai-Ting, "Sino-U.S. Strategic Competition in Southeast Asia: China's Rise and U.S. Foreign Policy Transformation since 9/11", **Political Perspectives**, 2011 Vol. 5, No. 3, 2011

MORRISON Wayne M., China's Economic Rise: History, Trends, Challenges, and Implications for the United States, **Congressional Research Service**, February 5, 2018, <https://fas.org/sgp/crs/row/RL33534.pdf> (Erişim Tarihi: 22.01.2018)

NOJEİM Michael J., US Foreign Policy and the Korean War, **Asian Security**, Vol. 2, No. 2, 2006

NYE Joseph S., Get Smart: Combining Hard and Soft Power, **Foreign Affairs**, July/August 2009

NYE Joseph S., Power and Foreign Policy, **Journal of Political Power**, Vol. 4, No. 1, April 2011

OBAMA Barack, Renewing American Leadership, **Foreign Affairs**, July/August 2007, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2007-07-01/renewing-american-leadership> (Erişim Tarihi: 07.04.2017)

Obama Dönemi Amerikan Dış Politikasında Bölgesel Yaklaşımlar, **Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi**, İstanbul, Şubat 2009, ss. 4. <http://content.bahcesehir.edu.tr/public/files/2.pdf> (Erişim Tarihi: 10.04.2017)

OLSEN Edward A., U.S.-North Korea Relations: **The Nuclear Issue**, Pacific Focus, Vol.20, No.2, Fall 2005

ÖZDAĞ Ümit - EROL Mehmet S. - EKREM Erkin, ABD'nin Asya-Pasifik Politikası ve Çin, **Gökbayrak Dergisi**, 49.Sayı, Eylül - Ekim 2002, http://www.gokbayrak.com/dergi_oku.asp?id=18&sid=209 (Erişim Tarihi: 22.12.2016)

ÖZKAN Behlül, Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası, **Stratejik Araştırmalar Dergisi (SAREM)**, Yıl: 9, Sayı: 16, Ocak 2011

PARK Jae-kyung, China-U.S. Relations in East Asia: Strategic Rivalry and Korea's Choice, **Center for Strategic and International Studies (CSIS)**, Washington, DC, April 2013

PENG Yuan, Sino–American relations: new changes and new challenges, **Australian Journal of International Affairs**, Vol. 61, No. 1, March 2007

PEKCAN Cemre, "Uluslararası Hukuk Çerçevesinde Güney Çin Denizi Krizinin Değerlendirilmesi", **Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi**, Cilt 1, Sayı 3, Aralık 2017

QİNGGUO Jia, The Impact of 9-11 on Sino-US Relations: A Preliminary Assessment, **International Relations of the Asia-Pacific**, Volume 3 (2003)

RİNEHART Ian E., The Chinese Military: Overview and Issues for Congress, **Congressional Research Service**, March 24, 2016, pp. 28, <https://fas.org/sgp/crs/row/R44196.pdf> (Erişim Tarihi: 16.02.2018)

ROGERS Frank E., Sino-American Relations and the Vietnam War, 1964-66, **The China Quarterly**, No. 66 (Jun., 1976)

SANCAK Kadir, 21.Yüzyılda Güvenlik Sorunları: Bir Tehdit Unsuru Olarak Nükleer Silahlar, **The Journal of Academic Social Science Studies**, Vol. 6, No. 8, October 2013

SAUNDERS Phillip C. and Bowie Julia G., US–China Military Relations: Competition and Cooperation, **Journal of Strategic Studies**, Volume: 39, Issue: 5-6, 2016

SCOBELL Andrew, Show of Force: The PLA and the 1995–1996 Taiwan Strait Crisis, **Asia/Pacific Research Center**, Stanford University, 1999

SHAMBAUGH David, China Engages Asia: Reshaping the Regional Order, **International Security**, Vol. 29, No. 3, Winter 2004/05

SUMİDA Jon, Alfred Thayer Mahan, **Geopolitician**, **Journal of Strategic Studies**, Volume 22, Issue 2-3, 1999

SÜMER Gültekin, "Amerikan Dış Politikasının Kökenleri ve Amerikan Dış Politik Kültürü", **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 19, Güz 2008

ŞENARAS Arzu Eren, H. Kemal Sezen, Sistem Düşüncesi, **Journal of Life Economics**, Cilt: 4, Sayı: 1, 2017

TAN Andrew T. H., A New Era in Taiwan Politics and its Implications, **Asia-Pacific Review**, Vol. 24, No. 1, 2017

TELATAR Gökhan, Barack Obama'nın Dış Politikasında Demokrasinin Yayılma Misyonu, **Alternatif Politika**, Cilt. 4, Sayı. 1, 54-83, Şubat 2012

TERRİLL Ross, US-China Relations, **The Australian Journal of Chinese Affairs**, No. 3 (Jan., 1980)

TURAN İshak, ABD-Çin İlişkileri Bağlamında Tayvan Sorunu, **Düzce Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 6, Sayı: 1, 2016

TURNER Susan, "Russia, China and a Multipolar World Order" , **Asian Perspective**, Vol. 33, No. 1 ,2009

TÜYSÜZOĞLU Göktürk, Çok Kutupluluk Tatrtışmaları ve Karadeniz Havzası'nın Bölgesel Görünümü, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt: 8, Sayı:3, Yıl:2013

ÜNAY Sadık, "Yapısal Realizm ve Ötesi Kenneth Waltz'un "Uluslararası Siyaset Teorisi"ne Eleştirel Bir Yaklaşım", **Divan: Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi**, Sayı:4, 1998

WALTZ Kenneth N., The Origins of War in Neorealist Theory, **Journal of Interdisciplinary History**, Vol:18, Issue:4, 1988

WALTZ Kenneth N., The Emerging Structure of International Politics, **International Security**, Vol. 18, No. 2. Autumn, 1993

WALTZ Kenneth, Uluslararası Politikanın Değişen Yapısı, **Uluslararası İlişkiler**, Cilt 5, Sayı 17, Bahar 2008

WEİ Shang-Jin, Xie Zhuan, Zhang Xiaobo, From "Made in China" to "Innovated in China": Necessity, Prospect, and Challenges, **Journal of Economic Perspectives**, Volume 31, Number 1, Winter 2017

WOHLFORTH William C., Gilpinian Realism and International Relations, **International Relations**, Vol: 25(4), 2011

WOHLFORTH William C., The Stability of a Unipolar World, **International Security**, Vol. 24, No. 1 (Summer 1999)

YAFEİ He, China's New Role in Global Governance: Shaping the Emerging World Order, **China Quarterly of International Strategic Studies**, Vol. 3, No. 3, 2017

YALÇIN Hasan Basri, Uluslararası Sistem ve İstikrar: Kavramsal Bir Değerlendirme, **Akademik İncelemeler Dergisi**, Cilt:10, Sayı:1, Yıl: 2015

YARDIMCIOĞLU Mahmut, Koçarslan Hüseyin, "Çok Kutuplu Dünyaya Doğru: Şanghay İşbirliği Örgütü", **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, Cilt 2, Sayı 2, Yıl: 2012

YE Min, China and Competing Cooperation in Asia-Pacific: TPP, RCEP, and the New Silk Road, **Asian Security**, Volume 11, Issue 3, 2015

YILDIRIM Yusuf, Richard Rosecrance'nin Sistem Modeli Perspektifinden Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi, **Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt:8, Sayı: 2, 2015

YILMAZ Muzaffer Ercan, "The New World Order": An Outline of the Post-Cold War Era, **Alternatives: Turkish Journal of International Relations**, Vol. 7, No. 4, Winter 2008

YİNG Fu, The Korean Nuclear Issue: Past, Present, and Future- A Chinese Perspective, **John L. Thornton China Center - Brookings Institution**, Strategy Paper 3, May 2017

YİNG Ma, Sino-U.S. Relations in the Era of the Post-Cold War: Issues and Implications, Panel: Changing Patterns of the Regional Conflicts, **International Studies Association**, February 20-24, 2001, Chicago, Illinois

YUAN Wen Jin, The Trans-Pacific Partnership and China's Corresponding Strategies, **Center for Strategic and International Studies**, A Freeman Briefing Report, June 2012

YUNG Christopher D., DEVARY Ross Rusticii Scott, LİN Jenny, ““Not an Idea We Have to Shun””: Chinese Overseas Basing Requirements in the 21st Century,” **Institute for National Strategic Studies China Strategic Perspectives**, No. 7, October 2014

ZHAO Quansheng, U.S.-China “Dual Leadership””: The Rise of a New Balance of Power in East Asia?, **Policy Brief**, No. 182, June 24, 2015

Tezler

KEANEY Brian A. (2006), *The Realism of Hans Morgenthau*, Graduate Theses and Dissertations, University of South Florida, Tampa

MARSHALL Richard D. Jr. (2012), *The String of Pearls: Chinese Maritime Presence In The Indian Ocean And Its Effect On Indian Naval Doctrine*, Master’s Thesis, Naval Postgraduate School, Monterey, California

NGUYEN Thi Hai Yen (2015), *Sino-American interactions in Southeast Asia 1991-2015: Implications for Vietnam*, Unpublished Doctoral Thesis, Faculty of Law, Humanities and the Arts, University of Wollongong, Australia

ROBERTSON Christopher H. (2017), *The Obama Administration’s Pacific Pivot Strategy: An Assessment*, Unpublished Master’s Thesis, U.S. Army Command and General Staff College, USA

TOMZAK Annika (2016), *U.S.-China Relations, 2001-2015: Economic Interdependence and the Taiwan Issue*, Unpublished Master’s Thesis, Aalborg University, Development and International Relations, Denmark

YAŞAR Meysune (2015), *George W. Bush ve Barack H. Obama Dönemi ABD’nin İran’a Yönelik Dış Politikasının Karşılaştırılmalı Analizi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Medeniyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul

YİNG Jin (2004), *The Taiwan Question in China-U.S. Relations*, Master Thesis, Master of Science in International and European Relations, Linköping, Sweden

XIANSHENG Zhang (2010), "A Realist Interpretation Of U.S.Relations With China", Masters Thesis, Electronic Theses and Dissertations, 4386, University of Central Florida, Orlando, FL.

Gazeteler

ABD Asya-Pasifik'te askeri varlığını artırıyor, Hürriyet, 5 Nisan 2012
<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/abd-asya-pasifikte-askeri-varligini-artiriyor-20274589> (Erişim Tarihi: 15.10.2016)

"ABD-Çin ticaret savaşını kim kazanır?", BBC Türkçe, 6 Temmuz 2018,
<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-44167550> (Erişim Tarihi: 10.07.2018)

BİNZAT Gökhan, Güney Çin Denizi'nde ABD ve Çin'i Savaşın Eşiğine Getiren Suni Adalar Krizi, Avrupa Birliği Gazetesi, 06.09.2017,
<http://avrupabirligigazetesi.com.tr/2017/09/06/guney-cin-denizinde-abd-ve-cini-savasin-esigine-getiren-suni-adalar-krizi/> (Erişim Tarihi: 25.05.2018)

LONDON Brad, China boosts military spending 8% amidst ambitious modernization drive, CNN International, 6 March, 2018,
<https://edition.cnn.com/2018/03/04/asia/chinese-military-budget-intl/index.html>
(Erişim Tarihi: 06.03.2018)

"China raises 2018 military budget by 8.1 percent", 04 March 2018, CNBC International, <https://www.cnbc.com/2018/03/04/china-raises-2018-military-budget-by-8-point-1-percent.html> (Erişim Tarihi: 05.03.2018)

Clinton: Use "Smart Power" In Diplomacy, 13 June 2009, CBSNews, <http://www.cbsnews.com/news/clinton-use-smart-power-in-diplomacy/>
(Erişim tarihi: 06.04.2017)

Çin ile ABD arasında Tayvan gerilimi, Deutsche Welle Türkçe, 01.02.2010,
<http://www.dw.com/tr/%C3%A7in-ile-abd-aras%C4%B1nda-tayvan-gerilimi/a-5197603> (Erişim Tarihi: 28.04.2018)

DAL Emel Parlal, 'Kuşak ve Yol' projesi, Çin'in yeni vizyonu ve Türkiye, Anadolu Ajansı, 09.11.2017, <https://aa.com.tr/tr/analiz-haber/-kusak-ve-yol-projesi-cin-in-yeni-vizyonu-ve-turkiye/960778> (Erişim Tarihi: 12.04.2018)

EMİROĞLU Sema, ABD diplomasisi Obama ile yenileniyor, Deutsche Welle Türkçe, 07.11.2008, <http://www.dw.com/tr/abd-diplomasisi-obama-ile-yenileniyor/a-3773184> (Erişim Tarihi: 28.04.2018)

ESLEN Nejat, Çok Kutuplu Düzen, Cumhuriyet Gazetesi, 15 Aralık 2008, http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/diger/28434/Cok_kutuplu_duzen.html (Erişim Tarihi: 14.11.2017)

Güney Çin Denizi'ne füze savunma sistemi, Deutsche Welle Türkçe, 17.02.2016 , <http://www.dw.com/tr/g%C3%BCney-%C3%A7in-denizine-f%C3%BCze-savunma-sistemi/a-19053228> (Erişim tarihi: 29.05.2017)

JACOBS Andrew, Perlez Jane, "U.S. Wary of Its. New Neighbor in Djibouti: A Chinese Naval Base," The New York Times, February 25, 2017 <https://www.nytimes.com/2017/02/25/world/africa/us-djibouti-chinese-naval-base.html> (Erişim Tarihi: 06.04.2018)

ORNARLI Barış, 'Hu Ziyareti Olabildiğince Başarılı', Amerika'nın Sesi, 20 Ocak 2011, <https://www.amerikaninsesi.com/a/hu-ziyareti-olabildiince-baarl-114309019/891726.html> (Erişim Tarihi: 16.04.2018)

XUETONG Yan, How China Can Defeat America, The New York Times, 20.11.2011 <http://www.nytimes.com/2011/11/21/opinion/how-china-can-defeat-america.html> (Erişim Tarihi: 13.03.2018)

Resmi Kaynaklar

Çin Halk Cumhuriyeti Ankara Büyükelçiliği, "İpek Yolu Ekonomik Kuşağı" ve "21. Yüzyıl Deniz Üzerinden İpek Yolu" Stratejileri Çin-Türkiye İşbirliğine yeni fırsatları getirecek, 17.10.2014, <http://tr.china-embassy.org/tur/ztgx/t1201739.htm> (Erişim Tarihi: 11.04.2018)

Full Text: Outcome list of President Xi Jinping's state visit to the United States, Ministry of Foreign Affairs the People's Republic of China, 26.09.2015, http://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjdt_665385/2649_665393/t1300771.shtml (Erişim Tarihi: 18.04.2018)

Secretary of State John Hay and the Open Door in China, 1899–1900, Office of the Historian, U.S. Department of State, <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/hay-and-china> (Erişim Tarihi: 14.05.2018)

Summary of the Trans-Pacific Partnership Agreement, Office of the United States Trade Representative <https://ustr.gov/about-us/policy-offices/press-office/press-releases/2015/october/summary-trans-pacific-partnership> (Erişim Tarihi: 07.10.2016)

The Chinese Revolution of 1911, Office of the Historian, U.S. Department of State, <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/chinese-rev> (Erişim Tarihi: 14.05.2018)

The People's Republic of China, Office of the United States Trade Representative, <https://ustr.gov/countries-regions/china-mongolia-taiwan/peoples-republic-china#> (Erişim Tarihi: 19.04.2018)

World Bank, GDP (current US\$), 2016, https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?end=2016&locations=CN-US&start=2016&view=bar&year_high_desc=true (Erişim Tarihi: 14.01.2018)

Elektronik Kaynaklar

ALAGÖZ Emine Akçadağ, Çin ile Amerika Arasında Var Olmaya Çalışan Bir Ada: Tayvan, BİLGESAM, 25 Mart 2010, <http://www.bilgesam.org/incele/864/-cin-ile-amerika-arasinda-var-olmaya-calisan-bir-ada--tayvan/#.Wpgm3NQS9nI> (Erişim Tarihi: 02.12.2017)

ALAGÖZ Emine Akçadağ, ABD'nin Kamu Diplomasisi Stratejisi : Akıllı Güç..., www.kamudiplomasisi.org/pdf/abdkdstratejisi.pdf (Erişim Tarihi: 15.04.2017)

ATAGENÇ Ömer, Asya-Pasifik Bölgesinde Deniz Yollarının Artan Önemi ve Güney Çin Denizinde Vietnam - Çin Gerginliği, Uluslararası Strateji ve Güvenlik

Araştırmaları Merkezi, 20.03.2012,
<http://www.usgam.com/tr/index.php?l=807&cid=391&konu=24> (Erişim Tarihi:
 29.05.2017)

ATAGENÇ Ömer, Çin - Pakistan İlişkilerinde Gwadar Limanı ve Bölgesel Gelişmelere Etkileri, Uluslararası Strateji ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi, <http://www.usgam.com/tr/index.php?l=844&cid=398&konu=24&bolge=15> (Erişim Tarihi: 29.05.2017)

AYDIN Mustafa, “Amerika Dünyadan Ne İstiyor? ABD'nin Yeni Ulusal Güvenlik Stratejisi ve Dış Politikası,” Stradigma, Sayı 4, Mayıs 2003, ss. 3. http://www.academia.edu/1748821/Amerika_D%C3%BCnyadan_Ne_%C4%B0stiyor_ABDnin_Yeni_Ulusal_G%C3%BCvenlik_Stratejisi_ve_D%C4%B1s_Politikas%C4%B1 (Erişim Tarihi: 22.07.2017)

BADER Jeffrey A., U.S. Policy: Balancing in Asia, and Rebalancing to Asia, The Brookings Institution, October 2014, <https://www.brookings.edu/opinions/u-s-policy-balancing-in-asia-and-rebalancing-to-asia/> (Erişim Tarihi: 12.11.2016)

BRZEZİNSKI Zbigniew, “The Group of Two that could change the world,” Financial Times, 13 January 2009, <https://www.ft.com/content/d99369b8-e178-11dd-afa0-0000779fd2ac> (Erişim Tarihi: 06.10.2017)

CANRONG Jin, How America's relationship with China changed under Obama, World Economic Forum, 14 December 2016 <https://www.weforum.org/agenda/2016/12/america-china-relationship/> (Erişim Tarihi: 27.09.2018)

CHEN Wenjie, David Dollar, Heiwai Tang, Why is China investing in Africa? Evidence from the firm level, The Brookings Institution, 12 August 2015, <https://www.brookings.edu/research/why-is-china-investing-in-africa-evidence-from-the-firm-level/> (Erişim Tarihi:03.08.2017)

CHENG Dean, The Complicated History of U.S. Relations with China, The Heritage Foundation, 11 October 2012, <https://www.heritage.org/asia/report/the-complicated-history-us-relations-china> (Erişim Tarihi: 12.05.2018)

China Power Team, "What does China really spend on its military?" China Power, December 28, 2015. <https://chinapower.csis.org/military-spending/> (Erişim Tarihi: 04.02.2018)

CHU Marcus P., International Sporting Mega-Events in China since the 1980s, China Policy Institute, 23.11.2016. <https://cpianalysis.org/2016/11/23/international-sporting-mega-events-in-china-since-the-1980s-from-extravagance-to-frugality/> (Erişim Tarihi: 15.08.2017)

EKREM Erkin, ABD - Çin İlişkileri Analizi: Çin Rakip mi Ortak mı?, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 18.01.2010, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/abd-cin-iliskileri-analizi-cin-rakip-mi-ortak-mi/123> (Erişim Tarihi: 08.03.2018)

EKREM Erkin, Çin'in Savunma Bütçesi ve Asya'da Silahlanma Yarışı, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 15.03.2012, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/cinin-savunma-butcesi-ve-asyada-silahlanma-yarisi/1067> (Erişim Tarihi: 08.02.2018)

EKREM Erkin, Çin'in Askeri Harcamaları ve Doğan Endişeler, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 31.03.2011, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/cinin-askeri-harcamalari-ve-dogan-endiseler/783> (Erişim Tarihi: 08.02.2018)

EKREM Erkin, Başkan Obama'nın Zorunlu Asya Ziyareti, Stratejik Düşünce Enstitüsü, 17.06.2014, <http://sde.org.tr/tr/authordetail/baskan-obamanin-zorunlu-asya-ziyareti/3779> (Erişim Tarihi: 09.02.2018)

EMEKLİER Bilgehan, Soğuk Savaş Sonrası Uluslararası Sistemin Analizi, BİLGESAM, 03.05.2010, <http://www.bilgesam.org/incele/1901/-soguk-savas-sonrasi-uluslararasi-sistemin-analizi/#.Wq5JndQS9nJ> (Erişim Tarihi: 06.02.2018)

FARLEY Robert, What Scares China's Military: The 1991 Gulf War, The National Interest, November 24, 2014, <http://nationalinterest.org/feature/what-scares-chinas-military-the-1991-gulf-war-11724> (Erişim Tarihi: 15.02.2018)

FEAVER Peter D., Soğuk Savaş Sonrası Dönemde ABD'nin Genel Stratejisi, BİLGESAM, 02.05.2012. <http://www.bilgesam.org/incele/38/-soguk-savas-sonrasi->

[donemde-abd%E2%80%99nin-genel-stratejisi-/#.Wq2oCdQS9nJ](#) (Erişim Tarihi: 06.01.2018)

June 29, 1989: Congress votes new sanctions against China, History.com, 2009, <http://www.history.com/this-day-in-history/congress-votes-new-sanctions-against-china> (Erişim Tarihi: 27.02.2018)

KOCAKENAR Mustafa, Amerikan Dış Politikasında Jeopolitik Teoriler ve Pratikler, Türkiye Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi, 07.09.2015, ss. 6. <http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/19571/amerikan-dis-politikasinda-jeopolitik-teoriler-ve-pratikler> (Erişim Tarihi: 06.04.2018)

KOYAMA Ken, "U.S.-China Relations at Critical Juncture and Obama-Hu Summit", A Japanese Perspective on the International Energy Landscape (27), The Institute of Energy Economics, Japan (IEEJ), January 21, 2011, <https://eneken.ieej.or.jp/data/3622.pdf> (Erişim Tarihi: 17.04.2018)

KRATOCHVİL Petr, "Multipolarity: American Theory and Russian Practice," Paper presented at the annual convention of the Central and East European International Studies Association (CEEISA), Moscow, 2002, <https://www.files.ethz.ch/isn/31431/2002-00-Multipolarity.pdf> (Erişim Tarihi: 14.09.2017)

KUO Mercy A., "Assessing the US-China Strategic and Economic Dialogue: Insights from Daniel B. Wright," The Diplomat, July 20, 2016, <https://thediplomat.com/2016/07/assessing-the-us-china-strategic-and-economic-dialogue/> (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

Lİ Cheng, Obama-Xi meeting more fruitful than anticipated, The Brookings Institution, October 5, 2015, <https://www.brookings.edu/opinions/obama-xi-meeting-more-fruitful-than-anticipated/> (Erişim Tarihi: 17.04.2018)

LİEBERTHAL Kenneth, Pollack Jonathan, Establishing Credibility and Trust: The Next President Must Manage America's Most Important Relationship, The Brookings Institution, March 16, 2012, <https://www.brookings.edu/research/establishing->

[credibility-and-trust-the-next-president-must-manage-americas-most-important-relationship/](#) (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

OBAMA Barack, President Obama: The TPP would let America, not China, lead the way on global trade, The Washington Post, 2 May 2016 https://www.washingtonpost.com/opinions/president-obama-the-tpp-would-let-america-not-china-lead-the-way-on-global-trade/2016/05/02/680540e4-0fd0-11e6-93ae-50921721165d_story.html?utm_term=.481044ff4a81 (Erişim Tarihi: 10.10.2016)

O'GRADY Bill, The Archetypes of American Foreign Policy: A Reprise, Weekly Geopolitical Report, Advisor Perspective, 31.03.2016, pp. 2. <https://www.advisorperspectives.com/commentaries/2016/03/31/the-archetypes-of-american-foreign-policy-a-reprise> (Erişim Tarihi:15.03.2018)

ÖĞÜN Baybars, ABD'nin Orta Asya Rakipleri, 21.Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 16.07.2011, http://www.21yyte.org/tr/arastirma/amerika-arastirmalari-merkezi/2011/07/16/6228/abdnin-orta-asya-rakipleri#_ftn9 (Erişim Tarihi: 05.03.2018)

ÖRMECİ Ozan, Amerikan İstisnacılığı, Uluslararası Politika Akademisi (UPA), 20 Ekim 2015, <http://politikaakademisi.org/2015/10/20/amerikan-istisnaciligi/> (Erişim Tarihi: 20.03.2018)

ÖRMECİ Ozan, Graham Allison'a göre ABD-Çin Rekabeti, Uluslararası Politika Akademisi (UPA), 16.08.2017, <http://politikaakademisi.org/2017/08/16/graham-allisona-gore-abd-cin-rekabeti/> (Erişim Tarihi: 11.12.2017)

ÖRMECİ Ozan, "Trans-Pasifik Ortaklığı Anlaşması", Uluslararası Politika Akademisi (UPA) <http://politikaakademisi.org/2015/10/09/trans-pasifik-ortakligi-anlasmasi/>. (Erişim Tarihi: 08.10.2016)

PEJİC Igor, China's "String of Pearls" Project, South Front, 05.10.2016, <https://southfront.org/chinas-string-of-pearls-project/> (Erişim Tarihi: 28.05.2017)

RANADE Jayadeva, China's new policy of 'peripheral diplomacy', Centre for China Analysis and Strategy, May 2014, https://ccasindia.org/article_details.php?aid=14 (Erişim Tarihi: 11. 04.2018)

RAUHALA Emily, “The APEC Summit Closes with a 'Historic' Climate Deal between the US and China.”, TIME, November 12, 2014, <http://time.com/3577820/apec-climate-change-barack-obama-xi-jinping-greenhouse-gas/> (Erişim Tarihi: 17.04.2018)

ŞENER Bülent, Dış Politikada Yumuşak Güç Olgusu, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 10 Şubat 2014, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/politik-%20sosyal-kulturel-arastirmalar-merkezi/2014/02/10/7423/dis-politikada-yumusak-guc-olgusu> (Erişim Tarihi: 08.04.2017)

The China-US Economic Relationship, UKEssays.com., 23 March 2015, <https://www.ukessays.com/essays/economics/china-u-s-economic-relationship-economics-essay.php> (Erişim Tarihi: 27.03.2018)

Timeline: U.S. Relations With China 1949 – 2017, Council on Foreign Relations, <https://www.cfr.org/timeline/us-relations-china> (Erişim Tarihi:27.02.2018)

WOLVERSON Roya and ALESSI Christopher, Confronting U.S.-China Economic Imbalances,. Council on Foreign Relations, 2 November 2011, <https://www.cfr.org/backgroundunder/confronting-us-china-economic-imbances> (Erişim Tarihi: 27.03.2018)

YILMAZ Sait, ABD, Monroe Doktrini'ne Dönebilir Mi?, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 26.11.2012, <http://www.21yyte.org/tr/arastirma/abd/2012/11/26/6817/abd-monroe-doktrinine-donebilir-mi> (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

YILMAZ Nuh, Obama 2009 Diplomasi Açılımı, 7 Şubat 2010, <https://nuhyilmaz.com/2010/02/07/obama-2009-diplomasi-acilimi/> (Erişim Tarihi: 12.04.2017)

ZHANG Allan, G. Bin Zhao, China Economic Quarterly Q1 2017: What to expect from Made in China 2025 and China's first Belt and Road Forum, PwC CN, May 2017,

p.11, <https://www.pwccn.com/en/research-and-insights/china-economic-quarterly-may-2017.html> (Erişim Tarihi: 01.02.2018)

ÖZGEÇMİŞ

28 Kasım 1993 yılında İstanbul'un Kadıköy ilçesinde doğdum. İlk ve orta öğrenimimi Soğanlık İlköğretim Okulu'nda tamamladım. 2010 yılında Medine Tayfur Sökmen Lisesi'nden mezun olarak lise öğrenimimi tamamladım. 2011 yılında başladığım Giresun Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Uluslararası İlişkiler Bölümü'nü 2015 yılında tamamladım. 2016 yılında ise Giresun Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'na başladım. 23.01.2019 tarihinde Obama Dönemi ABD-Çin İlişkileri adlı tez çalışmamı savunarak Yüksek Lisans öğrenimimi tamamladım.

